

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204718

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

[లేక చంద్రహాస

“అభిజ్ఞానాటక పితామహ” యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం-రామకృష్ణమాచార్యులచేత

రచియింపఁబడి

డి. కె. కృష్ణమాచార్యు, వారి సహోదరుల వలనఁ

బ్రకటింపఁబడియె.

మూడవ కూర్పు.

బళ్ళారి

రమావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1929

All Rights Reserved for Publishig, Translating & Staging

[క్రయము రూప, 1-0-0]

All Rights Reserved.

This book is registered under the Copyright Act 1912. Copyright by D. K. Krishnamacharlu & Bros., Bellary. This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate in into any other language or stage it without permission or offer it for sale. A substantial Copy of words, ideas contained herein constitutes an infringement of a Copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

ఈ పుస్తకము 1912-సం॥రం కాపీరైటు ఆస్తుప్రకారం రిజిష్టరు చేయబడినది. బళ్ళారి డి. కె. కృష్ణమాచార్యులవారి తమ్ములు కాపీరైటు హక్కుదార్లు. ఈ పుస్తకము ఇండియా కాపీరైటు చేతను పరిశీయమైన కాపీరైటు చేతను సురక్షితమైనది. ఎవరుగాని ఈ పుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని యిం దొక భాగముగాని తాము వేరు ప్రకటించుటకును, మఱియొక భాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమునకిచ్చుటకును, తాము ఉత్తరపుత్రేకనే ప్రదర్శించుటకును హక్కు యివ్వబడదు. ఇందు గల పదములుగాని, భాగములుగాని, ఏమాత్రమయిన కాపీ చేసినయెడల అది కాపీరైటు నుల్లంఘించినట్లుగును. అట్టివారు చావాకు పాశ్చురగుదురు.

డి. కె. కృష్ణమాచార్యులు,

కాపీరైటు హక్కుదారుడు.

(శ్రీ)

విజ్ఞాపనము.

—(౧)—

ఆంధ్ర సారస్వతము దినదినమునకును విస్తరించుచున్నది. చాళుఖ్యులచందనత నానాటికి స్థాపించుచున్నది ఇదియొక శుభసూచన. ఎత్తరుచికిరములై నను, నెంతసేతిదాయకములైనను నాదరింపఁబడకుం డిన విషాదాంతనాటకము లిప్పుడవ్యంతాదరమును బడయుచున్నవి. ఇందులకు విషాదసారంగధర నాటక మేతార్కాణము. ఆదియప్పుడే యాజవహరి ముద్రింపఁబడి ఏడవముద్రణకెదలు చూచుచున్నది. దీని వలన భేదాంతనాటకములు మరవారి నెంతయూహించియుండుటజెల్ల మగుచున్నది.

తొలుదొల్ల సేచుద్రహాసనాటకము స్వైతము విషాదాంతము గానే రచియింపఁబడియుండె. కానియట్టి నాటకములంతగా నాదరింపఁ బడనియాకాలమున భేదాంతముగానే దీనిబ్రవహించిగాని ప్రటింహించిగాని ధౌర్భ్యముచాలము గ్రంథకర్తదీనిని, దనమసౌష్ఠ్యమును, మోదాంతముగమార్చె. అట్లేదీని ప్రథమ ముద్రణముగావింపఁబడియె. కాని యిటీవల స్థితిగతులఁబరామర్శించి కవితొలుతన్నదేకంచిన విధముననే యిదియిప్పుడు భేదాంతముగ ముద్రింపఁబడియె. దీనిప్రథమ ముద్రణమునాటికే లోకమించిదుక ఛాందసతపీషచుండెననుట కీనాటకము గూర్చిన 15-8-16 నాటియాంధ్రపత్రికలోని యాక్రిందిమాటలే సాక్ష్యములు.

“కవిప్ర గవులను ప్రదర్శనాగ్రగణ్యులను నాచార్యులవారితో
రచించబడిన చిత్రనీయము, విషాదసారాగధర, పాదుకాపట్టాభి
షేకము మున్నగు నాటకములకీ చంద్రహాసనాటకముగూడ నె దనను
తీసిపోవునదిగాదు. సహజముగ కళయందే నవరిసపోషణ బుస కినకా
శముచాలకొద్దిగనున్నది, అటులయ్యెను ఆచార్యులవారు చాలశ్రమ
చేసి ప్రతిరంగమునుకగూ మనోహరిముగనుండునట్లు రచించిరి. పట్టు
లైనను మొదటి రెండొకములును సామాన్యముగనుండు గాని
మూడవంగము మొదలు కడవరకునుకూడ చాలమనోహరిముగనుం
డును. దీనిని మఱియొకనాటకముగ రచించి మదనకు భీరనుల నిపురుని
గాని లేక కుంభీరనుకొక్కనివైనగాని గతప్రాణునిగా నొనరించిన దీని
నీకేని ప్రేక్షకులు మఱిత స్ఫుటముగ గ్రహింపఁగలుగుచురిని శోచు
చున్నదిగాని, మనవారట్టి ప్రదర్శనములను చూచిసహింప జాలరనిగా
బోలు ఆచార్యులవారు దీనిని కళ్యాణాంతముగ నొనర్చియున్నారు.
అంద్రలోక విఖ్యాతులగు నాచార్యులవారి రచనాచమత్కృతిని నర్హి
పఁగఁడుగుట వెచ్చితనము. ఇదివరకాంగ్లభాషలో నొకరీనాటకమును
వాసియున్నను ఆచార్యులవారు దాని నాధారముగ గొనక స్వకపాల
కల్పలనే మొనరించుట కడుంగడు ప్రశంసనీయము.”

ఇట్లే ముక్తావనీనాటకము బలవంతముగ మోహితముగ నొన
ర్పఁబడియున్నది. అది యింకొక పారి ముద్రితపాదము భోగ్యముగా చేసేని
శోదాంతముగనే ముద్రితుని విన్నవించువాఁడను.

ప్రొబుధ పఠేముడు,

డి. కె. కృష్ణమూచర్యుడు.

ప్రచురము.

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

— తత్సవేశస్థములు. —

శ్రుతుఁడు:

కుడ్మసుడు—(కుంతలరాజు) అం. 1 రం. 1, 4 అం. 11 రం. 2,
అం. IV రం. 3, అం. V రం. 1, 2.

కుంభీరసుడు—(సుదన్వసుని మంత్రి దుష్టబుద్ధిమని మరయొకపేరు)
అం 1 రం. 1, 2, 4 అం. 11 రం. 2, 3 అం. 111 రం
1, 2, అం. IV రం. 1, 2 అం. V రం. 2,

చంద్రహాసుడు—(కుంభీరసుని పుత్రుడు) అం. II రం. 3 అం. 111 రం. 3
అం. IV రం. 1 అం. V రం. 1, 2,

చంద్రహాసుడు—(సుదన్వని మేనల్లుడు. కథానాయకుడు) అం. III
రం. 1, 2, 3, అం. IV రం. 1, 2, అం. V రం. 1, 2,

మణిమంతుడు—(చంద్రహాసుని చిన్ననాటిపేరు) అం. I రం. 3

కుళిందకుడు—(చంద్రనావతిరాజు) అం. 1 రం. 3 అం. 111 రం. 1, 2,

గాలవ—(కుంతలాస్థనపు బ్యోతిష్యకుడు) అం. 1 రం. 2

సదాచార }
నాకరిలు } (చంద్రనావతిలోని వారలు) అం. 11 రం. 1

బంధులు—(రాజసేవకుడు), అం. 111 రం. 1

మదోజ—(ప్రాములాటవాడు) అం. IV రం. 2 అం. V రం. 2

అభ్యోయ—అం. 1 రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

సోయ—అం. I రం. 3

వేచువాడు—అం. 1 రం. 5 అం. V రం. 1, 2,

విశ్వబ్రాహ్మణుడు—అం. 1 రం. 4 అం. V రం. 1, 2,

పూజారి—అం. V రం. 2

స్త్రీలు.

పిషయ—(కుంభీరసుని పుత్రి. చంద్రహాసుని పట్టపుభార్య కథానాయిక)
అం. 11 రం. 3 అం. III రం. 3 అం. IV రం. 1 అం. V
రం. 2

చంపకమాలిని—(కుంతలేశుని పుత్రి) అం. III రం. 3 అం. IV రం. 3
అం. V రం. 1, 2,

కాశంతిక—(సుదన్వని మోహించిన కుంతలేశుని మేనకోడలు) అం. III
రం. 3 అం. IV రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

కేసరికలు, రాజదళములు మొదలగువారు

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

కథాసంగ్రహము.

ప్రథమాంకము.

రంగము 1. కేశవ రాజ్యమింటను తనపితండ్రి కూతురి కొమార్తెయు కొమారుడగు వాసంతికా మణిమంతులు తల్లివండ్రిల పోగొట్టుకొన్నవారు యింకను తనవురికి రాకుండుటకు కారణమును గురించి కుంతలరాజును సుదర్శనుడు మంత్రియును కుంభీనసునితో (ఇతని పేరే దుష్టబుద్ధి, అలోచించుట.

రంగము 2. కుంభీనసుడు ఆస్థాన జోతిష్యుడగు గాలవునితో నాలోచన సలుపుట. తనయుభీష్టసిద్ధికి నడుమనున్న మణిమంతుని తొలగించి వేయుటకు మనసున నిర్ధారము చేసికొనట.

రంగము 3. అడవి-అఘోరుడను హత్యకారుడు, మణిమంతుని చంపుటకై యడవికి కొనిపోయి చంపను మనసుకురాక కుడికాలు బొటనవేలు మాత్రము నటికి కొని పోవును. సుదర్శనరాజునకు సామంతుడైన కుళిందకు డనుపేరుగల చందనావతీ విభుడుచూచి స్వయంప్రప్రసూతునిగా చేసుకొని వానికి చంద్రహాస నామము నిడును.

రంగము 4. మణిమంతుని పోగొట్టుకొన్న సుదర్శనుని సంతాపము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము 1. చంద్రహాసుడు బహుధర్మరీతిగా చందనావతిని నేలుచుండినందన కలిగిన ఫలములను గురించి సదాచార నాగరికుల అనువారి సంభాషణము.

రంగము 2. కుళిందకునుండి సుదర్శనరాజునకు అమూల్యములగు కానుకలు వచ్చి యుండును. దురాత్ముడగు కుంభీనసుడు చందనావతిచూచి వచ్చుటకు సుదర్శను ననుజ్ఞవడయును.

రింగము ౩. కుంభీననుడు తనకూతురగు విషయను మధవువను ఒకముదిరాజానకు కట్టచుద్దేశించుట. తరువాత తనకొడుకగు మదనుని నుదగ్గఱుని కూతురగు చింతకమాలిని పరిణయమాడుటకు సిద్ధపడుమని అడుగును. ఈ భయము తిరుగబడుదురు.

తృ తీ యా జ్ఞా నము.

రింగము 1. కుంభీననుడు చందనావతిని చూచి అనూహ్యమృదగుట. అందున్న చంద్రహాసుడు. మణిమంతుడగుడగుట నెరిగి తనయభీప్రాయము వాచుకొనుట. కుంభీననుని అధికదూఱును,

రింగము 2. చంద్రహాసును అలయమునకుపోవు సంద్రమము కుంభీననుడు చాటునుండి చంద్రహాసునిచింత బొణమువైచి గురితప్పిపోయి గుర్తింపబడి చంద్రహాసునివలన రక్షింపబడుట.

రింగము 3. కుంతలోద్యానము:- చంద్రహాసుని ఆగమనము విషయ వాసంతిక చంపకమాలిని మొదలగువారి వనవిహారము. వాసుంతికా మదనుల సంభాషణము. మదనుడు తనకు వాసంతికపై మోహము తిరుగరానిది అని చెప్పి కొనుట. వాసంతిక కొన్ని సంశయించిన మాటలాడిన మదనుడు మహా దూఱునున ప్రతిజ్ఞ యొనర్చుట. నిద్రించియున్న చంద్రహాసుని చంపకమాలినిచూచి మోహించి విషయ య్యయెడకు వచ్చుటగమనించి సాసిలో దాగి కొనుట. విషయ చంద్రహాసుని మోహించి మేలుకొలుపుట. వారి ప్రేమ సంభాషణము. చంపకమాలిని దూఱు వేశము. తరువాత చంపకమాలిని చంద్రహాసుల అవ్యవస్థిత సంభాషణము. కుంభీననుని యొద్దనుండి మదనుకి జంఘాలుడు తెచ్చియున్న రహస్యలేఖను కుతూహలముతో విషయ విప్పిచూచి అది చంద్రహాసుని మరణలేఖగా నెఱుగుట. విషయ దూఱించి యోలోచించి నూత్నముగా కొన్ని తుడుపులుపెట్టి యామరగా లేఖను తనపెట్టికమ్మగా చేయుట. చంపకమాలిని విషయల విచిత్రసంభాషణము. మదనుడు చంద్రహాసునికి విషయవౌసగుట (ఇనియో నాటకము లోని పుస్తకమునుగల మహద్భుతరీతిము).

చతుర్థాంశము.

- రంగము 1. కుంభీననుడు తానొనరించిన యుద్యమము నిష్ఫలమగుట తెలిసి మహాదుఃఖముచెందుట.
- రంగము 2. కుంభీననుడు బిందోజియను పాములవానితో నాలోచించి యారాత్రియే కాలికాలయమున చంద్రహాసుని చంపనిధ్వజమునర్చుట.
- రంగము 3. వాసంతిక చంపకమాలిని నిజస్థితి నుదఙ్మనునికి నెరిగించుట.

పంచమాంశము.

- రంగము 1. ఆఘోరునివలన మణిమంతుని హత్యోద్యోగము నుదఙ్మనరాజెఱుగుట చంపకమాలిని మణిమంతునికి నిశ్చితార్థము చేయుట.
- రంగము 2. కుంభీననుని పూర్ణోద్యోగము. చంద్రహాసుని మారుగా మదనదు కాలికాలయమునకు వచ్చుట. ఘోరసర్పములచే కఠవబడి మూర్ఛిల్లుట కుంభీననుడు తనకొడుకును గుర్తించి దుఃఖించి మూర్ఛిల్లుట. పూజారివలన నీ వృత్తాంతము నెరిగి నుదఙ్మనాదులు కాలికాలయముచేఱుట మదనునికి బిందోజి చికిత్సయొనర్చి సర్పవిషముదించుట. ఆఘోరుడు కుంభీనముని గుర్తించుట. కుంభీననుని ఒప్పుదల. ఉత్తరరంగ రూపమైన కుంభీననుని యుపదేశము. కుంభీననుడు ఆత్మహత్యగావించుకొనుట.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU,
Andhra Nataka Pithamaha,
Born 1853—Died 1912.

కుంభీనన—సుదర్శనరాజేంద్రా! మీరీవిషయమున నెంతోకోకిలించినను బ్రయోజనమేమైనా గలదా? శూరవతంసమని నుతికెక్కినిక్కులరాజులనెల్ల జూణదాసుల నొనర్చివన్న వానిఁగాంచియున్న నీమఱిది పురందరునకు యుద్ధముఁగామున కంటె సౌఖ్యమువేలు గలదా? హస్తమున ఖడ్గముపట్టువదలక రణరంగమున వీరస్వర్గముఁగాంచిన యాతనికై చింతిల్లవలదు.

మ. కరవాలంబు కరంబుఁ బాయక నిరాఘటకృదాభీలత

బరనైన్యాసుము వాహినీపతులతో భజించి చెఱఁగాడి ని

స్థురియుద్ధావనిఁ బోరిపోరి హతులై సొంపొందు స్వర్లోక ని

ర్భరసమ్మోదము గాంచుకంటెఁగలదే భాగ్యులు శూరాభికి

ఇంక నాహోమతీదేవి యన్న నామృతపతితో నగ్నిప్రవేశమొనర్చి సతీమహాత్మ్యున నపరహోమపతి నా నుతికెక్కి. ధీరసతుల కంతకంటెఁ బుణ్యముకలదా? ఆయనకును జింతింపఁబనిలేదు. ఇంక నీమేనయల్లుఁడు మణిమంత కుమారుఁడును, మేనకోడలు వాసంతియుఁ గేరళపురోహితుని కరుణఁజేసి యింతలోననే రాఁగలరు.

సుదర్శన—కుంభీననా! నీవేమీ యూఱిడిల్ల నాడెదవు. నాకూఱుటగలుగదు. ఆపురోహితుఁడు వారలఁ బంపెన నని నాకు జాబువ్రాసి నెలదినములు కావచ్చునే. ఇంకను రాఁగైరి. నామదికి భీతివొడమెదు. ఏమేమో యాలొచిన బుప్పతిలెడు. ఆ మణిమంత కుమారుపై నేనెంతయాశమోపెట్టియుంటిని. నాకునలవడిమూఁడు సవత్స గములవఱకు నెన్ని వివాహములైనను సంతోసము కలుగకుండుటచే మన పురోహితుఁడగుగాలవునితో నిప్పుడు నాలుగేడుల క్రిందట నాప్తాలొచనము సలిపియుంటిని. అతఁడు నాకుఁ గుమారులు గలుగఁజాల రనియు, దోహితృసంతతివలన రాజ్యము నిలువఁ గలదనియు నాపిదప నాయల్లుడగువాఁడే యీరాజ్యమునకు రాఁగలవాఁడనియు నుడివె. ఈ వృత్తాంతము నీతోడనుజెప్పియుండవైతి. అప్పటికి నాచెలియులు మణిమంతునిఁగని యొకవత్సరమైయుండెను. గాలవుడు వచ్చించిన తీరున నాకుఁ గూతురు గలిగెనా మణిమంతున కొసగి కేరళముతోఁగూడ నీరాజ్యమునుగట్టనెంచి యుంటి. అట్లే రెండుసవత్సరముల క్రిందట మాచంపకమాలిని నాకుఁగలిగె. నాయెంచినతీరున జరుగఁగలమగాయని సమధిక సమ్మాదోత్సాహభరితుఁడవైతిని. ఇప్పుడిట్లు సంభవించె. నాయభిలాష మెట్లు పూర్ణము కాఁగలదో యెఱుఁగను.

చ. చేలియలికైయలందు రెదఁ జేవ్వడి పొక్కెద నామఱిదికై

బలువెతలెన్ని గల్గెనకు వానిభరించి సహింతుఁగాక ని

ర్మలవిభవ్రాజ్యలుండు మణిమంతకుమారుఁడు రామచూడఁగా

దలఁకుఘట్టిల్లెనమ్మదినిఁ దాళఁగఁజాల నమాశ్చక్రంగళా.

కుంభీనస—రాజేంద్రా! ఊరకయిం లేయోచింపవలయు. గాలవునియెడ నా కెంత విశ్వాసము గలిగియున్నను న్యోతిషమునందు నాకేమాత్రమును నమ్మకము గలుగదు. “భవంతి నభవంతి” యనుటశుద్ధానిశ్చయ శాస్త్రము. మీకుఁ కుమారుడే యేల కలుగరాదు? హానీ! కలుగలేదనియే యనుకొనుము, ఇప్పుడు యోచింపను గారణ మేమన్నది? మణిమంతుడవశ్యమ చిరకాలముననే రాంగలఁడు. మీయలాషము నెఱవేఱగలదు. అదిగాక ఇప్పుడు మనము కేరళమునకు గొప్పనైస్యముఁ బంపి యుండలేదా, యందుఁ జెఱులోనున్న పురందరుని యనుజాని నుమేరునిఁ జెఱవిడిపించి శత్రువుల నురుమాడి రాజ్యముసాధింపను? సంత్యాతీతమగు మననైస్య మేమిసాధింపఁ జాలదు? అన్నియు శుభోదంతములే విననయ్యెడు. ఊఱిడిల్లవలయు.

సుదర్శన—కుంత్రితమా! నీమాటవత్తము. రానున్న దుఃఖము వచ్చువఱకు ముందుగా యోచింపనేల? ఎదుర్కొననేల? ఊఱిడిల్లెదను. కేరళమునకుఁబోయియున్న మన నైస్యమ పృథ్వాంతము దినదినమును నెఱుంగుటకై యంచెలవారిఁజెట్టింపుము. విధిలేకున్న మనమే మిగిలిన నైస్యమతో యుద్ధమునకుఁ బోవలసివచ్చినను వచ్చును.

కుంభీనస—భాగ్యము. మీరు చెప్పటకుమందే యీకార్య మొనరించి యున్నాను. తేపు ప్రథమ వృతాంతమును దెలియఁగలదు.

(నిష్క-9)

—————(0)—————

క్రథమాజ్ఞము ద్వితీయరంగము (కుంభీనసుని యిల్లు)

—————:(0):—————

[ప్రవేశము. కుంభీనసుడు. గాలవుడు.]

కుంభీనస—గాలవా! ఈ పృథ్వాంతము నాతో నేలచెప్పవైతివి?

గాలవ—ఏమి విశేషపృథ్వాంతమని చెప్పవలయును? ఆప్రస్తావమును గలుగలేదు.

కుంభీనస—శాస్త్రమునకేమి? కొడుకే యేలకలుగరాదు?

గాలవ—నాయెఱిగిన శాస్త్రమునుబట్టి కలుగఁదనియే చెప్పవలయు. ఇప్పుడిదేల యడిగెదవు?

కుంభీనస—మారాజునకుఁ గొడుగు కలుగఁదని విననందున నెక్కుడగు సంతాపము వొడముట విచారించితిని. నీకుఁగోపమువలదు. నాకెందుకో విశ్వాసము గలుగదు? గాలవ—నీ యిష్టము, నాతప్పిదముకాదు.

కుంభీనస—పోనీ! నాకొడుకు మదనునిజాతకముఁజూచి వానికి రాజసంబంధము కలుగు నంటివే, యదినిశ్చయమా?

గాలవ—విశ్వాసమే కలుగనియప్పు డేదియెట్లు నిశ్చయమగును?

కుంభీనస—ఊరక విశ్నోదమున నడిగితిని. విశ్వాసమున్న దనియే చెప్పుము.

గాలవ—విశ్వాసమున్న ఫలము వెంటనే కలుగు.

కుంభీనస—ఫలముకలుగు నేని వచింపుము. మా మదనునకు నీరాజు మాత్రులు చంపక మాలిని యనుకూలమగునా?

గాలవ—ఇది నేనెట్లు చెప్పఁగలను? తన చంపకమాలిని నీరాజు కేరళమునందలి తన యల్లునకు మణిరుంతున కియ్య నెంచియున్నాడే, నీనెఱుఁగనా?

కుంభీనస—నేనెట్లెఱుఁగుదును! నాచేమి జ్యోతిష్య ము తెలియునా? రాజును జెప్పఁడాయో నీవును జెప్పవైతివి.

గాలవ—ఏమోపప్రావము రాలేదు.

కుంభీనస—ఇప్పుడు నాకుసంతోషము.

గాలవ—ఏమి సంతోషము?

కుంభీనస—తనకూతఁడు నాకొడుకున కిచ్చుటకు రాజెక్కడ బలనంతయుచేయునోయని భయపడి యుంటిని.

గాలవ—అందునకు భయమేటికి?

కుంభీనస—గాలవా! నిక్కమువచించెదను. జననామాన్య మెందును దుష్టుము. ఏమియు లేకయో యీరాజునావలకఁజిక్కిచేతిబొమ్మవలె నేనెట్లాడించిననట్లాడుచున్నాడని దుర్జునులకుకొనుచున్నారు. నాకుఁ గుంభీననుండను పేరేఁజూఁగదా? అది తలిదండ్రు నడినపేరు. విధిలేదు. అదిచాలక యీనీచాస్తులు నాకు “దుష్టబుద్ధి” యని ముద్దు పే గొకటి పెట్టియున్నారు. ఈజనులెట్లయినను దప్పలెంచుపాఠేగాక గుణముగఁహించు వారుకారు. రాజునొద్దఁ గొంచెమెడము కలిగియుంటిమా సరియయిన నేవకుఁడు గాదందురు. ఒద్దికగలిగి యుంటిమా రాజువీనిచేతిబొమ్మయందురు. ఎట్లున్న నుగప్తమే. నేననిభిరాద్రావతమువోలెఁ గాలము నెట్టుచున్నాను. ఇందులో రాజుతో సంబంధము నాకొకటి కలిగెనా మనినంతకాలము తలయున్నట్లుగా నెపకీర్తిపాలుగదా? కావునని తప్పుట మిక్కిలి సంతోషముగదా? పోనీ! గాలవా! అమణిమంతుడైనను జంపక మాలినిఁ జేపట్టు వాఁడేకదా?

గాలవ—నన్నేమి శకునుచెప్పుమంటివా? నాకు దేవభూజతేళ యయినది, నేఁబోయి వత్తును.

కు. భీమ — అహో! ఇట్లున్నదా? ఇప్పుడు తెలిసెను. ఈ రాజు నాతో వివాదములాడు కాలమున బూర్వము నాపై దనకూరిమి వెల్లడిచేయుచో నాకు గొడుగును దనకు గూతురును గలిగినను, లేక దనకు గొడుగును నాకు గూతురును గల్గినను సంబంధ మొనరింపవలయునని మాటలాడుచుండె. అప్రాప్తి నాకుఁగలుగునాయని యేకరు చుంటి, దైవాభీనముగా నేడు సువత్సరుల క్రిందట నాకుఁమదనుఁడు కలిగె. రాజు నకు దుహితపుట్టినాయని యోరుముంటి. శండేశ్వక్రిందట నదియుఁగలిగె. ఆబిడ్డపుట్టు టకు మూడు సువత్సరములక్రిందట వఱకు “మఃత్రీ! మనమొచ్చినభంగి నీకుఁగొడుగు కలిగె, నాకుబిడ్డ మాత్రము గలుగవలయు” నని రాజువచ్చించుచుండె. ఆబిడ్డకలిగిన నొటనుండి యీమాటే యాడఁడాయె. సందర్భవశమున నొకప్పుడు నేనీయాప్రస్తాన ము నెఱ్ఱెను దాని గీటురఁబుచ్చుచు వచ్చె. కాంఠమారయనైతి. నాయటిమూఢాత్ముఁ డెవ్వఁడైనఁగలఁడా? వానిసంతోషికుఁతురగు హైమవతికి మణిమంత కుమారుఁడుద యించిన వృష్టాంతము తెలిసియుండియు నీమైదువత్సరముల నుండి యీ విషయము నూహింప లేకుంటిఁగా? ఇట్లు కావశియున్నదా? ఈ ముదివర్గన కింక గొడుగు కలుగఁడు. నాకొడుకే వాని కల్లుఁడై రాజ్యమునకు రాఁగలఁడనియు, నుట్టట్లుఁగు చుంటినే? ఇంతాశాభంగము కలుగనున్నదా? నాజన్మమున నెట్టివిషయమునఁగాని యాశాభంగమన్న మాటయే యెఱుఁగను. ఇప్పుడు ఘటింపనున్నదా?

శా. నానాభంగుల రాజ్యమబ్బెనని యానందంబునిండార లో

లోనం బొంగితి నిన్ని నాల్గొదవె నీలో నంత రాయంబు ప్ర

జ్ఞానవ్యస్థితి నేనెఱుంగఁగద యాశాభంగ మీవేళ నా

న్యానత్వంబుఘటిల్లఁజేయ మణిమంతుండేడఁ జేకూఁతెనో.

కానీ! కానీ! ఈవైయ్యథ్యత కేదికారణము? ఆకుమారాధముఁడగు మణిమంతుఁడేకదా నాకును రాజ్యమునకును నడుమనున్న వాఁడాహతకూడగు మణిమంతుఁడేకదా? ఇంకఁ దడయచ్చునా? ఆమణిమంతుఁడొకఁడు లేకుండెనా నాకొడుకున కనఁగా నాకు నీ కుంతలరాజ్యములభరించును ఆ కేరళరాజ్యమన్న నూ నానైన్యమింతవఱకు దానిని సాధించియుండును. నిర్భాగ్యుఁడగు నానుమేరుఁడు చెఱునుండి విడిపింపఁబడి యుండును. ఎపుడైనాకు మనసువచ్చినపుడు వానినిఁ బాఱఁదోలి దానిసాక్రమించుట కప్తమా? ఉభయరాజ్యమున నీతరుసాధింపఁగలిగిన మార్గమును, నందుకు దగినబుద్ధివిశే షమును నలవడియుండ నీ సమయము నూరకప్రవేశ్య సందున జాతీపడిపోనియ్య వచ్చునా? పోనియ్యను. పోనియ్యను. రాజాధిరాజుల తలలఁబొడిచి చరణదాసులుగా జేసి యిక్కడివాని నక్కడికి నక్కడివాని నిక్కడికిఁ బుట్టచెందులభంగిఁ ద్రిప్పులా

దుచు నెందును నెదురు లేనికడిమి భూమ్యాకాశముల కంతరాళమున మాత్రములు
కల్పింపఁజాలు నేనొకకుమారహతకునకై కన్నులు దెరివని కనుగొందునకై, గర్వింతు
ముగానని నిర్భాగ్యునకై, పరితపించుచు నంతరాయములఁ గల్పించుకొనవలయునా?

అనుబంధము 1

వాఁడప్పుడే కేరళమువిడిచి దాడులవెంటఁ గూఢభంగిదారిలో పచ్చుచుండఁవలయు
చూచెదఁగాక. ఈ జ్యోతిషమెట్లు నిజముకాఁగలదో?

(నిష్క్రమింప)

ప్రథమాఞ్కము-తృతీయరంగము.

—(0)—

(అ డ వి .)

[ప్రవేశము: అఘోరిండు-బోయ (కన్నులుగట్టినను నిమిత్తునీతో)]

మణిమంత—అయ్యో! అయ్యో! అమ్మా! అమ్మా! దాదీ దాదీ!

అఘోర—వారెన్నా. యేమి కెయ్యాల. సంపాల్పంటె యెమో అవుతుంది.

బోయ—అగ్గోరా! బోకిల్లముండా కొడుకెవ్వడా వాడు? నిండాకనోక్కకుండా

ముస్కెస్కోనివచ్చి యెయ్యరూపాయ లిచ్చిండాడు యిప్పిల్లోణ్ణిసంపేకి.

అఘోర—అతప్పదునాకొండె కెంతముక్కురా?

బోయ—ముక్కేడనూ ప్తివిరా?

అఘోర—యెన్నెట్లో గాలివచ్చిందె నూడెనూ ప్తి.

బోయ—ఊ—కాశాయంకపోదాం. తెల్లార్తుంది.

అఘోర—నేనెమో సంప్లెనప్పా నీమంచు.

బోయ—అనోలెస్తామంటి. యిట్లంటెయెట్లరా?

అఘోర—యెమెనూస్తా ముందుపోదాంపద.

బోయ—వాడెవడురా. తొంగేసి తొంగేసి నూస్తాడు.

అఘోర—ఔ! శా. దారా. మొదట వాణ్ణి మొత్తుదాం లేకుంటే పానానికే వచ్చినీ.

(ముందుపోవుదురు. అందొక చెఁచువాఁడుండును).

అఘోర—యవడకీ నీవు?

చెంచు—(ఊరకుండును)

అఘోర — వీ పేరెం తెచ్చావా తల చగల్మాతైద్యా.

చెంచు — (నవ్వును)

అఘోర — దబ్బరనాకొండే గొడ్డలియైవును

చెంచు — (మూగి నైగలు చేయును)

అఘోర — (బోయతో) తీయకీ ఈ నెమ్మమూగి నాకొండే (నవ్వి)

యారముపోయిపాపోడా! నిన్నేమి సంపెల్లదు. అవుతే యింతపనిఅయినా శేష

కుంటే అముసంగి నాయాన వప్పుకోదు. (అని, మణిమంతుని కుడికాలు బొట్టవేలు

కత్తిరించి తీసికొని బోయతో నిష్క్రమించు)

మణి — అయ్యో! బైవమా! నారాయణ! అమ్మా! నారాయణ!

అనుబంధము 2

[ప్రవేశము: గుట్టముగో కుళిందుడు]

కుళింద — అబ్బ! ఇంత దొంగవులిని నేన్నెడు చూడలేదు. రాత్రియంతయూ నరణ్య

మునఁ దిరిమితిమీ చాల యలసిపోయియున్నది. కాబట్టి యీపాదవాటికేరా

వచ్చును. ఇందేయుండి నిరీక్షించెద.

మణి — హా! రారాయణ! అమ్మా! నారాయణ!

అనుబంధము 3

కుళింద — (స్వ) ఎక్కడ? అదియవరో బాటుడు గోదనము చేయుచున్నట్లున్నది!

(పోయిచూచి) అయ్యయో! ముత్యపాపని కెవ్వరీక్రూరంపుధంగి వాటిల్లఁజేసిరి?

అనుబంధము 4

(కన్నులువిప్పి) అక్కటా! ఈబొటనవ్రేలు తెగవటికియున్నారే? పాపాత్ములు!

(నెత్తురు తుడుచును).

మణి — అయ్యో! అయ్యో! (అనిభయపడును)

కుళింద — కుమారా! భయపడుకును, నేనేమియుఁజేయను (లాలించును).

మణి — (వెక్కి వెక్కి యేడ్చును).

కుళింద — కుమారా! నీవెవ్వరను? నీ పేరేమి?

మణి — (ఏడ్చును) మమ్మంతామమ్మంత.

కుళింద — మమ్మంతా! ఇదేమి పేరు? హనుమంతుడవా?

మణి — కాదు మమ్మంత.

కుళింద — ఏడ్వకును ఏడ్వకును. మాయన్నా! ఏడ్వకుమా. నీ పేరేమి?

మణి — మమ్మంత.

కులింద — అయ్యో! ఈ బాలుండించ కయు మాటలాడఁజాలని నాలుగేండ్ల కనుగొందువు.

దైవమా! వీనికా యిట్టిపాటు? కుమారా! నీతఁడైయెవరు?

మణి — అయ్య — అయ్య.

కులిం — ఔను, మీయయ్య పేరేమి?

మణి — అయ్య.

కులింద — ఇక్కడ బ్రహ్మజనములేదు. వీని జననీజనకుల నరయు నుపాయమేలేద, కొడుకులు లేరని దుఃఖించుచున్న నానై దైవమున కనుగ్రహముకలిగి యీ పాపని నా కొసంగినట్లున్నది. చంద్రుని బోలు ముదహాసము వాడు. చంద్రహాసుడను పేర బరగుఁగాక. వీడు నాస్వయంప్రప్త సుతుఁడు. వీని నూరికింగొనిపోయి పెంచెదఁగాక (పాపని నెత్తుకొని నిష్క్రమించును).

ప్రథమాంకము - తురీయరంగము.

— (1) : —

(కుంతలరాజ సాధన.)

[ప్రవేశము: సుదర్శనుఁడు, కుంభీనసుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు.]

కుంభీనస — రాజచంద్రా! మీరిట్లు శోకించుటచే నేమి ప్రయోజనము? ముందు జరుగఁ దగిన విషయమున నాలోచింతము.

సుదర్శన — కుంభీనసా! నేను నాఁడే నీతోఁజెప్పలేదా? నాకేటికో చెప్పరాని భీత మదికిఁ గలిగె. ముఖ్యము నేను నిర్భాగ్యుఁడను. అట్టే చెలియలిని మఱుదిని బోనొట్లు కొంటిని. నాసర్వాశలమోపెట్టియున్న ముద్దుపమారుఁడిట్లు కావచ్చునా? ఎవ రెప్పు కొనిపోయిరో? ఎవ్వరికామూరునిపై బగయో! యింతైనను దెలియకున్నదిగదా! ఇందుకే నాకు మొన్న నట్టి దుస్వప్నము వచ్చినది. నీతోఁజెప్పదమన్న లేకుంటివి.

అనుబంధము 5

కుంభీనస — రాజపుంగవా! ఎవరెత్తుకొనిపోయిరో యని యోచింపవలయు నేలే? సందర్భ ములమీదనే యాదురాత్ముని గుఱుతింపవచ్చుగదా? ఆ ముద్దుపమారునిపై వాని తండ్రికి విరోధియగు జలంధరుడుకాక పగ సాధించువాడింకెవ్వరు? వానిగూఢచారులే యీపని చేసియుండవలయు.

సుదర్శన — సచివా! వాఁడేయందుగదా?

కుంభీనస — వాడుగాక నేనామటి? ఇంతయోచింపుడు. వానిపైనున్న యాభరణముల నాశించియెవరో దొంగలాపనిచేసి యుందరని మీరంటిరి. అట్లేన్నటికినినుండదు. అంతకంటె నూటొలదిగా సొమ్ములు వాసంతికపై నుండలేదో? అపడుచును దాదికడకుఁ బండించుకొని యుండెననియు నాకుమారుడు ఈబ్రాహ్మణుఁడు దాదివీరమధ్యమున నుండెననియు, వింటిమిగదా? సొమ్ములకొఱకు వచ్చువాడు వాసంతికను మాని యీబాలుని నెత్తికొనిపోవునా? కావున జలంధరుని భటులేయెవ్వరో వానినెత్తుకొని పోయినారు. ఇది నిస్సందేహము.

సుదర్శ — మంత్రిసత్తమా! జలంధరుని భటులైన యెడలఁ శతశఘ్రిణిబాసి వీరు మంగ పురికి వచ్చువాఁడ యేలవిడిచురో యెఱుంగరాకుండెడు.

కుంభీనస — ధరణీశఘ్రిణి వా! ఇదేమాశ్చర్యమైన విషయమని యడిగెదరు? వీరించుకగూఢ రీతిగా వచ్చుచుండుటవలన వీరినంద మింతవఱి కాభటులకుఁ దెలియుకుండెఁగాబోలు, లేదా మంగళఘ్రిణి ప్రాంతమున నరణ్యములు మిక్కిలిగా నుండుటవలన గూఢవృత్తి నాబాలునిఁ దెగఁదీయుట సులభమనితలఁచిరి కాఁబోలు, ఎన్ని కారణములుండరాదు?

సుదర్శ — మంత్రిసత్తమా! ఎట్లైననేమి? మాబాలుడు మాకు లేకపోయెఁగాదా! ఎవఁడై కొనిపోయిననేమి? ఎవ్వరేమిచేసిననేమి? అయ్యయో! అంటినఁబాలుగాలుచెక్కిళ్లలే గండువే? అట్టివానివైనా పగకావలయు! ఇది యెంతటి యానూకృత్యము!

కుంభీనస —

ఉ. అసురకృత్యమాయది మహాసురకృత్యము దేవళంబునకొ
వాసిగ నిద్రఁబోవు పసిబాలుని నెత్తురు కందున స్తనం
త్రాసుని నెంతయున్నిరపరాధి భయం బదిలేక నిర్దయకొ
దీని హరించి రన్న జగతి న్విని నారమెయిట్టిచందముకొ

మహాసురకృత్యము. ఇట్టిది నేనెన్నడునువిని యెఱుంగను. దాదితో నుఖిలీలఁ బండుకొని యుండఁగానే దేవాలయమునఁ ప్రవేశించి నీచకృత్యమని కంటిగింపక పసి బాలుని నెత్తురుకందువును నిర్భీతిగాఁ గొనిపోవలెనన్న నేమనవలయు? ఆయ్యో! ఆయాసురభీజుఁ డిట్టివాఁడనిమాత్రము తెలిసి చిక్కెనా యింతింతగా వానిఁ గండలు కోయువఱకు నాకూటగలుగదు. ఇంతరిజకమా? ఇంతన్యాయమా? ఇంత —

సుదర్శ — కుంభీనసా! మనమూరక యీ మాటలాడుచున్నఁ బ్రయోజనమేమి? బాలుని మనసుసాధ్యున్నంత వఱకు వెదకింపవలయుఁగాదా?

కుభీనస—(దుఃఖించుచు) రాజేంద్రా! ఇంకేటియాస? అట్లుచేదప్పి పోయిననుద్దో
బాలుడు మఱల మనకులభించుటకా పోయినాడు? నాకిండుకంటైన నమ్మకము
గలుగదు. ఐనను వెదకించి చూతము.

బ్రాహ్మ—రాజచంద్రా! మంత్రివర్యా! నోటికి బోవుకడిని నేల బాటవైచిన భంగి
నానీడ నాబాలుని నింతవఱకు గొనివచ్చి యిట్లు పోగొట్టుకొంటి. ఈ యిరుగుది
దినములు దారినున్నవుడు బాలునేమఱకుండుటకై రాత్రులెల్ల నిద్రమాని కూరుచుండి
యూంటి. ఆపాడు మంగళ పురిని దేవాలయముగదా యని మైమఱచి నిద్రించితి.
ఇట్లైతి. నేనేపోయెదను. ప్రాణమున్నంతవఱకు వెదకి సాధింపజూచెదను.

(యవనిక పడును)

ప్రథమాంజ్ఞము-సమాప్తము.

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

ద్వితీయాంశము-ప్రథమరంగము.

చందనావతిలోక గృహమేధియిల్లు.

[ప్రవేశము. నాగరికుడు సదాచారుడను నిత్రులు.]

సదాచార—మిత్రమా! నాగరికా! ఎన్ని దినములకు నిన్ను జూడఁగలిగె? నీవు ప్రయత్న పూర్వకముగా నీ చందనావతికి వచ్చుటనాపై నీకుఁగల యవ్యాజకరుణను నూచింపు చున్నదికదా?

నాగరిక—మిత్రమా! సదాచార! మైత్రియను నొక బంధమున్న నెంతమారమున నున్న వారి నైనఁ జేరదీయుఁగదా? నీయట్టి హితమిత్రవతంస మున్నయెడకువచ్చి గోష్ఠికలు గుట ముప్పదియేల మూడునూఱుయమడలైన వచ్చుచుంటిఁగదా? సదాచారా! కాబరదేశమునఁ జందనావతియన్న పట్టణమెట్లో యున్నదనియెంచియుంటి. ఇదెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈ జలనాళికలేమి! ఈ తోటలవైభవమేమి! స్వర్గపురికిఁ బ్రతినిధిగా నున్నదికదా! నిన్నంత మోసము చేయుదువా? నాఁడు భీమపురిలో మనముండిన కాలమున “మాపట్టణము రాజధానియనిపేరొకటియే కాని పల్లెకొఁపవలె నుండు” నంటివే.

సదాచార—నాటికట్లనే యుండఁగాని నేటికిట్లయినది. ఈ వృద్ధియంతయు నీనాలు గేండ్లలో నయినది. నేను జెప్పినది యాతీఁడులక్రిందట.

నాగరిక—ఈ నాలుగేండులలో నిట్లయినదా? ఏమి విచిత్రము!

సదాచార—మా గాజునకుఁ గొడుగులు లేరనియు, నతఁడు వేటకుఁబోయి యుండఁగా నందు బడియుండిన నొక నాలుగేండ్లబాలుఁడు చిక్కననియు, నతని స్వయం ప్రాప్తమతునిఁగా గ్రహించి చంద్రహాసుడని నామకరణమొనర్చి పెంచుచున్నాఁడనియు, నా బాలుడుఁ చిఱుతదనముననే ధీగగుఱోదారుడని నుతికెక్కినాఁడనియుఁ జెప్పలేదా? అచంద్రహాసునికే బదియు నాటవయేట మారాజు రాజ్యభారముమోపె. ఇప్పటికి నాలుగేండ్లనుండి యసదృశలీల రాజ్యమేలుచున్నాఁడు. ఈ పురుషునఁగల సర్వసౌఖ్యలకు నతఁడే కారణభూతుఁడు.

నాగరిక—అట్లనా ఆతని దగ్గరము నాకు లభింపఁగలదా?

సదాచార—అయ్యో! మిత్రమా! దీనినడుగవలెనా? పొరులగు వారా రాజవ్యవస్థని సందర్శించుటకుఁ గాలనియమముగాని సేవకాళి యభ్యంతరముగాని కలుగదు. నిమగ్నపోవుచున్న సరియే. భుజింపుచున్న సరియే. మధ్యాహ్న మైనను సరియే. అర్ధరాత్రి మైనను సరియే అంతయెందుకు? నీవీమాటవాడితివికదా ఆతని గూఢ చారుడెవఁడైన వినియెనా, యతఁడే నీ యభిలాషమునుదీర్చు మన యింటికివచ్చినను రావచ్చును.

నాగరిక—అట్టిచూచునియుఁడా? ఆయన మనము భుజించిన పిదపఁ బోవువము. నేనించుక వెలుపలికిఁ బోయిరావలయు. నేను డెచ్చియుండిన పొగచుట్టలు వ్రేయుమయినవి అంగడి వీధికిఁబంపి తెప్పించుమా.

సదాచార—నాగరికా! క్షమించుము. ఈ యూర నయ్యడొరకవు! సత్కర్మనిర్మితఁడైన త్వంప్రదాయ తత్పరుడై రాజ్యమేలు రాజవ్యవస్థ వీట నిట్టి దుష్టులును నప్రయోజకములు నగుపదార్థులుండవు.

నాగరిక—ఏమాశ్చర్యమిది? పొగాకైన నుండునా లేదా?

సదాచార—మందునకైన, వాసనఁజూడనైనఁగలుగదు.

నాగరిక—నస్యము వేయువారు, చుట్టలుత్రాగువారు, కీరిగతియేమి?

సదాచార—అట్టివారున్న వారికి దుగ్గతియే. నస్యము వేయువారిని హాస్యముచేయువారున్నారు. పొగచుట్ట చేదువారిని బిగఁబట్టి మోచువారున్నారు.

నాగరిక—ఇదే మసాధ్య రాజ్యమే! ఇంకఁ బొగాకునకే యిట్లన్న, బంగి, నల్లమందు, కల్లు, సారాయి, వీనికెట్లు?

సదాచార—సరిపోయె. భంగి దుగ్గంగియే. నల్లమందు పిల్లమందే. కల్లుపాల్లే. సారాయి యన్నఁ బోరాడుదురు. ఈ పదార్థముల మే మెరిగి మూఁడు సంవత్సరములాయె.

నాగరిక—ఇట్లయిన నసాధ్యము.

సదాచార—ఊరకుండుము. నీపుణ్యము. ఇట్టి క్షేమరాజ్యమెఁదైనఁగలదా?

నాగరిక—కానిప్పు, వాకేమివచ్చినది? మిత్రమా! నేనిందు తేఱఁపఁగాఁడే యుండుటకు వీలుకావున నీమధ్యాహ్నమున రాజదగ్గరమైన పిదపఁబురసచారముగావింపవలయు సాయంకాలమున నేమిచేయవయు? మఱిది, ఈ యూరసంగీత పోతకు లెవ్వరైనను గలరా?

సదాచార—ఎండఱోకలరు వినివ తము.

నాగరిక—నా రేమి పురుషులా? స్త్రీలా?

సదాచార—అకడమాటనము.

నాగరిక—ఏమీ! ఇంద బోగము వారేలేరా?

సదాచార—రోగములు పుట్టలుగనున్న భోగముదిట్టలెల్లఁ బురత్యాగముఁబట్టిగాని, విరాగము పుట్టిగాని సాకభోగముల మట్టిరి.

సాగరిక—అట్లయిన నిందున్న చిరబ్రహ్మచారులకు విధులకు, విటులకుగతియేమి? సదాచార—మంచిమాటడిగితివి చిరబ్రహ్మచారులు హరబ్రహ్మవిహారులుకారా? విధులు వనితాంతరిభోగవాద బధిరులైరి. విటులన్న వారెట్లుండురు? మీసీనునట్టివారున్నారా?

సాగరిక—ఇంకఁజూలును మీశ్రభావము. పాపమా వెలయాడనుఁ బురివెడలఁగొట్టుట వలన నీ రాజానకేమి ఫలము?

సదాచార—అయ్యో? ఎట్టిభ్రాంతి! వారిని బురమెవ్వరు వెడలఁగొట్టిరి. సత్రవర్తనా పారీక్షలై జనులెల్ల వారిగఁన్నె త్తియైనఁజూడక నాట్యాదులకు రావింపక నిరాదరణ మొనరింపవారే యుండరామి గలిగి మీయట్టి సత్రభువులుగల యూరులకుఁబోయిరి.

[ప్రవేశించి-ఉప్పర వాఁడొకడు ఉప్పోయమ్మ! ఉప్పో]

సదాచార—ఓరీ! యిందురమ్మ! మాయంటఁగావలయు. ఉప్పెట్టిచ్చితివి?

ఉప్పర—నూటయిరువది కొలారములయ్యా.

సదా—అదియేమి? పదికొలతలు తగ్గించితివి?

ఉప్పర—అయ్యా! ఎక్కిడఁజూచిన వాన. ఓడలలో నుప్పేరువకు.

సదా—కానిమ్మ. లోపలికిఁబోయి యడుగుము.

ఉప్పర—(లోపలికిం బోవును.)

సాగ—మిత్రమా! ఎంతకు నూటయిరువది కొలారములు?

సదా—రూపాయకు.

సాగ—కొలారమెట్టిది?

సదా—ఇట్టిది. (కొలతచూపును.)

సాగ—(ఎడకొట్టుకొని) నేనేమి స్వప్న రాజ్యమున నున్నానా లేక నేనేస్వప్నములలో నున్నానా? అయ్యా! మీయూర నుష్పింకచొక యెట్లామెను?

సదా—ఇదేమి చొకయనియిట్లాడెదు? మనమున్న జగమువంటి జగములఁ బడింటినైనను దనజలరాశియందు ముంచుగలసముద్రుడు ఏద్రవ్యములేక నీదనాదలకును, గొడ్డుగోదలకును, బ్రాణాభారముగా వలసిన వారందఱికిఁ దనివి దీరునంత డ్దారోదకమివ్వనుండ, నిది చొక యెట్లుగును? ఉప్పుచేసిమోసిలెచ్చు కూలియేకదా మన మివ్వనలయు? అయిన మీసీను నిది యెట్టిస్తురు?

సాగ—దీనితోఁ బండ్రెండు కొలతలివ్వ వచ్చును. అందుకే యిట్లాడితి,

సదా—పండ్రెండు కొలతలు? పండ్రెండు కొలతలా!

నాగ—దేవు కాగణమునే జెప్పెదను. నాప్రశ్న కుత్తరమిమ్ము. మీచంద్రహాసు రాజ్య మన నుప్పునకుఁ బన్నుకలదా? లేదా?

సదా—ఉప్పునకుఁబన్ను! ఉప్పునకుఁవన్ను! ఉప్పునకాప్పును! (భ్రాంతితోఁజూచును)

[ప్రవేశము. కొట్లాడుచు అపేక్షకుఁడు, ఆత్మప్రియుఁడు.]

అపేక్ష—నీవేమైనను జెప్పును, నేనువినును. నాకాల్వబూడునను నీకుఁదైర్యమెట్లు కలిగె? నన్నేల యడుగ వైతివి?

ఆత్మ—నామశ్శంతయు జలమయ మగుచుండఁగాఁ జూచియురకుండు మన్నావా? నీ కాల్వ పూడినఁబడవీడినది.

అపేక్ష—నాకాల్వ పూడినఁబడవీడినా నీయుసురూడిన నాకుఁబడవీడినో? తట్లు కొనుము. ఎవ్వరిపీడవీడునో చూపెద.

ఆత్మ—నిద్రయు. కీడుమూడునో! పీడవీడునో! కాడుమాడునో!

ఇరువురు—(కొట్టుకొనుచుఁ గిందుమీఁదగుదురు).

సదా—(దిగివచ్చి) అయ్యా! అయ్యా! తాళుఁడు, తాళుఁడు; (అనియెంత చెప్పినను వినక పిడిగ్రద్దు లాటలాడెదరు తుదకు) ధూర్తులారా! మీకుఁ జందహసు నాజ్ఞకలదు.

(అపేక్ష—ఆత్మ కొట్టులాడుటమాని యొకరినొక రాలింగనము చేసికొని) సోదరా! తుమింపుము. మనము మిత్రులము. పోయివత్తుము. (అనిఒకరికొకరు ననుస్కరింతురు).
(నిష్క్రమింతురు)

సదా—(తన స్థానమునకు వచ్చును).

నాగరిక—అబ్బా! మీచంద్రహాసుని దగ్గ మెంతనవచ్చును?

[ప్రవేశము. రాజభటుఁడు.]

భట—సదాచారా! చంద్రహాసరాజుగారు నినుఁ దోడ్తెచ్చున్నారు. మీయింటికిఁ గ్రొత్తగా నెవరో వచ్చియున్నారె వానిరిమ్మున్నారు. మీకు రాఁదీఱున్నదామె యిప్పుడే వచ్చెదమన్నారు.

సదా—ఇప్పుడే వచ్చెదము, (భట నిష్క్రమము).

నాగ—ఇదేమాశ్చర్యము! రాజచంద్రుని కీపుత్రాంతమెట్లు తెలిసెను?

సదా—అతనిగూఢచారులు సంఖ్యాతీతులు పోవుదము రమ్ము.

నాగ—(లేచుచు నందున్న తెడిచెంబుచేపట్టును.)

సదా—దానినేలగైకొనెదు? అందు పడియుండనీ.

నాగ—ఈవీధి నిట్లు దీనివేసినకెట్లు?

సదా—ఇంతయేనా చంద్రహాసరాజుప్రభావము! చొర్యమన్న మాట యిందెఱుంగము. వలసిన పదార్థమువలసినచోట వేయుము. పోవదు. పోదము రమ్ము. (నిష్క్రమ)

ద్వితీయాశ్వాసము.

ద్వితీయరంగము-కుంతలరాజు నగరు.

[ఈ సుదర్శనుడు, కుంభీనసుడు, (చంద్రహాస సుభటులు).]

భటులు—(చంద్రహాసుడుఁ కాసుకగాఁ బంపిన యమూల్యాభరణములు మొదలగు పదార్థములన్నవియుచేసి)

వీరికా! మాచంద్రహాస మహారాజు దేవరాయగుండామరలగు బుద్ధివోమొక్కితి నని విన్న వింపుమన్నాడు. దేవరకూరిమి గలుగఁ దనకేమియుఁ గొడువగఁబడనివిన్నవింపు మన్నాడు. ఎల్లప్పుడు దేవరయానతి నొదల మోసికొని నెఱవేర్చివాడ నన్నాడు. పొడుపుగుబ్బలిమొదలు గ్రంథమెట్టుదాఁక మంచుకొండనుండి నీరిచందపు గుబ్బలి వఱకు నెడములేక నిండియుండు దేవర యశముననీడఁ దానొక మానిపిసైనినన్నాడు. ఎకిమీఁడా! పరాకు.

సుదర్శనుడు—భటనత్తమా! మిక్కిలి సంతసించితిని. మీకుళిందఁ డిప్పుడు సమధిక సంతోష యుక్తుడై యున్నాడనుటకును నాకు మోదముగలిగెడు. ఇప్పుడు మీ చంద్రహాసుని రాజ్యము చక్కఁగ నున్నదా!

భట—జియ్యా! ఆయెకిమీనియేలుబడి కడుచిల్లని దనిప్రజలందఱు నుగ్గడింతురు. లెంకల నెల్ల నెయ్యురఁబోలె జూచుచు వారి నేమమే మీ నేమమని తలపోయుచు దచ్చికడలఁ బేర్చెన్నికకలుగు కైవడిపజలఁ బ్రోచుమీయుండఱి మాత్రేని నగ్గింపనేఁ జాలువాడఁ గాను. అయినను, సాహీబూ! నీవైచనివిచ్చుటఁ బలికదను. మారాయాడు దేవర లెంకలకల్ల వన్నె దెచ్చువాడు.

సుదర్శన—సుభటా! మిక్కిలి సంతసించితిని. ప్రజాపాలి తృప్తిపొందలీల రాజ్యమేలు వాడు గలుగుటరిది. కావున మీరాజుతో నాకంతయు నామోదము గలిగెనని చెప్పుము. మీకుళిందకుని క్షేమమునడిగితి ననుము. మైత్రిఁబాయక యుండుమనుము.

భట—బోహదులు.

సుదర్శన—చూచితే! సచివా? ఆకుళిందకుని దెంత తుష్టరాజ్యముగా నున్నది? ఈవత్సరము నాకతఁడు పంపియఁడు పదార్థము లమూల్యములు.

కుంభీనన—రాజేంద్రా! నాకువిశ్వాసము కలుగదు. ఆకుళిందకుండు ధగ్మభంగిరాజ్య మేలుచున్న వానికిట్టి పదార్థములు గలుగఁ జాలవు. మన్నింపుఁడు. వానిభటులు చెప్పిన మాటలపైననే మనము నమ్మవచ్చునా? అందేమో జరుగుచున్నది. మమ్ముఁ గన్నులుమాయుటకును, అయధర్మముల వెలికి రానీయకుండుటకును నిట్టియమూల్య వస్తువులఁ బంపి యున్నాడు, కాని యితరముకాదు.

చ. జనమల కెట్టిబాధలు విశంకతఁ జేసేనో దుష్టకృత్యముల్
 ననుడి యేమొనర్చెనొకొ వానిని బాహిర పెట్టకుంటకై
 కనువఱిగిగిప మమ్మనిటుకప్పుములంపె నమూల్యవస్తువుల్
 మనకటుగాక లేనిబహుమాన మొనర్చుట నేడునై జమే.

సుద — కుంభీనసా! నాకుజూడఁగా నీవుజగము నంతయు వేఱుకంట నేమాచునట్టున్నది.
 కుంభీనస — అయిన చిత్తము. నాదేమిపోవును? తేపుప్రాణముపై వచ్చినపుడుగాదా
 కుంభీనసుడు కావలయును?

సుద — కుంభీనసా! కోపగింపకుము. నేనూరక యుంటిఁగాని నీకు మనసురాకున్న
 నామాటాడియుండను. తుమింపుము.

కుంభీనస — అయ్యో! ఇటుకలదా! నాకెన్నటికైనఁ గోపముగలుగునా? నేనెవ్వరిపైఁ
 గోపగింపవలయు? ననురక్షించు నేలికైననా? ననుఁగాపాడు తఁడ్రికైననా?

ఉ. చెన్నగుఁ గోపమంచనినఁ జెప్పెడిదేమిఁకఁ గోపమేఁదైఁ
 బిన్నటనాటనుండి ననుఁ బెంచి ద రూమతి నానరించి య
 భృన్నతినించి సంపదలముంచి భరించినవానిపైననా
 యెన్నఁగనాదుకోప మిటులేని ధర్మిని నుంచువాడనే.

నిక్కముగా నేనుజగమును వేఱుకంటఁ జూచుట పైచూపువలనఁగాదు లోని
 చూపవలన. ఈ కులిందకుండు మనకుఁ గీడుదలంచి యున్నాడనుట కింతకంటె వేఱు
 నిదర్శనములేదు.

సుదర్శన — కుంభీనసా! ధీవిశేషమున నీకెప్పుడు నేనెడమియ్యవలయు. నీవన్నమాట
 యదార్థమే యుండవచ్చును. ఇట్లుపరీక్షింపవలయు?

కుభీ — నీచరణదాసుఁగ నేనుండ యోచింపవలయునా? నేనేపోయి పరీక్షించివత్తును.

సుద — అట్లయిన నవశ్యముకానిమ్ము.

కుంభీనస — నాకుఁ గులిందకుని సింహాసనచ్యుతుఁడేయుట కధికారమువత్రికయిమ్ము.

సుద — అదిప్పుడేల?

కుంభీ — అదియుఁ జెప్పవలయునా? నేఁబోయియుండు విచారించును. అంతయుఁజక్కగ
 నేయున్న నూరకయేవత్తును. ఏదేని యపాయమున్నట్లున్న మించకపోవక ముందే
 యాపనిఁ గావింతును.

సుద — నీయిష్టము వ్రాయించియిత్తును. అయిన ద్వరపడి యట్టికార్యమును మాత్రము
 చేయకుమా?

కు.భీ — దానికై మీరు భయంపడవలదు. నేఁబోయివత్తును.

సుద — మఱచితి. నీవుతొల్ల నిచ్చటికి వచ్చినప్పుడు నాతోనేమియో విశేషవృత్తాంతము మాటలాడవలయునని వచ్చితి నంటివి. ఇంతలోన నీకుళిందని కానుకలు వచ్చినందున నాప్రస్తావము మానితిమి ఏమికార్యము?

కు.భీ — రాజచంద్రా! ఒకవిషయమున నాకేమియుఁ దోఁపకున్నది. నీకుఁగూఁతురును, నాకుఁగొడుగును గలగకముందు మనము సంబంధులము కావలయునని వినోద సంభాషణము చేయుచుంటిమి. అప్పటికది హితమని తోఁచెనుగాని పిదప నాలోచింపఁగా నట్లు ఘటిల్లుట నాకును నీకును నపకీర్తికి హేతువని తెలిసితి. తెలిసి గాలవునితోఁ బదునేను సంవత్సరములకుముందే యీవిషయము వచించితి. పుట్టిననాటినుండియు నచుగఁపైవోడువలెనున్న నీమాటత్రోయుదునా లేక యపకీర్తిపాలాదునాయని యోచించుచుంటి. ఒక నాఁడు నీవు నాతోడ నీకూఁతును మణిమంతుఁడను నీపితృవ్య ద్రాహితుని కివ్వఁ దలంపుననిన చందముచెప్పఁగా నానెత్తినఁబాలు వోసితివనిరంజిల్లితిని. నాతలపైనున్న భారము దీతెనని సంతసించితిని. నాదౌర్భాగ్యమున ననురులచే నామద్దుకుమారుఁడుచిక్కి పడునైదు సంవత్సరములైనను గనరాకున్నాఁడు. వానికై నీకుఁజెప్పక నేనెంత పరితపించినదియు, నెంతకార్యము చేసినదియు నాదైవమునకే తెలియును. ఇప్పుడు భీమపురముననున్న మాసంబంధులు తమ దుహితను నానుతుని కివ్వఁ దలపడి మిక్కిలి నిక్కచ్చిగాఁ జెప్పఁజేసి యున్నారు. ఇంకఁ దడయఁజాలమని మాటనంపియున్నారు. వలదందునా వారికిలేనియాగ్రహముగలుగును, కానిమృదునా చిన్న నాటనుండి నేఁజెప్పచున్నమాట వీటఁబుచ్చితివా అని నీవందువేమాయని భీతిలైద. కొడుకన్ననో యిరువదిరెండేఁడులవాఁడాయె. ఏమియుఁజేయనేరకున్నాఁడను, ఎట్లుయిల ననుగ్రహించి నాకొడుకునకు నాయుష్టముగలచోట వివాహము నెఱవేర్చు నానతియవలయునని ప్రార్థించెద. నామాటల నొండు భంగిఁగనక కరుణింపవేఁడెద.

(నమస్కరించును.)

ఆనందము 6.

సుద — ఓ! భీనసా! లెమ్మ లెమ్మ. నీకుఁచారతకుఁ బరమానందము వహించితి. నీయట్టివానితో సంబంధము తపఃఫలమునఁగదా లభింపవలయు. ఆయిన నింతమాత్రము నాప్రార్థన మొనరింపవలయు.

తే. గీ. మంత్రసత్త మమామణి మంతుఁడగిడి

దెలియునందాఁక యొక్కింత తలఁపుమయ్య

నదివయెల్లైన నాటు మాసములవఱకు

నీ కుమారుని పెండిలి నిలుపుమయ్య.

నాచెలియలిపైనున్న నాప్రేమకై యాయను లేకుండుటవలన నామె కొడుకునకు నాతనయ నివ్వ నెంచియున్నాను. ఆ మణిమంతకుమారు నరయూటకుఁ బోయియున్న కిగళబ్రాహ్మణుఁడు మూఁడు నెలల క్రిందట వ్రాసినజాబుఁ జూచితివిగదా? మూఁగతనము గలిగియున్న నొక చెంచువానివలన నొక్కొంత వృత్తాంతము తెలిసినదనియు, నింకను విచారించుచున్నాననియు వ్రాసెను. అదియేమి దైవాయత్తమో, లేక నాయభీలాష విశేషమో, నీవెంత నిరాశచెప్పినను నామణిమఱుఁడు నాకుఁ జిక్కవచ్చునని లోచించున్నది. కావున నెట్లయిన ననుగ్రహించి యింకొక యాటు నెలలు నీకుమారునకుఁ బెండ్లి గావించుము. అంతలో వాడు చిక్కకున్న నిను నిర్బంధపెట్టినైన నాకుఁ నొసఁగెద. కుంభీ — అయ్యో! నా కాయభిలాషమేలేదే. మీరేల యిట్లు నిర్బంధపెట్టెదరు? నుద — ఇంకొండాడకుము. నామైత్రి నూఁదియింత పొలింపుము. కుంభీ — భాగ్యము. (ఁక్రమ్మ.)

—————(0)—————

ద్వితీయాంశము - తృతీయరంగము.

కుంభీ న ను ని యిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీననుఁడు విషయ.]

కుంభీ — విషయా! ప్రియతనయా! నీవిట్లానగ్నకున్న విధిలేదు. ఆమాధవుఁడు వయసున నింత మీతినవాఁడేకాక గుణమున రూపమున మిక్కిలియెక్కుడగువాఁడు. తనయా! కన్నకూతురుల మంచిచోట్లఁ బెండ్లిచేసి యిచ్చుటకంటె దండ్రులకు వేతొక చింతగలుగునా? నామాటత్రోయక పాటింపుము.

సీ. చంచలత్వముమాని మించుగాధనలక్ష్మి

తవిలివానింట దాండవముసేయు

నొదవియుండెడునంగు మదపుటేనుఁగులన్న

బంతురంగములన్నఁ గొలఁదిమీఱి

వనితలుపెక్కులైయును బిడ్డపాపల

జంజాటమెఱుంగని జనవిభుండు

ప్రాకటమతిఁ దనరాజ్యభారమునీకె

చెన్నారసర్పింప నున్నవాడు

గీ. సర్వసుఖములఁగననయ్యె నుద్వియేల
నయ్యె నిదియెంతభాగ్యమయ్యారె తనయ
యట్టై వయసున నింతెక్కువైన నేమి
మాఁక పుండన్న రెండమాధవుండు.

అనుబంధము 7

విషయ — ఆర్యా! నీమాట నే జవదాటుదాననా? అయినను నాయభిలాభము నీవడుగ నుత్సహించినందున నింతమాటాడ సాహసించెదను. ఇది నీకెంత యభీష్టముగానున్నను నాకు మదికలుగదు. రాజ్యము నాకుఁ గలుగుఁగాయని నీవాలొచించినట్లున్నది. మనసురాని సురరాజ్యముకంటెను మనసుకలిగిన దరిద్రభంగియయిన మేలగుఁగదా? ఎట్టి బీదవానికైన నన్నొసఁగుము. వలదనను. నాకు రాజ్యము మేలుమాత్రమని యాచోటికియ్యకుము.

అనుబంధము 8.

కుంభి — కుమారీ! ఎన్నెన్నిచోట్లనో విచారించితి నే నీకనుకూలవరుని. ఎందునుఁ జక్క నున్నాఁడు. నేనేమిచేయుదును. నీవు పసిదానవు. కానవు నిట్లాడెదవు. రాజ్య మన్న నూరిక వచ్చునా? ఈ లోకమున జనించుటకు ఫలముభోగము లనుభవింప నేకదా? నాకంటె నీక్షేమచింతయందు నీకెక్కువగాఁ దెలియునని నమ్మితివా? నీకుపదేశంప, గోరి నిన్నడుగులేకాక వలయునని నేఁబట్టుపట్టిన నీవడ్డమాడుదాననా? ఊరికియ్యకొనుము. నీవెఱుంగవు. నేను బాబవ్రాయఁ బోయెద. (నిష్క్ర.)

విషయ — ఆర్యా! మూయయ్యకేమి భ్రాంతికలిగియున్నది? ఎనుబదియేడ్లు మీఱవచ్చిన ముదివగనకు నన్నివ్వ నెంచుకొన్నాడే? ఇట్టిదఃఖ మెందైనఁగలదా? నాకుఁ బరిణయము కావలయునని మొఱవెట్టికొంటినా? ఏల పిట్టిపిడుగున నిట్టి తలంపు గలిగినాఁడు? రాజ్యము నాకు లభింపవలయునని యాశించినాఁడు కాబోలు. ఆర్యా? రాజ్యమా! ఆరాజ్యమున కేమిసుఖములనుభవింపవలయు. రాజ్యమునా నన్నుఁ బరిణయ మాడుమనుచున్నాఁడు? మాతండ్రియా కడుమృతము గలవాఁడు. పట్టినపట్టు తప్పుక సాధించువాఁడు. నేనేమిచేయుదును. ఎవరు నన్ను రక్షించువారు? కన్నతండ్రియే నను విక్రయింపఁదలంపునన్న నాఁడఁగలవారెవరు! దైవమా! నన్నేమిచేయ నెంచితివి?

అనుబంధము 9.

అక్కటా! తండ్రియగుఁగాక దైవమేయగుఁగాక నాకేవ ఫట్టుకార్యముఁ జేయు మన్న జేయుదునా? అంతవిధిలేని సందర్భము వచ్చినపుడు విషముండదా?

(నిష్క్రమించును)

[పునః ప్రవేశము. కుంభీననుఁడు, మదనుఁడు.]

కుంభీ—మదనా! అదియేమి సంతోషోదంతము. చెప్పినను దలఁచుచుచూరకున్నావు?

మదన—జనకా! శేనేమియు మాతాదఁజాలకున్నాను.

కుంభీ—అట్లనా? ఎందుకు? సంతోషముననా?

మదన—ఏమయిన ననుకొనుము. పోనీ, రాజిందుకు సమ్మతించెనా!

కుంభీ—ఇదేల యట్లడిగెదవు? ఇరువదిరెండేడల కొడుకవయ్య నీతండ్రి సామర్థ్యము నూహింపజాలవా? నాకభీష్టమైన కార్యమునకు నీ ముదిరాజు సమ్మతి యొకటి కావలయునా? అప్పుడే చెప్పితివే! ఇంకొక యాటు నెలలవకాశము మాత్రము కోరి నాఁడని, నేనిచ్చితిని.

మదన—అవును, కానిమిప్పుడేల? యింకను నాటు నెలలున్నదికదా?

కుంభీ—ఓరీ నిర్భాగ్యుడా! ఈ యాటునెలలలో జగత్స్వర్యము కాఁగలదని యెంచెదనా? అదిగాక నీచందము నానుఁదెలియనే తెలియును. భూరిరాజ్యములోఁ దరాగల రాచకన్నయ నినుఁ జేపట్టుటకు వలయు సన్నాహములు నేఁ జేసియుండఁ గొంచమైన సంతసించినభంగి ముఖభావమువలనఁ దెలుపక యుజ్జ్వలమునైనా వే?

మత్త. ఓరీ నీయొశేవించుకంతయు నూహనేయఁగజాలనే
భూరిరాజ్యము నిచ్చుబాగుబామ్మ ముద్దులగుమ్మనీ
దారగాఘటియింపఁ జూలినతండ్రి నించుక మెచ్చవే
గారవింపవె సంతపింపవె కారణంబదియే మొకో.

నీరోగమైన శేమి?

మదన—అయ్యో! నన్నపరాధిగా భావింపక వాత్సల్యత మన్నింతువేని మదినున్నయాశ యము వెలుపలనిర్భీతిగా నాడుటకు నీవభయదాన మొనఁగుదువేని వచించెద.

కుంభీనస—నీయాశయము నాశనమాయె. అదియేమి వచింపుము. నాయభీష్టము గొంచక నీవింకెవ్వరినైన—

మదన—తండ్రి! తమింపుము. నన్ను నీవెంతదురాత్ముఁ డెంతయవిధేయుఁ డనితలంచినను నీచరణములవైఁబడి తమింపవేడువాఁడ. నాసర్వస్వహి కాశలు నిక్కువముగా నింకొకరిపై మోపెట్టియున్నాను.

కుంభీనస—ఎవ్వరిపై?

మదన—జాసంతికపై,

కుంభీనస—ఏసంతిక?

మదన—నీవునన్నేమనినను నేను మహాపరాధి ననియొప్పుకొనఁ గలవాఁడఁగాని నిక్కము దాఁభజాలను. ఈ రాజు మేనకోడలగు వాసంతిక నామనసుగొన్నది. దానిఁడప్పు నొరులనేజేపట్టనని వాస యొనర్చినాఁడ. నీవునాకిష్టింప నెంచిన చంపకమాలినీదేవియే మాయిరువురి మోహముల వర్ధమాన దశకుఁడెచ్చుటకు వలయునాన్నదములు కలిగించినది. ఆచంపకమాలినీ దేవిని, నేవిషయ నెట్లో యట్లులోఁబుట్టుత్రుగా భావింపువాఁడ. ననుదూఱుము. నీయాన నేజవదాఁటువాఁడఁ గాననుట నీ కేయలుఁగుదువు. ఆవాసం తిక యన్న ను మణిమంతుని సరయుటకై పోయియున్న కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు మఱిలి వచ్చిన వెంటనే యామణిమంతుఁడు చిక్కినను జిక్కికున్నను నేనునిన్నును, నావా సంతిక తనమామను బ్రాప్తింపి వివాహముచేసికొన వలయునని నిన్న నే నిశ్చయించి యున్నాము.

అనుబంధము 10.

కుంభీనన—దురాత్మా! నీవునాకునుకుడవా? పిత్రాజ్ఞపాలించినపుడుకదా సుతత్వ మునకు ఫలము? నాయుత్తరువు గొనక నీవుదుడుకుఁడనయున నాపాసంతికను మోహించినది యొక్కయవిధేయత. నేజెప్పు మాటల్రోయించునది మఱొక్కటి. సిగ్గులేక ఋషీచ వృత్తాంతములు నాలోఁజెప్పుకొన సాహసించినది యింకొకటి. దీనికి నిన్నేమి చేసినఁ బాపమగును? నీకెక్కడలభించెరా యాకాసంతిక? తండ్రియునన్ను దండ్రిని గానక రాజ్యహరిమై మేనమామయిరిట నొకపిడికెడు కూటికై పడియున్న యాదు ర్విధనా నీవు కోరవలయు? నీకవ్వరుం జెప్పువారేరా? సాకంత యపకీర్తికెచ్చుట కుంకించితివి?

వ. కడుగారమునఁగన్నుఁ గూర్తుననిపొంగంబొకు మేఁగూర్మిజా పెకుచోటం గరుణింతు నొండయిన నాభీలక్ష్మ భావక్ష్మాకిఁ గడిగాఁదిత్రిలిపిపఁజాలుదుసుమా నాయానతింద్రోయుటా బడబాన్నిన్వడిముద్దుగొన్న కగిది భావింపు పుత్రాధమా.

ఇంతనుండి యాభ్రాంతి వదలుము. నేటినుండి నీవు రాజానంతఃపురమునకుఁ బోయిన నాయానగలదు. తేజే చందనావలికిఁ బోయి కుదిరినములతో మఱిలివచ్చెద. ఇంత వఱకు నీకవకాశమిచ్చితి. యోచించుకొనుము. నీకుఁ గలుగనున్న సౌఖ్యమునకు రాయిజేసికొనకుము. వచ్చినపిదప నాయిష్టానువుత్తి నాయాన నొనర్పవైతివా, నేను దండ్రినిఁగాను నీవు కొడుకవు కావనుకొనుము.

మదన—జనకా!

కుంభీ—ఇక మాతాదకుము, పొమ్ము పొమ్మిక్కడనుండి.

(నిష్క్రి.)

—: దివ్యయాజ్ఞము సమాప్తము. —:

(శ్రీ)

అభిజ్ఞాన మణిమంత నాటకము.

తృతీయాంశము. ప్రథమరంగము.

—:(౦):—

చందానవతిలొ కుంభీనసుని విడిది.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుడు (ఏకతమున)]

కుంభీ.—అహా! ఏమియీ చందనావతీపురిసొంపు? ఇది నాకన్నులు చల్లజేయుకొలది కడుపున దావాగ్ని పుట్టుచున్నది. అంతవైభవమెట్లుకలిగె? ప్రభువగు కుంతిలాభపున కైన వింతలేదే? నేవకుడగు నీ కుళిందున కెట్లుకలిగె? ఇదియూరక యిట్లేవోప విచ్చిన బ్రమాదము కలుగు. ఈ చంద్రహాసు డెవ్వడో వీనికెంతఖ్యాతి! ఎంత యైశ్వర్యము? తలచుకొన్నంతనే సంతాపమును, జూచినంతనే నిగ్గర దుఃఖమును కలుగుచున్నది.

ఉత్పహవృత్తము.

అతిశయంబు నలిభయంబు నావహించెజందునా

వతి చెలంగె మతికలంగె వనట పొంగె వీనిని

గతినయారెహితము గోరుగతిని నూరకుండినక

వెలతబోదు మతముగాదు వితముకాదు చూచెనక

ఏదేని యొక కారణమున వీని రాజ్యత్యుని జేయుకున్న మోసమగును.

[ప్రవేశము. సేవకుడు.]

సేవ—మంత్రిసప్తమా! కుళిందక రాజన్యండు కుమారునితో విచ్చేసి దేవరయోగల మపేక్షించుచున్నాడు.

కుంభీ—(రేచిపోయి కుళిందకుని చంద్రహాసుని బిలుచుకొనివచ్చును.) రాజచంద్రా! నీ రాజ్యమువంటి క్షేమరాజ్యమును నేనెన్నడును జూచియుండును. నీ ప్రజలెంత తుష్టులైయున్నాగు! పురమునకెంత పౌకర్యము కలిగియున్నది! కన్నుల కానండు ముగా నున్నది.

కుళి—సచివోత్తంసమా! ఇదియంతయు మన యేరికయగు నుదర్శన ననుగ్రహముకదా.
నీ సమంత్రమహాత్మ్యమున బ్రకృతి జనులఁ జల్లనిమాపుమాచు నానుదర్శన రాజస్యఁ
బోలిన చల్లనియేరిక కలిగియుండ మాయటి భృత్యులకేమి కొఱత?

కుంభీ—రాజవతంసమా! ఇచ్చటివృత్తాంత మాభూమిధవుఁడు నావలన వినిన నీవినయ
సంపత్తికిని నీరాజ్యపాలన వైదుష్యమునకును మిక్కిలి సంతసించువాఁడు. కానుకలఁ
గొనివచ్చిన మీభటులు చెప్పినంతనే నన్నుఁ జూచిగమ్మనిన యాతేడిటి మహానంద
వృత్తాంతము చెప్పిన నెంత సంతోషింపఁడు? సాకెంతయు నామెడనుదప్పిబిల్లె
నీవొనర్చిన యిట్టి బహుమతిని, నిట్టి యపూర్వానందకర స్వాగతమునకును నేడగని
వాడనని యెఱుఁగును.

కుళి—అయ్యో! ప్రెగ్గడా! నేనేమంత యొనర్చితివి! ఇందున నాయదియేమున్నది?
అతయు మనప్రభువు సంపదయేగదా! మహానీయుఁడవగు నీవు రాకరాక స్వామి
భృత్యాంతరునిపైనున్న ప్రేమ ప్రకటింపఁగదా విచ్చేసితివి? నీయట్టి యుదారగుణ
భూషణునకు నవ్యాజకరుణాగుణ పోషణునకు నగ్నసత్కారము. లానరింత నాకు
సాధ్యమా? ఎట్టి లోభములున్నను మన్నింపవలయు! ఇదే నాకుమారు నీకుమారు
బోలె నింకముందుఁ గాపాడుకొనుచు రావలయు.

చంద్ర—(నమస్కరించును).

కుంభీ—ఈకుమారుఁడేయీ చంద్రహాసుఁడు? ఎంత యన్యర్థాభిధానము. కుమారా!
నిన్నుఁ జూడ నిర్భరానంద ముప్పతిల్లె. నీమూడింతలు వయసునకైన నొరులు నేకరింపఁ
జాలని సత్కిర్తి నీ వీ యీఁడువకే యార్జించితివి.

చంద్ర—అమాత్యపుంగవా! కరుణాగుణ భూషణుఁడవగు నీయట్టి విజ్ఞశిరోమణికిఁ గల
నైజసద్గుణమున నన్ను సంతసించిన మాటలాడెదవుకాక నభోమణియెదుట దీపమున్న
చందమున నీయెదుట నేనెంతవాడను?

ఉ. ఏమనిచెప్పెవాఁడ జగదీడిత మయ్యెను నీదుకీర్తి మే
ధామితధీర సంపద బృహస్పతినా నుతికైకే నట్టిచో
మామకబుద్ధియన్న హనుమంతుని ముందటఁ గుప్పిగంతులన్
సామెతగాడె ధీసచిన చంద్రమ మాటలు వేయునేటికిన్.

కుంభీ—బేరా! కుమారా! నీవినయ సంపద కడుఁ గొండాడఁదగినది. కుళిందకా!
నీవీ కుమారునకుఁ బట్టు గట్టునపుడు నీదత్తపుత్రుఁడని స్వామికి మనవి వ్రాసుకొం
టిని. ఇతఁడెవ్వరికొడుకు?

కుళి—సచివోత్తమా! దత్తపుత్రుఁడనికాదు. స్వయంప్రాప్త పుత్రుఁడని వ్రాసితిని.

కుంభీ—అవును. స్వయంప్రాప్తపుత్రుఁడే? ఇతఁడు నీకెక్కడ లభించె?

కుళింద—అమాత్యచంద్రమా! నెనొకానొకనాడు రాత్రి వేటకుబోయియుండి యలసి యరణ్యమున నొండుచోంగూరుచుండియుండ నొకానొక బాలాక్రందనము వినిపోయి చూతుంగా, ఈ కుమారుడు విఖండిత నిజదక్షిణపాదాంగుష్ఠుడై రోదనము చేయుచుండె.

క॥ రాసూనుఁ డనక నను భూ

తాసూయుండనక పాపఁ డనక కఠినతా

భ్యాసమనక కటకటయే

యాసురబీజుండు వీని నడఁచెనొ తెలియక!

ఏయాసురభీజుండు కన్నులు తెరిచిని యీమద్దుకమారు నట్లొనర్చియుండెనోయెఱుంగ.

కుంభీ—(అతురమున) ఇదియెన్నిదినముల క్రిందట?

కుళింద— ఇప్పటికి బదునైదు సంవత్సరములాయెను.

కుంభీ—ఈ పాపఁడెచ్చట బడియుండెను?

కుళింద—ఇదేమి సాధిలాపముగా నడిగెదవు? నీవీసమూరు చందమేమైన నెఱుంగుదువా?

వీడు మంగళపురి వైపుననున్న యరణ్యమున బడి యుండె

కుకభీ—సాధిలాపత యేమియులేదు. నాలుగే నేండ్లపాపని గ్రూరాత్ము లిట్లొనర్తులే యని యనుతాపమున నడిగితి.

కుళింద—నిక్కయుగ వాడు నాలుగైదేడులవాడే. చెప్పకమునుపే వయసుగుఱుతిం చితివి?

కుంభీనస—అదేల? వానివయసు నీవేంటంతకుముందు వచించితివే?

కుళింద—వచించితిగాఁబోలు. వీనికి బేరు సయితము చక్కగాఁ జెప్పఁజాలని లేబ్రాయము.

కుంభీనస—తేరేదైన జెప్పెనా?

కుళింద—“మమృత” “మమృత” యనియేయనసాగె. ఇప్పటికి నెఱుంగఁడు.

కుంభీనస—(నవ్వుచు) “మమృత” ఇది యేమి పేరు. మన్మథుఁడని పేరిడియుండిరి కాఁబోలు. నీకుమారునికి. (చంద్రహాసు నాలింగనము చేసికొని కన్నీరునించి) చంద్ర హాసకుమారా! ఎంత చిన్నవాడవు. నీవెంతపాటు గంటివి?

సీ । తలిదండ్రులెవరన్నఁ దెలియఁజాలనిరీతి

నకటశోకాబ్ధిపాతైతివన్న

కసిగందునినుఁగాన నసిధారఁగోయింప

నెంచునెంతటిపగ యెవరికన్న

నినుఁగాలుగోసిన సీచులు నీవసితనమైన

నొక్కింత తలఁచరన్న

తవలిరాతీరి ఘనాటవిఁగాలుగోయ

నాజాలి కేగతి నోర్వఁజాలితన్న

గీ. పాపిదైవంబునకు నొత్తవైరమన్న

యెంతలే బ్రాయమన బాధలనసితన్న

భంగమలకోర్చి యేలీల బ్రదికితన్న

తలఁచినంత సంతాపంబు గలుగునన్న

కావుననేకదా నీవిత ప్రజ్ఞావంతుడైనది? నీయట్టి ముద్దుపాపని కకారణ శత్రువు లెక్కిఁబడిగో ఏమరాత్ములు, ఏహాలాహలహృదయులు నీకిట్టి పరిభవముగఁగఁజేసిగో. అంతపగసాధించిగో. కుమార! నీ చరిత్రమింత సకరుణముగా నుండునే! (దుఃఖించును) కుళింద—మంత్రవర్యా! ఎల శోకించెదవు? అయ్యో! ఎంతటి కరుణాశుఁడవు? మాపట్టి చరిత్రము నిన్నింత పశ్చాత్తాపయుక్తమి? జేసెనే? ఇంతయే చాలును. వాఁడుధన్యుఁ డయ్యె. ఇట్టికృపాబుద్ధి నేవీనిఁ గాపాడుకొనిరావలయు.

కుంభీ—కుళంకికా! ఈతనయుని పాటువిన్న నెట్టి వజ్రపుగుండైనను గాలియంగార ప్రాయమై పోవదా? నాతనివిడిచి నింతటిపాఁటుదప్పిన వానికేమి యుపయోగము గావించఁగలను. కుమారా! ఇట్టియద్భుత చరిత్రుఁడవు నీవు. నీవుబ్రదికియున్నంత కాలము నన్నుఁ దలంపుమానఁజాలని దివ్యసుఖము గలిగింపనానుతునకు జాబువ్రాసి పంపుదు. నీవు తీరపుదయమునఁ గుంతల రాజధానికే బ్రయాణము కావలయు.

చంద్ర—భాగ్యము. మన్నింతువేని యొకవిన్నపమొనరించెద.

కుంభీ—అదేమి? నిర్భీతిగా వచింపుము.

చంద్ర—చిన్న నాటినుండి నాయెద్ద నొకసాలగ్రామమున్నది. అరణ్యముననుఁగాలండ్రంపి నడుపు నాయెద్దయండె. దానిమహాత్మ్యమువలననే కాబోలు గొంతుగోయ నుంకించిన హత్యకారులు శాలుమాత్రముగోసిరి. నేను పెద్దవాఁడనైన పిదప నాసాలగ్రామము వాసుదేవమూర్తియని యెఱిఁగితి. సభక్తిమైరి యాపరమేశున కిందొక్క యాలయము కట్టించియున్నాఁడ. తీరపుదయమున నందు స్థిరవార పూజ మహాత్మ్యవముగా జరుగ గలదు. కావున—

కుంభీ—ఇంకేమియు ననకుము. మఱియుమేలయ్యె. అపూజ జరిగినపిదపనే పోయెదగాని లెమ్మ.

కులీంద—మంత్రివర్యా! ఆ దేవోత్సవమునకు శేంచేయుటకు నీ కేమైన నభ్యంతరము కలదా యని యాడుగజచ్చునా?

కుంభీ—నేను స్థిరపార ముదయమున జరజ్జపమునువ్రతము గావించువాడుక ఊరివెలుపల నడుచుచునే చేయఁదగిన దగుటం జరిజ్జపమునిపించుకొనియె. సాయంత్రాలమున—

కులీంద—భాగ్యమట్లే నీయచ్చవొప్పునఁగానిమ్ము.

కుంభీ—ఇంక మీరు సెలవుగైకొనవచ్చును. (చంద్రహాసు నాలింగన మొనర్చు.)

కులీంద { (నమస్కరించి. నిష్క్ర.)
చంద్ర {

కుంభీ—హా! దైవమా! ఇట్టి విపరీత మొదైనవింటిమే? అనుజిముత హతకుఁడెన్నఁడో నీల్గినిద్దరవోయెనని నమ్మియుంటి నే? తుదకిదియిట్లుపరిణమించెఁగా? అయఘోరుఁడను కృతఘ్నునకు శేయిరొవ్యమల నిచ్చితి నే. ఇట్లు గావించుటకా? అయ్యయో! ఈ దావాగ్ని నేనెట్లుసహింతును? అయఘోరుఁడను చండాలనితోఁ దలదెచ్చి యిమ్మునక యేవోనొకయంగముఁ దెచ్చియిమ్మనియేల కట్టడిపెట్టితిని. ఇంత మాఁజోదోయ్యగమునకు సమ్మతించియు నాతలఁజూచుటకే నేలఁగోతఁగలిగించుకొంటి? తీతై. నాపని యంతయుదీ తై. బుద్ధికడలకుఁబాతై, దుఃఖాంబుధిమోతై, సర్వాకాంతము సమమోతై.

కవిరాజ విరాజితము.

తలఁగొనిరమ్మని యాజ్ఞయొనర్ప తప్పానరించితి నెంతయును
ర్బలమతి నంగముచెమ్మని పల్కితిఁబశ్చిమబుద్ధిసనాకొడపే
విలయముఁడాసె విశంతక గాసె వివేకమమోసెను నాగతికి
దలఁపగఁ నెంతనినాముడిమేలపు దైవముదూరెద మూఘఁడనో.

ఇంకనేమిచేయుదు? “సప్త సందైవచింతనం” అనుభంగినాసప్తమభంగియేచెలంగెఁగా అహా! “తానొకటి తలఁప దైవము తానొక్కటితలఁచు” ననుట కిదియేతార్కాణము గదా? ఇంకేమిచేయఁగలను? నాయన్నియభిలాషములును మానెదను. రాజ్యమా! నాతలఁపునుండి వెడలివామ్ము. ఐశ్వర్యమా! నీకునానుఁ గడుదూరము. హా! దైవమా! అహా! నేనేల యింత జేలనయ్యెద!

అనుబంధము 10.

ఇప్పటికిని మించిపోయినదేమి? అప్పుడే ప్రతిక్రియ నూహించితి నే? ఇంతలోనేల నిరాశ. ఈ రాజ్యమున కీచంద్రహాసుఁడు సార్వభౌముడై యాబాలవృద్ధులుగాఁ జల్లని దొరయని పొగడొంది యున్నాఁడు. ఇందు వీనికిఁ గీడుచింతించితేని నాకేమానమగును. స్థలాంతరావాసుఁడనియు, ద్రవ్యైకదర్శియుగుట నిష్కరుణ తాదండధరుఁడని నుతిగన్న

వాడనియు నమ్మిన యఘోరుడే యిట్లోన న్చె. ఇంకెవరి నిట్టికార్యమునకుఁ దెట్టవలయు.
 “తానొనర్చుటైతిమము. కొడుకొనర్చుట మధ్యమము. అన్యఁడొనర్చుట పాడు” అ
 లాకోక్తికలదు. కావున నాయభీష్టకార్యము నేనైన, నాకొడుకైనఁ జేయవలయు.
 నాకొడుకుతోడను జేయఁపఁజూచెద. నేనుంజేసిచూచెద. నాకొడుకునకు జాబువాసెద.
 వాడు నాయానమిఱజాలనివాడు. అట్లుమిఱజాలకుండుటకు వానికినినొకమోసము
 గావించెద. వాని వాసంతికం గొనుటకు సమ్మతించెదనని యంటినా, వాడుతనరల్లినయి
 నను జఁపఁగలగినంత యుత్సాహముగలవాడగు. కార్యమొకటి కాఁజేయనీ. తర్వాత
 వానఁ—కాఁతఁడే. ఇదయేమేలు. (జాబువాసి) ఓరీ!

[ప్రవేశము. సేవకుఁడు.]

నేను నామూరున కొక యత్యావశ్యకమగు రాచకార్య విషయమై యీజాబు
 వ్రాసియున్నాను. ఈజాబునీ నెవ్వరికిం జూపక నీవిద్యోడకుఁ బోదువనియైన పచిపక
 గఱ్ఱమునెక్కి శీఘ్రగమనమునఁ గుంతలమునకుఁబోయి మామదనున కీజాబిమ్ము. ఈ
 జాబులో వ్రాసియున్న వాడు. తేఱపు సాయంతనమున నిచ్చోటువిడిచి రాఁగలడనియు,
 అతినిగఁటించి నేవ్రాసియున్న విచారము సఁకొంచిన కొనర్పవలయుననియు, నోటిమాటలఁ
 జెప్పుము. ఇప్పుడే ఈ రాత్రియే నీవు వెడలి పొమ్ము.

సేవక — భాగ్యము.

(నిష్క్రమి)

కుంభీ—ఇప్పుడా వాలుదేవ సాలగ్రామ మెక్కడనుండునో చూచెడఁగాక. (నిష్క్రమి)

తృతీయాంశము.

ద్వితీయరంగము-చందనావతిలో వీధి.

[ప్ర॥ చంద్రహాసుడు, కుళిందుకుడు, గుఱ్ఱసైన్యము (అందఱు నుత్సవముతో.)]

చంద్ర—సైనికులారా! ఈపాదులనేల నిగ్బంధించెదర. వారిమరకపోవనిండు. కొంచె మెడముగలుగ మాత్రము చూచికొనుండు.

(ఒకయమ్మ చంద్రహాసుని చేవికి దగులును.)

చంద్ర—హా! ఆని గుఱ్ఱమునుండి వ్రాలును.)

కుళింద—(వచ్చి) కుమారా! కుమారా! ఇదియేమి (దుఃఖించును.)

సైనికులు—పట్టుడు. పట్టుడు. ఎవడో మానవ హతకుడు మాప్రభువు జంపనమ్ము వేసినాడు. ఆవైపున నుండివచ్చినది. అందేముందోనుండవలయు. చూచిపట్టుడు.

(అందఱు ఆలబలము చేయుచు బోయెదరు)

కుళింద—అయ్యో! కుమారా! నాకింత భాగ్యమైనను దైవము చూడఁదాయెనే? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

చంద్ర—(లేచి) జనకా! ఏమియులేదు. నీవు భీతిల్లకుము. ఏవఁడో గుఱితప్పినాడు.

శ్రవణమునకు మాత్రముతగిలి యంత నెక్కు గువచ్చినది. ఒక్కొక్కరినను నపాయముగలుగ గదు. దేవదర్శనమునకు బోవుదము. ఏమియులేదు.

అనుబంధము 11.

సైనికులారా! నాకపాయ మొనర్ప నెంచిన వాఁడెవ్వడైనను మొఱకుండనమున వాని బాధింపకుండు. నేను దండుకడనని యతఁడెంచిన నా శిరసును మనసార యెసంగ నేనేసిద్ధముగానున్నాడనే? యీ భంగియేలయని వచింపుడు.

[ప్ర॥ సైనికులు కుంభీననుని బట్టుకొని వత్తురు.]

సైని—రాజచంద్రా? ఈదురాత్ముడే నీకుఁగిడొనర్ప నుద్యమించినవాడు. మాకాజ్ఞ యిడి పట్టణమధ్యమున నిప్పుడే పీనినింతఁ గోయదుము.

చంద్ర—(చూచి) అయ్యయ్యో! దురాత్ములారా! ఈమహామహుండు నాతఁడని బోలినవాడే? నాయేడుగడయే? నాచైవమే? ఈతనినా మీరిట్లు పరిభవించితిరి? మీచేతుల బురువులు వడవే?

తే. గీ. సిగ్గుగలుగదె మీకు దుశ్చింతలారా
ప్రాణయులయాశ లేదె పాపాత్ములార
ఈ మహాత్ముఁబట్ట మీ కెట్లు చేతు
లాడె పలుగాకులార క్రూరాత్ములార.

మంత్రవతంసమా! నాభటులగు నీ దురాత్ములు నీ కొనర్చిన యవమతి నాజన్మ
మునంతవఱకు నన్నుఁపక్షిర్తిభాజనుఁ గావింపఁజాలియుండు. రక్షింపుము. రక్షింపుము.
(అని నమస్కరించును) పురరక్షకులారా! ఈ సైనికహతకులను నేఁడే వట్టణమధ్యమునఁ
కుంభీ—చంద్రహాస! తాళుము. వా రేమపకారమొనర్చిరి? చరజ్జప పరాయణుడనై
తిరు గాడుచున్న నన్ను వీరేల యిట్లు పట్టుకొనివచ్చిరి? ఇదివచింపుము. అయ్యో!
నీయంసమాలమున నిట్లెల ర క్తము గారుచున్నది? ఏమి వృత్తాంత.

చంద్ర—సుధీసచివతిలకమా! దేవాలయమునకుఁ బోవుచున్న నాకియ్యెడ నా వైపున
నుండి యొకఁఁడుకొనితె. నన్నుఁజంపఁజూనినవాఁడెవ్వడో ఛేదప్పిపోవ నిచ్చినాఁడు.
నా సైనికులు—

కుంభీ—(చంద్రహాసు నాలింగనముచేసికొని) కుమారా! దైవమునకే నీయెడ బగయున్న
ట్లున్నది. ఎన్ని గండములు తప్పించుకొనఁగలిగె?

అనుబంధము 12.

చల్లని ప్రభునని నిన్నెల్లడఁ గొండాడుచున్న నీ రాజ్యమునకు. ఇట్టి యసంతుష్ట
మానవాశయుఁ డున్నాఁడా? ఇంక నీ వెట్లు భరింపఁగలవు? అయ్యో! చంద్రహాసా!
దిఃఖించును).

చంద్ర—మంత్రవతంసమా! యోచింపకుము. దైవానుగ్రహ మొకటి గలిగియుండవలయు
గాక, యిట్టియపాయము లెన్ని కడచనఁజాలవు? కొంచెము నివృత్తింపుము. నీయట్టి
వాని నకారణముగా నవమతియొనర్చిన దురాత్ముల :—

కుంభీ—నాకొఱకై వారిక్షమింపుము. నీయెడలఁ బ్రీతిగలవారగుటచే వారు పొరబా
టున నిట్లొనర్చిరి కాక వేఱుకాదు.

చంద్ర—దురాత్ములారా! ఈ మంత్ర చంద్రుని కరుణజేసి బ్రతికితిరి పొండు.

సైన్—అయ్యో! క్షమింపుము. నీకొరకై మేము మరణమన్నఁ దృణముగాఁ జూచెదము.
మమ్ముఁజావునలనఁ దప్పించు పుణ్యము గట్టికొన్నట్లెంచిన మూమంత్రవర్యునకు మేము
వందన మొనర్పవలసిన వారమయ్యు నిట్టి మానవక్రేస్తుని పుణ్యమున నిలుపఁగలిగిన
ప్రాణులు మాకువలదు. ఇపుడే కైకొనుము. ఉన్నమాట చెప్పటకు వెనుదీయము.
క్రూరులు చేయుమన్నఁ జేయగలము. ఈతఁడు దప్ప—

కుంభీ—(నవ్వి) అయ్యో! వీరికట్టి భ్రాంతి. అయిన నిట్టి విశ్వాసయోగ్యులగు నేవకు
లున్నందునకు—

చంద్ర—ఇంక నోరుమూయుదు. మంత్రీచంద్రా! ఎట్లును వచ్చియున్నాడవు.—

కుంభీ—దేవాలయమునకే పోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింప.)

—————(0)—————

తృతీయాంకము-తృతీయరంగము.

—————*—————

కుంతలో ద్యానపనము.

[ప్రవేశము చంద్రహాసుడు (హయారూఢుడై).]

చంద్ర—అహా! ఈ యుద్ధానమెంత మనోహరముగా నున్నది? నాయశ్వము మిక్కిలి
యాయాసముగొనియున్నది. ఈ రెండు దినములలో నలువదియొజనములు వచ్చి
యున్నది. ఇందింత విశ్రమించుకొనియెద. నాకు మంత్రీపుంగవుఁ డేమి సౌఖ్యము
గలిగింప నున్నాడో యెఱుంగను.

అనుబంధము 13.

(జాబుతీసి చదువును.) “నేను జంఘాలుండను భటునివెంట నీకుఁబంపిన జాబు
నందు వ్రాసియున్న చంద్రహాసుడీ జాబు లెచ్చునతఁడే. కొంచెమైనను యోచించకనే
నీ కాజ్ఞాపించియున్న పని యొనర్చును. ఇతనిగుఱములిట్టివియనియు నితనివలన సంపూర్ణము
లగు కార్యము లిట్టివనియు వర్ణింప శక్యముకాకుండు. నీవు నాకుఁ గొడుక వైనందుకు నే
నాజ్ఞవేట్లైన కార్యమొనర్చుటయే ఫలము. దానివలన నీ యభీష్టమును, నాయభీష్టమును
నెఱవేఱఁగలవు” ఏమి యొనర్చ వ్రాసియున్నాడో యింతుకయుఁ దెలియకున్నది.
ఈజాబును మాయకయే నాకిచ్చి నాతో జెప్పఁడాయె. ఇంతకు నాజంఘాలుండు వచ్చి
యున్నాడో, లేదో, వాడు నాకంటె నొకదినము ముందే చందనావతనినివిడిచె. నాయశ్వ
మెంత వేగము కలదియైనను నేఁడుదయమువలన వాడువచ్చియుండఁడా? సావకాశముగా
విచారించుకొని పోయెదఁగాక. నాకు నిద్దరవచ్చుచున్నదింత పండుకొందును.

[క్రవేశము. చంపకమాలిని, వాసంతిక. దాసి.]

అనుబంధము 14.

చంప—వాసంతికా! ఊరడిల్లుము.

వాసం—నన్నూ రడిల్లు మనసేల. నాకేమియు యోచనలేదు.

విషయ—చంపకమాలిని! వాసంతికా! మన మావైపునఁబోయి వనవిసోదములఁ దిలకించి నత్తమా!

చంప—ఇంతకంటే నేమిహాడవలయు? వనమంతయు దిరిగితిమే, భోజన మయినప్పటి నుండి?

విషయ—నాకింకను జేసినభోజన మరుగఁగలేదు. అట్లు పోయివత్తమురండు.

చంపక—మాచేతఁగాదు. నీవుపోయివచ్చు.

విషయ—ఇంతలసభావ మేటికే? దాసీ! అవైపునఁ బోయివత్తము రమ్ము. చంపక మాలిని! నేనిపుడ మరలివత్తును. (నిష్క్రమింప)

చంపక—(కూర్పుండి) వాసంతికా! కూడుచుండుము. ఏల యిట్లు యోచించెదవే? నీ యభీష్టములన్నియు నెఱవేఱఁగలవు లెమ్ము.

వాసం—(కన్నీరునించి) చెలియా! నేహతభాగ్యురాలను, ఊరక తీఱరాని పిచ్చి మోహము వట్టితిని ఇంత బేలనైతిని.

చంపక—సఖీ! నిక్కముగా నీవువేలవే.

అనుబంధము 15.

ఇంతయామదనుని ధృఢమానసము గుఱుతింపఁ జాలవు? వాడు వ్రాసియున్న జాబునైనను జక్కఁగా చూడవే? ఎంత సకరుణముగా వ్రాసియున్నాఁడు. మీఱరాని జనకాజ్ఞవలనఁ కాక యతఁడు రాకుండునా? యోచింపకు మింతలోననే యతఁడు వచ్చును.

వాసం—నెచ్చెలీ! ననుక్షమింపుము. నేనామదనునిఁ జూడఁజాల. మాచి సంతాపము భరియింపఁజాల. లేని వ్యర్థాశలు నాకేల కలిగించెదవు? క్షమింపుము.

అనుబంధము 16.

చంపక—అనుఁగా! ఇదేటిమాట? జనకాజ్ఞ మేరకు మదనుఁడు మన యంతఃపురమునకు రాఁదనికదా మనమీ వనభోజన నెపమువెట్టి వాని నీయ్యడకు బిలిపించితిమి? ఇట్టిచో చానికి నీ సమృద్ధియు గలిగింపకున్న నెట్లుండును? అదిగో! మదనుఁడియొడకే వచ్చుచున్నాఁడు. వలసినదంతయు నడిగి తెలిసికొనుము. నేనా విషయ యన్నయొడకుఁ బోయెదను.

వాసం—చెలీ! పోకుము. పోకుము. (చీరవట్టి) నన్నొంటిగా నిలుపకుము. ఈ పది దిన ములనుండియు సంతాపము తగ్గించుకొనుచు మానుచు వచ్చియున్న నాకుఁ గ్రొత్తఁగా నేటికిఁ గలిగించెను? వలదు. వలదు.

చంపక—వాసంతికా! ఇట్టి మాధుర్యము నీవేలగలిగె? సంతాపము సంతాపముని నీవేల
యిట్లు వనటఁజెందెదు? ఎట్టి కార్యమైనను బ్రాణమైన నొసంగి నమకూర్చునా యిట్లే
సఖి నీకుండ సర్వైహిక సౌఖ్యములు నీవలననే కలుగునని ప్రాణపదముగానిన్ను
నమ్మియున్న మదనునట్టిపతి నీకుండునీకు సంతాపము కలుఁగునా?

అనుబంధము 17.

ఇది యంతయు మీ మోహము పరిపూర్ణ ఫలమునకు వచ్చుటకై కలిగిన యవశ్య
రాంతరాయమని భావింపుము. ఇందువలననే మీయానందము మఱింత యెక్కువగునని
నమ్ముము. నను విడువుము, (విడిపించుకొని నిష్క్రమింప)

[ప్రవేశము. మదనుఁడు.]

వాసం—(మొగ మావైపున ద్రిప్పి కన్నీరునించును.)

మదన—కామినీ! ఏటికిట్లు కన్నీరు నించెదవు? ఇట్టివంతకు ముఖ్య కారణమయిన యీ
పాపాత్ముఁడన్నెత్తి తిలకింపుము. (కన్నీరు తుడుచును.)

వాసం—(చేయివిసరి యేడ్చును.)

మదన—మనోహరణీ! నేనిక్కముగా క్షంతవ్యుడఁగాను. నీకెంతయుఁ జెప్పగాని
యపరాధ మొనర్చినవాఁడ. నా మనవిమాత్ర మింతయాలకింపుము. పిదప పలనీనకేతు
యొసంగుము.

సీ. ఇంతైన నరయక యిలాగు కనలూని

తలఁకంగఁదగునె యొకులుకులాడి

చెన్పారఁగటగంట నన్నింతకనవు

నీకీరసమింతేల యెమ్మెలాడి

యకట నామనవి నీహాకయింతవిను

నంతచెవికి ప్రవేగగునె యొచిన్నెలాడి

యపరాధములెయున్నఁ గృపమీట

నొకమాటుమన్నింపఁదగదె యోవన్నెలాడి.

గీ. నీవు మనసారనన్ను మన్నింపకున్న

మేనుబరువగు నియానమెచ్చులాడి

వినుము నాయన యే నేరమును నెఱుంగ

మోహమును విడనాడకో ముద్దులాడి.

నిన్నెల్లప్పుడు ప్రాణపదముగా భావించువాడు. నీవు లేకున్న నీలోకమే తనకు లేనట్లు త్రికరణకుద్ధిగాఁ దలంచువాడు. సర్వాశలు నీవైననే మోపెట్టియున్నవాడు. నీవు నిక్కంపుటఘాంగినిగా నిన్నాశ్లేషింపఁగలుగు కాలమును వేఘోదయమును వానకోయిల వోలె నెదుగు చూచుచున్నవాడు. ఉల్లంఘింపరాని జనకాజ్ఞకై యుదయమునుండి మఱల నుదయమువఱకు నొక్కతేభంగి నాహార నిద్రలెఱుంగక గోదన మొనర్చుచు విధిని దూలువాడు నీ రనాదరణ మొనర్చిరఁ బ్రాణములనైనఁ దృణప్రాయముగా మాననిశ్చయించి యున్నవాడు. అన్యధాగతియందై, విఖండిత సమస్తాశాపాశుండై, యవినిత క్రియాతరుండై అనవలొకిత పదార్థాంతరుండై, అననువేద్యదిగతుండై, యననుభూత సౌఖ్య ప్రక్రియండై, అజ్ఞానశ్రాంతుండై, అక్రమితచితుండైయున్న మానవమాత్రుడు. మనస్సాక్షిగ నున్న సంకటములు వచింప విని మన్నింపఁ గతూహలము గలదేని యాలకింప వలయునని నీచరణములపైఁబడి విన్నవించువాడ. (అని కాశ్యపైఁ బడును).

అనుబంధము 18.

వాసం— ఆర్యా.

మదన—అయ్యో! వాసంతికా! ప్రియాయనుట మానితివి. నాథాయనుట మానితివి.

మోహనా యనుట మానితివి. మదనా యనుట మానితివి. ఆర్యాయనసాగితివి. కానియ్య ఇది యంతయు నాదురదృష్టముగదా?

అనుబంధము. 19.

తరుణీ! నేనెంత యపరాధము గావించినవాడనైనను, అంతటి ద్రోహాత్ముడఁ గాను నుమా! రాజాంతఃపురము నొద్దకుఁ బోవలదని మాజనకుడాజ్ఞ పెట్టియున్నందున నేపడిన సంతాపము విచారించువారే లేకయున్నారు.

తరుణీ! తండ్రుకాట నతనికే కరుణ కలుగవచ్చుననియు నింతలోఁ బితృజ్ఞ యుల్లంఘనము చేసినపాపమేలయనియు నింతతడసితిఁగాక యన్యముకాదు. నేడోఁజేసో యతిఁడు రానున్నవాడు వచ్చినవెంటనే యతని చరణములపైఁబడి, యానతిఁగాంచి ధన్యుండఁగా నెంచియున్నాడను. కావున నింతలోనన్న నార్యాయని యఱగఁటఁ జూడకుము. చూచితివా, నాప్రాణములు నిక్కముగా నిలువవు.

వాసం—పోనిమ్ము. ఇంతైన వచింపుము. నీతండ్రుకి నాపై నింతపగయేల?

మదన—తరుణీ! పగయేల కలుగును? ఇట్టి యకారణస్తేర ముండునా? ఏమికారణమో యాకస్మికముగ నూరికిఁ బోవనున్నవాఁ డదేమిదైనాయత్తమా. యట్లువచించె. వేడుకొననైన నవకాశము గలుగదయ్యె ఈబుద్ధి యెన్నాళ్లుండఁగలదులెమ్ము. వచ్చిన వెంటనే త్రిప్పెదను.

వాసం—నాభాగ్యము నేనేమనగలను? నీతండ్రి నానైఁ జింతమానుచునీ గూఁగిచ్చేనని ప్రాసీదివిగదా? ఇంకవ్యరినైనఁ బరిణయ మాడుకునెనా? లేక బ్రహ్మచర్యము నే యుపాసింపునునెనా?

మదన—తరుణీ! ఆసంకటము నన్నడుగకుము. నానోటినుండి నామశ్చరితము నాడింప కుము. రెండు, మూడు దినములలో నాయభీష్టము లన్నియు నెఱవేఱగలవు కదా యేల త్వరపడియెదవు?

వాసం—సచివోత్తమా! నీవేల మూఁఖాంతివహించెను? నీతోడనన్నేల నెఱవేఱనిఁగోరిక లకాశ పెట్టెనవు? కారణము తెల్పియో నాలోచించి మితండ్రి నీకాయాజ్ఞానోసం గెఁగాక యూర కతనికిఁ బిచ్చివట్టెనా? నన్నింకఁ దలఁపకుము. మన ఋణమింతయే యని యొచుము. నీకేమి నాయబ్ధియు, నన్ను మించినట్టియుఁ దరుణు లెడఁబో దాసులై యుండగలరు. నాకుగదా ప్రాప్తయచాలదు. ఊరి కాశలు పెట్టుకొనకుము నన్ను మఱవకుము. అంత తీవ్రశాసన మొసంగియున్న తండ్రి మౌలనన్ను వరించుటకు సమ్మతించునను టెట్టిబౌతి? వదలుచు-వదలుచు చెలితనము మాత్రము మఱవకుము నీవును, నీతండ్రి కోరిక లిగించెడు నీయిల్లారును కుఱుగుగానున్నఁ జూచి సంతోషించుటయే నాకుఁబనివేఱు పాము. నమస్కరితును.

మదన—నారీతన్నమా! నాజగన్మోహినీ! నన్ను చున్నపుడు. ఇన్ని దినములనుండి నన్ను జూచియు నామనసు నింతారయవైతివేయని వండుకనున్నాఁడఁగాక నీమాటకు నాకేమి యు దుఱుగు గలుగదు. నాతండ్రి నన్ను వరింపునున్న దశ్వరితము నూరక నెలికేల చెప్పవలయునని మార్తి. నీవీమాటలాడుటవలన విధిలేక చెప్పవలసివచ్చెడు అదియేదీయెట్లున్నను జగముంతయు నావలననిలువవలసివచ్చినను, నన్నింతింత గాఢించినను, తండ్రిగాఁ దాపితామహుండైనను నిష్పంధించినను, నిన్నుమానిన వనితాంతః ప్రసక్తికి నిశ్చయింతునని నమ్మితివా? నామోహ మంతయులికిపోవునని యని విశ్వసించితివా? కొడుకే తనకుఁగావలసియున్నవాఁడైన నాతండ్రినిన్ను జెట్టపట్టుటకు సమ్మతింపఁదా? సమ్మతింపకయేపోనిమ్ము. ఇంతవికాలమయిన యీజగమున మనమెక్కడ నింతపాట్లపోసికొనఁ జాలము? రాజ్యమేవలయునా? మంత్రిత్వమేవలయునా? దినదిన ప్రశంకితదేహయాత్రా విచారుండనగుచీదనైయున్నను నీదండనుండగలను గాక రాజ్యసామ్రాజ్యమును జరణొగుష్ఠమున మోసికొనియున్న యామాపరేంద్రినైరకు నేనొల్లను.

అనుబంధము 20.

నాశిష్యయును నింత యూహింపలేవైతివా? చెప్పఁగూడదనియున్న రహస్యము చెప్పవలసి వచ్చినను బాధకము గలుగదు. మితండ్రి నాకుఁ బరిణయమొనర్ప నెంచిన సతీమణివేరు మాత్రము నేనుడివితి నా యప్పు వాకాశ్యము నేఁజేయఁజూచుటయుఁ జాలకును

డుటయు నూహించుకలవు ఎవరిని బరిణయమాడుమనెనంటివి? మఱియెవ్వరినిగాదు. నాతిల్లి పరుసయన్న నేమి, తోబుట్టువు పరుసయన్న నేమి, యేమన్నను బూజనీయరాలగు చింపకమాలినీ సతినినుమా ఇంక నైననూహించుము.

వాసం—నిక్కమా? (నవ్వి)

మదన—నీయాన నిక్కము దీనికి సేనవ్యవలయునో యేడ్వవలయునో యెఱుంగను.

వాసం—మాయన్న మణిమంతుని నరయ బోయిన వృత్తాంతమును జంపకమాలినమామామ యతినికి నివ్వనెంచియున్న వృత్తాంతమును మీతండ్రి యెఱుంగఁదా?

మదన—ఎఱిగియుండ వచ్చును. దీర్ఘముగ మాటలాడుటకేయవకాశమే లేకపోయెఁగదా?

వాసం—నాథా! ఆయిన మీతండ్రివచ్చిన సేమిచేయనెంచితివి?

మదన—ఓయా! “నాథా”యను తియ్యనిమాట నీముద్దునోట మరల వినఁగలిగెఁగదా?

ఇంక నా సర్వాశలు ఫలించె. (అలింగన మొనర్చును.)

వాసం—ప్రాణేశా! నన్ను విడుపుము. చింపకమాలిన యదే వచ్చుచున్నది. మనమా వైపు నకుఁబోయి తనివెడీఱ మాటలాడుదుము రమ్మ.

(మదనునితో నిష్క్రమింప).)

పునః ప్ర॥ చంపకమాలిన.

చింపక—విషయయు దానియు నెందుఁబోయిరో తెలియదయ్యె. ఇందుండిన వాసం తిక్కయు మదనుడును గానరాలేదు. ఆవైపున నేమైనపోయియున్నారేమోచూచెద. (ప్రక్కకుఁ బోవుట నభివ్రంశించి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునిఁజూచి) ఆహా! ఏమహా భావు! డిందఁ బండుకొని యుండునది? తల్లిణములన్నియుఁజూడ రాకుమారునివలెనున్నాడు. రాకుమారుడైయున్న సేకతమున యశ్వాసూధుడై యీ యుద్యాన వనమునకురాను గారణమేమి? ఏమిది? ఈమనోహరుని జూచినప్పుడే నా గుండెలిట్లు తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నవి? మనసున కేమియు నెఱుంగరాని శంకాతంకముకలుగుచున్నది. ఆహా! ఇదియే మోహము? చూచినఁ జూడఁగూడ దనిపించుచున్నది. చూడకుండినఁ జూడవలయు ననిపించుచున్నది? చూచిచూడకున్నాను. చూడక చూచుచున్నాను. ఇదియేమోహము? అయ్యో! వీనిముద్దుమామ, వీనిగొప్ప కన్నులు, వీని వెడదయరము, వీనినిడివిచేతులు, వీని శృంగారవైభవ మాయన.గుని కైన నుండెనో లేదో?

అనుబంధము 21.

ఇట్టివానికి న.ధాని యనిపించుకొన్న యిందువదన సౌఖ్యమే సౌఖ్యము. అకటా! నాతండ్రివచ్చు గానకున్న మణిమంతునికివ్యధలంచియున్నాడు పెద్దకాలము విసుఁడైసి చూడనివాడైనను నామణిమంతునిపై మదివొడమియుండె. ఆమణిమంతుడు

చిక్క-కుండుటఁజేసియే కాబోలు నీధరణీవరుడైన నాకుమారుఁడుప్పకల్లి యొచ్చును. ఈ మహాపురుషుఁడెవ్వఁడో మేలుకొల్పి విచారించుఁగాక (సమీపమునకుఁబచ్చి దిక్కులు చూచి) దూరమున విషయ వచ్చుచున్నట్లున్నది. అదిపోయిన పిదప విచారించును ఇప్పు డాసరసీనిదిగి యుఁగియుండును. (ప్ర-క్షు-కు-బోవును)

[పునః ప్రశ్న విషయ.]

విషయ—ఏమిది? సాయంకాలము కావచ్చినను నొక్కవైనఁ గానరాకున్నాను! దాని యెప్పుడో నన్ను విడిచితిరికె. ఇందువచ్చిచూడ వాసంతికయుఁ జంపకమాలినిరెను లేకున్నారు. విడిచియొద్దకుఁ బోయియుండురు. నాకును నాయాసమయ్యె పోయెద (ప్రక్షు-కు-బోయి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునిఁజూచి) ఆహా! ఎవ్వఁడీపురుషోత్తి ముఁడు! గోపిణీప్రణయశాంతి నిరీక్షించుచు ధరారలమునకుదిగి పండియున్న యకలం కుండగు హిమభానుఁడో! పిన్నాటకై డాగియున్న రతీసతిని నెనుకె కానక యానా సమున మేరుమఱచి సుఖశయనము గాంచిన సాంగభూషణుఁడగు ననంగుఁడో! వశేం దిగాభోగతుష్టుండై శయనించియున్న జాతిసంయుతుండగు మాధవుఁడో! రంభాస్సగ సాకర్పిత సంకేత ప్రాగాగతుండై పగటిపై విసుగుజనింపఁ బడియున్న నిమేషశాలి యగు నైలబిల కుమారుఁడో! తెలియరాకున్నాఁడు. ఈపురుషోత్తమువృద్ధయ సీరువనించు భాగ్యముఁగన్న చెలువదికదాలక్ష్మీవిలాసము! ఈవతురానను ముఖసీమ ముద్దాడు ధన్యశగన్న రమణీమణిది గదా వాణీవిశేషము? ఈమహీశున గాంగి యనిపించుకొన్న వెలఁదిదిగదా సర్వమంగళాత్వము? ఆహా! ఇంతటి లేబోవైభవముఁ బుడమి నున్న యేపురుషునందును జూడనైతిఁగదా!

అనుబంధము 22.

ఎట్లునుననుజేసి యీకూహనాంగు చరణతలఁబునఁ బడియెద అయ్యయో! మాజనకుఁడు నన్నెవ్వఁడో ముదివరున కివ్వఁసెంచియున్నాఁడే. అదియంతయు నిప్రయ త్నియుగా నొనరించెద. ఈపురుషవరుని మేలుకొలిపి దానిగానన్నేలుమని విన్నవించి కృతార్థనయ్యెద. పురుషవర్యా! పురుషవర్యా! ఆహా! పశ్చిశ్రాంతుండై యధిక నిదా యుక్తుడై యున్నావాఁడు. శరీరముపైఁజేయిపెట్టిననైన మేలుకొనునేమో (శరీ-ము ముట్టి) ఆహా! యింతైనను లేవఁడు. ఈశరీరస్పృహ మే నాకనంత సుఖమొసంగఁ జాలి యుండు. సమృద్ధివడయ కీతనియొకలు నేస్పృశించుభంగి సమృద్ధిపై నీమహాత్ముని చర ణములాత్తుభాగ్యము నాకుఁగలుగునా? ఈతని మేలుకొల్పి విధానమైన! నెయ్యది? ఇతని దండనున్న నానోములన్నియు ఫలించిన మహానందముగలిగెడు, ఊరికతనిఁజేతల నితని ముద్దాడు కుతూహలము నన్నెంతయుఁ దీవరించెడు చేయుదునా? అక్కటా! ఎంతయలొకకము? ఎవ్వఁడో? ఎట్టివాఁడో? ఏదేశమో యను టరయక యిట్లోనన్న వచ్చునా? ఎట్లును నేలుభంగి మేలుకొలిపెద, శరీరముపై మెల్లఁగఁగొట్టును.

చ. పక — (ప్రక్కన స్వంతము) అటూ! ఇది నాకెట్టి యవధానమైనది? ఇక్కడనుండి వెలిపోవు మాగ్గమేలేదు. విషయమున్న యెడనుండియే పోవలయు. పాంచులు వినుచుంటిననియది యేమనుకొనునో? ఇప్పటికే మిక్కిలి దూరము పోవనిచ్చితి? ఇంక యన్నములేదు. విధిలేక పాంచులే వివరలని వచ్చెను.

చ. ద్ర — (లేచి విషయముజూచి) అలివేణీ! నీవు నాక్షాత్కరించిన యీవనలక్ష్మీవలె నున్నావు. నీ నెవ్వర వింతివచ్చింపుమా.

విషయ — ధరణీశకుమారా! ఎన్నఁడును నీవిందు వచ్చినవాడవు కావని తోచుచున్నది.

ఉ॥ పంచపాది!

ధీరత గాగణింహక సుసేగుణభూషణ నీచరిత్రమి

తారయవచ్చుచేరి వెలయుగరుణించెనవేని జెప్పమే

యూరవసంతు నిన్నుగననోచినతల్లియు దండ్రుయేరునీ

పేరదియేరు రాజుమరుమెంపు వహించియునొంటి నిమరాల

గారణమేమి విస్తముగా వినుపించి యనుగ్రహింపవే॥

అనుబంధము 23.

నీ బెవ్వర బేయూరి? ఏకతమున యశ్వాసూధుడవై యియ్యెడకు రానేమికతము
చ. ద్ర — శ్రేయచందనావతీపురి కొడయఁడగు కుళిదనునికుమారుడను. చంద్రహాసుడని నన్నందరు. ఈ యూరనే నాకించుక కార్య మున్నందున వచ్చియున్నాడ ఇంక నీ బేయూరి?

విషయ — రాజకుమారా! నేనీకుంతలేకుని యొకానొక సచ్చిపునికూతురను. విషయమును పేరిదానను. ఈ రాజును రాచకన్యలును వనభోజనమునకు వచ్చియున్నందున వచ్చియున్నదానను.

శా. సీతారామసరస్తతీవటపలాశిచ్ఛాయవిశ్రాంతిమి

యోతాయోతజనంబులంగనక నిద్రానందతాధీనసం

ప్రీతుండోనిను గ్రోత్తవాడవనకే మేల్కొల్పిచూటాడునా

స్వాతంత్ర్యంబుక్షురింపు మొండెఱుగ నేనాయాహ్వామంచాడితిన్.

నీవు మిక్కిలి నిద్దరపోవుచుండఁగాఁజూచి నవీనాగతుడవౌటచే నీయువతము నరయ నుద్యోగించిన నా స్వాతంత్ర్యమును మన్నింపుము.

చంద్ర—(స్వ) అహో! దీని రూపముఁబోలె దీనిపట్నము ముద్దుకాటుచున్నది. ఇది నా మనసును హరింపఁజేయుచున్నది, (ప్రకాశము) విషయాదేవీ! నీవు నన్ను మేలుకొలిపి కడుపుబ్బము గట్టుకొంటివి. చందనావతినుండి యహోరాత్రములనక తురింగింపజేసిన యాయాసమున శ్రాంతుఁడనై యుండుటచే తీవ్రదయఁగువఱకును నిశ్చేదించుచుంటిఁ గాఁబోలు. కార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. నేనికఁ బోయివచ్చెద.

(లేచును).

విషయ—పురుషపుంగవా! పోయెడుగాని కూరుచు డుము. ఇంకనుసాయంకాలఁగు కాలేదు మఱచితి నీవు చందనావతినుండి వచ్చితిసంభవించుదా? ఇప్పుడు మాయయ్య యుండుండవలయు. అతనికి—

చంద్ర—మియ్యయ్య యెవరు?

విషయ—కుంభీననుడను షేరఁ బరఁగు మంత్రిసత్తముఁడు.

చంద్ర—అసచివవతినుండు మీ జనకుఁడా? మిక్కిలి మేలయ్యె. అతఁడు పంపిన నే నిపుడే కుంతలమునకు వచ్చితి తరుణీమణి! నీకుఁదోషబుట్టు రెవఁడనియన్నారా?

విషయ—మదనుడను మాయన్నగలఁడు.

చంద్ర—అమదనునొద్దకే ననుమియ్యయ్య పంపియున్నాఁడు.

విషయ—ఏమి కార్యము?

చంద్ర—అకార్యమేమోనాకుఁదెలియదు.

విషయ—అది రావకార్యముగుట గోప్యముచేయఁ జూచెదవు కాఁబోలు.

చంద్ర—అకటా! నిక్కువముగానాకే యాకార్యము తెలియదు. అమంత్రిసత్తముఁడు నాపుర్య చరిత్రమంతయువిని నాయెడఁబ్రామత్సీతి గలిగి “చంద్రహాసా! నీవీక్షణమున కుంతలమునకు నాకొడుకు మదనునొద్దఁబో” మ్మనియె అతఁడునాకు దివ్యసుఖము గలిగింపఁగలవాఁడని మాత్రమునుడివె. ఒకజాబువ్రాసి యొకజంఘాలుఁడను భటునిచే నాకింటి ముందుఁబంపె. నాచేసినాచిచ్చె. అజంఘాలుఁడింకను మీయొద్దకు రాలేదా?

(అని జూచుచును)

విషయ—(జాబుచేకొని) అంటింపనైన లేదే!

చంద్ర—అట్లనే యిచ్చియున్నాఁడు.

విషయ—(జాబు చదువుకొని) (స్వ) ఈజాబు కడుచిత్రముగానున్నది. జంఘాలుఁడింకను వచ్చినట్లులేదు. కానియ్య. చూతము (ప్ర) రాజసూరా! మాయంటికి విందవై వచ్చి నందున మన కపరిచయదోషముగలుగదు నేను నిన్నొకటి యడిగిన కోపమురాదుకదా! నీకు వివాహమైయున్నదా?

చంద్ర—తరుణీమణి! నీ యడిగిన యర్థము విశదమయ్యె. నే వివాహితుఁడనుగాను. వాభాగ్యదేవతఁబోలె విలసిల్లు నీయట్టి మోహనాంగి తనకుఁ బుత్రిగానుండుటతెలిసిన పిదప నీజనకుఁ డాడిన “దివ్యసుఖము” నర్థవివృదు ప్రసించితి.

అనుబంధము 24.

విషయ — అయిననేగడుగనను. ఏమిదై వాయత్తమొనిన్నుఁ జూచినరక్షణమే నామనసు నాదికాదయ్యె. నేను నీస్వత్వముని యనుకొంటి. చెప్పరాని మోహశంకాభిలాషములు ముప్పిరిగొనియె. నీవునీకడగంటిమాపున నను వీక్షించు భాగ్యము నాకుఁ గలుగునాయని వేఁకరితి. నీవీమాటలిప్పుడాకుట చే నాదైవము నెంతయుంగొండాడెద.

మనకవకాశము మిక్కిలిగఁజాలదు. అందందు విహారింపఁబోయియున్న నాయాళి జనము నన్ను దెవకుచుందురు. మాయన్న మదనుఁడీవనమునందే యున్నాఁడు. జంఘాలుఁడు తెచ్చియున్న జాబింకను వచ్చియున్న వోలేదో యరని నీ వృత్తాంతమును వివరించి యిడచుదెంచెద. నాకు సెలవా?

చంద్ర — తరుణీమణీ! వీవు నాచెంతనున్న నీలాకము నే మఱచియుంటి.

అనుబంధము 25.

జంఘాలుఁడు వచ్చియున్న ను రాకున్ననుమానె. మదనుఁడు ననురమ్మనినను రావలదన్న ను మానె ఎట్లును నేనీవాఁడనుమా! నీవు ననుఁబాసి పోయెదవన్న నీవియోగము క్షణమాత్రమే యుండఁగలదని యెంతలెలిసియున్న ను నాకు మదికి సంతాపముద్భవించెను. అయిననుఁ బోయిరమ్ము.

విషయ — అయిన నేఁబోయివత్తువా?

చంద్ర — హమ్ము, పోయిరమ్ము.

విషయ — అట్లయిన ననుంబొమ్మంటివా? ఆనతిత్తువా?

చంద్ర — అట్లేల యిట్లు పలుమాఱికిగదవు? ఆహా! తెలిసెను; కామినీ నన్నుక్షమింపును. నేనగరవాస మెప్పుడును నొనరింపనివాఁడగుటచే నాకెంత మోహము కలిగినను మాటలమించి వేటోక కాగ్యమొనర్చుటకు సఁకోచించితిని, నీవై యిప్పుడనుగ్రహించిన మాటలాడితివి. ఇంకఁ బోయిరమ్ము, పోయిరమ్ము! శీఘ్రముగరమ్ము

కం. కోరికలెల్లను నేఁడే

తీరెనుగా నాదుభాగ్య దేవతవగు నీ

వీరీతిఁ గటాక్షింప ను

వారగుజాపోయి మరలఁ ధడయకరమ్మా.

అనుబంధము 26.

(అని యాశ్లేషించి ముద్దాడును).

విషయ — (చంద్రహాసుని ముద్దాడును)

చంద్ర — (స్వ) హా!

విషయ—రాజశేఖరా! నేబోయివత్తును నిన్నియ్యెడ కడివిపోవుటకు నాకుఁ గల్గు రావు. ఆయినను, బోయివత్తును ఈ సరిసినున్న యుద్ధము కడుఁమధురము. నే వచ్చుకలును నీసరసునఁ గాలికరణీయులు లాఁగి జలపానము చేసియుండును.

(అల్లపించి న్నివ్వ.)

చంప—(స్వ) అయ్యో! గ్రహచారమా! ఇంఁమిగతి. (పండుకొని నిద్రనభినయించును)

చంద్ర—(సరసిలానికిదిగి పండుకొనియున్న చంపకమాలినిజూచి భ్రమము, నభినయించి)

అహ! ఈతరుణి యెవరు? ధరణికి నవతరించిన సాక్షాద్రతీసతివలె నున్నదికదా?

అనుబంధము 25.

ఇది యంతసమీపమున నున్నది. మామాటలన్నియు వినియెఁగఁబోలు. ఆయిన నిద్రించియున్నది. భయమేమియులేదు. ఆయినను మేలుకొల్పి యంత విచారితును.

ఇదియు నామనసును హరింపఁజాలియున్నది. ఎవ్వఁగో విచారించెద. అబలా!

చంపక—(నీలిగి మూలిగి కన్నులుతేరించి భయము నభినయించి నిలిచి) అహ! నాకన్నుల కేమయిన భ్రమగలిగెనా? మానవపుంగవా! నీ వెవరవు!

చంద్ర—మానినీమణీ! నేను స్థలాంతరమునుండి వచ్చియున్నవాడ, నేనెవ్వఁడైనదియు విన్నవింపఁవాడఁ గాని జగన్మోహనమగు నిట్టిరూపము ధరించియు నీ సుస్మితాన నీచెట్టునీడ నిట్లు నిదురించు తలఁపుకొన్న నీవెవరవో యంతవచింపును.

చంపక—అహ! ఈ వృత్తాంతము నడుగుటకా నీవు నన్నిట్లు నిద్రాభంగము గావించినది? ఔరా! నీవెంత! సాహసముగలవాడవు? స్థలాంతఃస్థుడనై యూరుషేణుఁడని వనితలు నిద్రించియుండ నబలాయని పిలిచి నిద్రచెఱచుటకు నీకేమక్కర?

అనుబంధము 28.

మీనీమనస్సు పురుషులెల్ల వెలఁదలనిట్లే యుర్రువారా? ఆయూరైననెయ్యని యంత వచింపును. తెలియవలయు. కాదేని యూరిక నీదారిబొమ్ము.

చంద్ర—వనితామణీ! నేనెంతయుఁ గావరమున నొనర్చిన నీమధుర నిద్రాభంగ సాహస కృత్యమునకు నన్నుక్షమింపును. నాయాన వచించెదను. నీమనసునకు నొప్పి కలిగింతునని నేనెంచనైతి.

తే॥ గీ॥ రమణిమన్నింపు నాకావరంపుకరణి

కుసుమకోమలమగుమేను గులకరాళ్ళ

నెంత నొచ్చెనొయనుకొంటి నింతెకాని

యకటనీచద మెఱుంగలేనై తినబల.

మన్నింపును. మన్నింపును.

చంపక—నామనస్సునకు నొప్పికలిగించినది యంతమాత్రమా? ఇంతగడమా? (ఏడ్చును)

చంద్ర—అయ్యయో! తరుణీజనవతంసమా! గాఢనిద్ర నీవిందుడుటనట్లే సరిసిలో నెక్కడ పడియెదవో యునుభయమున—

చంప—భయముననట్లే సరసిని బడవైచితివి కాబోలు. ఆయితకార్య మొనర్చియున్న నీకు గడుపుణ్యము కలిగియుండుగా? (దుఃఖించును).

చంద్ర—అక్కటా! నేనెంత తప్పుచేసితిని? కామినీ! నాయపరాధములన్నియు మన్నింపును. నిన్నెంతయు నలయించినవాడ అరయక నీమనసున కింతాయాసము కలిగించినవాడ. కామినీ! నేజేసివ యపరాధములలోనిది యొకటియని గ్రహించిన నుగ్రహింపును. అపరిచయరాలగు నిన్నడిగెడు నాస్వాతంత్ర్యమును మన్నింపును. నీపరితాపము చూడగా నాకువితగాఢోచుచున్నది. నిద్రాభంగ మాత్రమున కింత దుఃఖించునా? నెంచైన గంటిమే? కావున నీసంతాప కారణమేమో నాకు వచింపఁ దగినదేరి విచింపఁ బ్రార్థించెద.

చంపక—రామమారా! నీవేమిచూచుదవా-తీర్చెదవా-నాసంతాపము? నన్నేల యడిగెదవు?

చంద్ర—అయ్యో! తరుణీ అట్లేల సంచయించెదవు? ఆగ్నను దీగ్నను శాకమాత్రము శక్తియుండెనా నాయాన వలయునంత శ్రమించెదను. అయ్యయో! నీయట్టి కోమలాంగికి సంతాపము కలిగింపఁ గలిగినపదాగ్ధమైననెయ్యది? శోకింపకుము. ఊఱడిల్లుము నీకన్నలనుగండుమీలు బొప్పినదమున మునిగి లేచుచున్నవి గదా? ఏలనీకిట్టి యలఁత?

చంప—రాజచంద్రమా? ఏ రాకన్నియను. ఈతేని మంత్రులకాతురగు విషయయొక్క నెయ్యంపుసఖిని. దానిదానియనిన నన్నన్ను గాఢాలుదు. అవిషయ సరిసిలోదా మునిగి యీసరసి ననుముంచెను. విధిలేకనాకు జూడవలసి వచ్చెను. మేలుకొని యున్నదాననై నిద్రించితి ఆసంవేశముకలవోలె జూపట్టె. కల్లయన్నను ననుకొనుము సంవేశ భంగ మైనట్టు కనిపించెగాని సంవేశభంగము కాలేదు. భంగముకాలేదనియనఁ జనునా? భంగమేయయినది. ఆశలమానితి—ఆశలఁజూచితి. ఆసంతాపముననే దుఃఖించితి—అదుఃఖముననే సంతసించితి.

అనుబంధము 29.

చంద్ర—మానవతీమణీ! నీమాటలు నాకించుకైన నగ్ధముకావయ్యె.

చంప—నాకే యగ్ధముకాలేదు మఱొకసారి వచింతులెమ్ము.

(ప్రక్కకు నిష్క్ర.)

చంద్ర—ఇదియేమాళ్ళవ్యయము? ఈయబలయిట్లుమాటలాడెను? ఇట్లులేచిపోయెను? అహా! తెలిసెను. దీనికిఁచూక యున్నాడనున్నట్లుతోచుచున్నది. దీనికిఁజైన నడుగవైతి. మావిషయవచ్చిన వృత్తాంతము లడుగుదును. ఇప్పుడీసరినిని డిగి యుచితకర్మల నిర్వర్తింపెదను. (విష్కృ.)

[పునః ప్ర॥ విషయం. జాబుతో. ప్రశ్నన]

విషయ—అహా! ఇది యేమనర్థముగానన్నది? మాజనకఁజింతిటి క్రూరకర్మఁడగునే? నిఘరాధియైయున్న యారాకుమారునిందుఁ బంపుట చంపుటకొఱకా? అట్లుటా! ఎంతఘాతుక కృత్యము. ఈ జాబుమాత్రము మాయన్న చేతఁ బడియుండెనా యావా సంతికకై యీ కార్యము నొనర్చుచునే యుండగాఁబోలు. నామనోహరుఁడగు చంద్రహాసున కాయ శ్రేష్ఠమున్నందుననే యీజాబునాచేతఁజిక్కె. కాకున్న నెంత యనర్థము జరుగనుండెనో?

అనుచుంధము 30.

మాయన్నకిచ్చెదనని చెప్పి యా జంఘాయిని యొద్దునుండి బలవంతులుగా నీజాబుఁ దెప్పించుకొంటిని. తెప్పించుకొని, యెంతమోస కృత్య మైనను మానెనని మెల్లఁగ విచ్చి చూచితి. ఈపిడుగుపాటుంఁగాంచితి. ఇప్పుడేమిచేయుదు? నామనోరమణున కీజాబు చూపించిపోవుచుక నొసంగి యూరక చందనానికిఁ బంపుమనా? అట్లయిన నేమిఫలము ఇట్టిమరాత్ముని పుత్రియనినన్నితఁడు పరిణయమాడుటకు నిచ్చుచుంచునా? లేకమాయన్న మారకయీజాబిచ్చి యాకార్య మొనర్చ వలదని చరణములపై బడి విన్నవించునా? అదియు నిష్ఫలము. మాయన్న జనకాజ్ఞమీఱువాఁడొకఁడు. నాప్రార్థనపై నిష్పటికి మాత్రమూర కున్న నాప్రాణవిభునకు జేటుభంగనయిన కీడజనింపఁ గలదు. ఒండేని నీజాబుమారక యిట్లేచించి వైకునా? దానివలన నేమి కార్యము సాధించినట్లు? జాబెక్కుడపోయెనని విచారించిన నామోసమేర్పడుఁగాదా? కైవమా! ఏమిచేయుదును? అహా! నాకొకటితోచు చున్నది. అట్లునర్చిన నెట్లుండును? దానికిజాబాస్పద మిచ్చునేమో చూచెద.

(జాబు చదువును.)

“తనయా !

తే:పు నీయోషకు రానున్న చంద్రహాసుం డనువాఁడు మనకు మహామిత్రుఁడు.

“మహామిత్రుఁడు” అమిత్రుఁడన్నన నవచ్చున మిత్రుఁడన్నను సరియగును దీనివలన దోషములేదు. ముందుఁజూచెద.

“మహామిత్రుఁడు నాయుద్యమము లన్నియు వానివలనన విఫలములు కాఁగలవు.

“వానివలనవిఫలములు కాగలవు” దీనినిట్లు చదవవచ్చుగదా? వానివలన, నవి ఫలములు కాగలవు మంచిమాటాయె ముందుజూచెద.

“ఫలములు కాగలవు. వీడు మనువాడైన నాసర్వోపాయము లనార్థకములగు”

ఇదికోంచెయకప్రము. వీడు మనువాడైన” ఇట్లయిన సరిపోవును. “ను” అను అక్షరమునఁ గొమ్మతీసెదను. అప్పుడు “వీడు మనువాడైన” ననియగు. ఆతీసినకొమ్మ “సర్వోపాయల” యనుచోఁ గడనుంచెదను. సాగను. వీడుమనువాడైన నాసర్వోపాయములు సార్థకములగు తరువాతో జూచెదను.

“సార్థకములగు. వీని ప్రభావములనంతములు. శక్తియపరిమితము. ఇందున్న న రిచే గుణభూషణుఁ డఁపించుకొనినాడు. ఇట్టివానికెమిచేసిన దీటునని యోచించి యోచించి, యిందేమియు నెనరింపను శక్యము కాకుండుటచేఁ గదకు నీయొద్దకుఁ బిమ్మియున్నాడను.

ఇదియంతయు నిరపాధికముగానే యున్నది. ఇంకను ననుకూలముగానున్నది, ముందు.

“ఉన్నాడను. వీడు వచ్చినవెంటనే యొండనక యిదియేమని విచారింపక నిర్భీతిమై నిశ్చయమానసమున భూరిభోజన యుక్తముగా విషయనొసఁగి ప్రాణపీడన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నా కానందము ఘటిల్లజేయుము.

దీనివేమిచేయవలయు? (యోచించి) భీ! భీ! ఇదియంత యుష్పనే? “విషయనొసఁగి”యనుదాని “విషయనొసఁగి” యనిచేయుట కెంతకావలయు? “ప్రాణపీడనకార్యమును” పాణిపీడన కార్యమనిచేయుట యొక పాచ్చా! బేరా! ఇదియెంత అనుకూలముగానున్నది? “భూరిభోజనయుక్తముగా విషయనొసఁగి పాణిపీడిన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నాకానందము ఘటిల్లజేయుము” అనియగు. ముందు

“నేదండ లేనని మించుకైన యోచింపక యీపని యొనర్చుము ఇదియే నీపుత్రతకు ఫలము. నాపూర్ణానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవయ్యెదవు ఆయనుగ్రహమునకు సూచకముగా నీవాసంతికను నీపు వెండ్లియాడ నిష్పదే సేవిచ్చుచున్నాను. నేనొక నాటకమైనది

ములలో నిక్కడ మిగిలిన కార్యములందీట్టి యయ్యెనను వచ్చెను. నచ్చిన వెంటనే నీవనియము యధావిధినొనరించెద. ఈ చంద్రహాసోద్వాసము మాత్రము తడవు సేయక యొనరింపుము

“ఉద్వాస” మన్న మారణమగుగదా! దీని శుద్ధాహమని చేయుటకుఁ గట్టము కాదు భళిభళి! ఇది యిట్లుకుమలమగునే? మాతండ్రి యేమి తెలుచియున్నను చైవమేమో నేనెచ్చినట్లే యగుటకుఁ దలంచియున్నాఁడు. ఇచ్చుకైన గుఱుకుపెలియని భంగి నీ కార్యము మొట్టమొదట నొనర్చి యీజాబును మాయన్నకిచ్చెదను.

అప్పుడు మాయయ్య దుష్కార్యము నానాఘరితోఁ జెప్పవలసిన పనియులేదు నాకాశాభంగము గలుగు కార్యమునులేదు, నానాఘరికింక ముందపాయమును గలుగదు

అనుబంధము 31.

సీ॥ బలిబలియీకమ్మ వెలలేనికయ్యెఁగా
యెన్ని కార్యములఁ జేయించెనియు
మోహమక జలరాశినునిగి కాననినారు
కోరిక తెల్ల నిండ్లారుకటి
యేపాపమెటులక యిటువచ్చియున్న నా
ప్రాణేశునిపును కాపాడుటకటి
యసువులాటంగ విసంబాసంగుకుండెనోయే మొ
మాయన్న పాపంబు నాయుటకటి

తే॥ గీ॥ సదు మదోషులునకుఁ జిక్కి చుప నెంచి
యున్న జనకుని కుపకార మొనయు టకటి
యన్నిమది నెంచి యిటుచేసియున్న దాన
నోపి పరమేశ పాపవే పాపసమితి.

పగమేళా! నేనొనర్చినది పాపకృత్యమే యయినను నెంతోపుణ్యమున కుపకారముల కాస్పదమగునని సాహసించితి. అనవతము నిశుమదినమ్మియే పాపమునెన్నఁడు నెఱుంగనిదాన. మాధవా! ననుక్షింపును. మాధవా! యన్నజ్ఞప్తిగలిగి రాజ్యమునా కివ్వనెంచియున్నమాధవా! నీకుమాత్ర మశాభంగముకాఁగలదు. ధనాశిగల మొదులెందఱు నీకుఁ జిక్కరు? ఇప్పుటికి నూఱిశిల్లులు. నేజేదప్పితినిగాని యింతదటో తరుణులు నీవలబడఁగలరు లెమ్ము, (జాబుదిద్ది లేచిపోవుచుండ)

[పునః ప్ర॥ చంపకమాలిని.]

చంపక — విషయా? ఇదియేమే? చూచియుఁజూడనట్లు సంద్రమయునఁ బోవుచున్నావు?

విషయ — చంపకమాలినీ! నీకొఱకై వెనకుచుంటి ఇప్పుడు నన్ను విడువుము. మరలవచ్చి మాటలాడెదను.

చంపక — ఇదేమి యొక్కాగమే? ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నావు! మాటలైన నాడవు?

విషయ — మాయన్న యొద్దపొక తీతరానిపనియున్నదే త్నమింపుము. నీసనమస్కరింతు నన్ను విడువుము.

చంపక — విడువక కట్టి నైతునా? పోయెనుకాని కూర్చుండుము, చందనావతినుండి మీ యయ్యయొద్దనుండి జంఘాబుడనువాఁడు వచ్చియున్నాడే వినలేదా?

విషయ — వింటిని. నీకువానిచేకెట్లు తెలిసెను!

చంపక — అదియేమబ్బగుము? మీయయ్యకు క్షేమమా?

విషయ — సఖీ! నేనిప్పుడేవచ్చి యంతయు వివరింతును ఇప్పుడుమాత్రమనన్ను విడువుమా నీకు నమస్కరింతును.

చంపక — నీవే నేనమస్కరింతును. కూర్చుండుము నేనొక్క వృత్తాంతము చెప్పుటకు వచ్చి యున్నాను. నిన్ను విడువను ఎట్లుపోగలవు?

విషయ — ఇదేమి సనతిమచ్చరమేనీకు?

చంపక — సనతి మచ్చరమునకు దూరమేల? నీయొడినుండు కాఁగితమేమి?

విషయ — చెలియా! మనముప్రాణసఖులము నీవు నన్నింకఁ బోనివ్వకున్న మనసభీత్వమునకే సంతయమని యెంచుము. విడువుము.

చంపక — (విడువక) ఎంత నేవ్వరిచే? అనియంతయునుండనీ! నీముఖమేల యిట్లు వికాస భావముఁ జెందియున్నది? నాకంటెప్రాణసఖివీకుఁగలదా? నీసంతోషమున నింత భాగము నాకివ్వరాదా? ఈ యానందమునకుఁ గారణమేమింత వచింపుము.

విషయ — అవును బ్రహ్మానందము ఇంక నైన విడువుము.

చంపక — ఏమి మగఁడుదొరికినంత సంతోషముననున్నావు కదవే?

విషయ — నాకు మగఁడు దొరికినంత సంతోషమైన నీకు మగఁడుపోయినంతదూఁఖమా?

చంపక — (స్వ) బౌరా! ఇదెట్టి మర్మభేదనవాక్యము? నా చందమునిదేమైనఁదెలిసినదా? (ప్ర) సోదరీ! నీవీమాటాడిననాకుఁ గోపముకలుగుననియెంచిపారబడితివి. నీకుమగఁడు కల్గిన నాకుగలుగఁడా నాకుఁ బోయిన నీకుఁబోవఁడా? ఇంతగోప్యము చేసెదవే? నీమానసము చంద్రహాసమున ఖండించినట్టిట్లేల ఖండితోష్ట లాడెదవు.

విషయ — (స్వ) ఇదేమి యిట్లనుచున్నది? (ప్ర) కావుననే నీవును నాయెడ హృద్రహాసమున బూనితివి కాఁగోలు ఇంకఁజాలును.

చంపక—(స్వ) నాకుఁ దెలియకున్నది. ఎంతవఱకుఁబోవునోచూచెద. (ప్ర) విషయా? నేఁడేటికే యిట్లయితివి? మాటలు నిఘ్రురములు. మోమున నాచంద్రహాసాంధశ్య విక ససభావము. ఈ చందమేమోతెలియకున్నది. ఇంతైనఁజెప్పుము. అది మీయమ్మ వ్రాసినజాబా? నీకుఁదగినమగనిఁ బంపుదునని యేమైనవ్రాసియున్నాఁడా?

విషయ—ఊ! నాకును నీకునుఁదగిన వానినే పంపుదునని వ్రాసియున్నాఁడు.

(విడిపించుకొని మఱియొకప్రక్కకు నిష్క్రమిం.)

చంపక—ఈ విషయచందము నాకించుకైనఁ దెలియకున్నది. ఇదియాచివమాటలు మగ్గు గగ్గుములు ఆకస్మికమనుటకు నొకటికాదు రెండుకాదు. కావుననే చంద్రహాసుఁడ్రేముడించి చూచినచందము గుఱులెఱిగియే యిటు మాటలాడినది ఎట్లెఱిగెను? మొదట వానియొద్దనేనుండినది చూచెనందునా సగసిలోనున్న వానైపునైనఁ జూడదయ్యె అట్లునేసరసినుండుటఁ దెలిసియున్నఁ జంద్రహాసుతో నంత నిర్భీతిగా మాటలాడునా? అది యక్కడనుండి వెడలి పోయినపిదప మరల నాస్థలమునకు రాలేదు. నాకేమో యగమ్యగోచరియుగానున్నది. చందనావతినుండి జంఘాలుఁ డిప్పుడే వచ్చుటయు జాబుఁ దెచ్చుటయు నది మూవిషయచేఁ జిక్కుటయు నాకుఁ దెలిసి విచారింపఁబూనిన నదియింపుకైన నాస్పదమిదయ్యె. ఇంతమచ్చగమా! ఆచంద్ర హాసుఁడు నాకెట్లులభించువాడు? హా! దైవమా! నేనింకెట్లుభరించుకాన అదిగో వాసంతిక యియ్యడనే వచ్చుచున్నది. మనసుఁడు తోడులేక విచారగ్రస్తురాలైన చందమున నొంటిగా నిట్లువచ్చుచున్నది. నేదీనితో నిష్పడు మాటలాడఁజాల.

(నిష్క్రమిం.)

[పునః ప్ర॥ వాసంతిక.]

వాసం—అక్కటా! సాయంకాలమయ్యె. ఇంకనూఁకి బోవలయు. ఇంకనూమదను నెన్నఁడు చూడఁగలుగునో?

అనుబంధము 22.

ఇంతమోహము గలఁవాడయ్యె నంతఃపురము నికటమునకు రానవచ్చున్నాఁడు. ఇతనితండ్రి యింతటి యాజ్ఞయిడునే? ఆ తండ్రి యెప్పుడు వచ్చునో వచ్చినామమో హరుని మనవికేసునునో నాప్రాప్తియెట్లున్నదో తెలియకున్నదిగదా? ఈయద్వానమున నైన నామోహనాంగునితోఁ దనివిడిఱ మాటలాడ వలయునన్న నెన్నియో యంత రాయములు. రెండుమాటులా విషయవచ్చుటచే నొకరినొక రొక్కింతసేపు బాసిపోవలసి వచ్చె. ఇంతకుముందు మామామ పిలుచుచున్నాడని నేవకుఁడు చెప్పినందునఁబోయె. అరగడియలో వత్తునన్నవాఁడు నాలుగుగడియలై యుండియు రాకున్నాఁడు. అందేమి యంతరాయము గలిగెనో.

(పునః ప్ర॥ మదనుడు. జాబుతో)

అనుబంధము 33.

మదన—వాసంతికా! వాసంతికా! మనభాగ్య మనమానము (కానిలించును)

వాసం—నాథా! నాథా! ఏమి? ఏమి?

మదన—నాకుమాటలు రావు. ఈ జాబుమాడును.

వాసం—జాబు చదివి కన్నులకొత్తుకొని నమస్కరించి కన్నీరునించి) నాథా! మీజనకుడు నావై నవ్యాజకురంగులూని నన్నింత ధన్యాత్మజేయునే! నాకింతటిభాగ్యమున్నదే? నాథా! ఇదియంతయు స్వత్వముకాదుగదా! నేనునిదురించు చుండలేదుగదా? ఇక్కత్రిమపులేఖకాదుగదా?

మదన—కామినీ! అనుతాపమువెనువెంటఁ జనుదెంచు సంతోషము కడుంగడుమధురముగదా? ఊజిడిల్లును, కార్యభారములు మిక్కిలిగా నున్నవి. ఈ జాబునందలి చంద్రహాసుఁ డిక్కడకేవచ్చి యున్నాడట. పిలుపింపవలయు. మావిషయకెప్పుడే నిశ్చితార్థ మొనరింప వలయు. ఓరీ నేవకా!

(ప్ర॥ సేవకుఁడు)

నీ వీక్షణునఁబోయి యాచంద్రహాస కుమారునిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

సేవక—భాగ్యము, (నిష్క్ర॥)

(పునః ప్ర॥ విషయం.)

మదన—రమ్మా! విషయా! మనమురుపురకు మనతండ్రి యత్యంత మోదము నొసంగి యున్నాడు. ఈజాబు చదువుకొనుము.

విషయ—(చదువుట నభినయించి లజ్జించును)

మదన—విషయా! నీవిందేయుండును. అయ్యెడ సారాజకుమారుఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పిలిచికొని కత్తును. (నిష్క్ర॥)

విషయ—వాసంతికా! కాదు మఱచితి వని నెయా! నీవీజాబుచూచియున్నావా?

వాసం—విషయా! ఇదేమి వినోదమే? ముసలిమగనిమూని మంచిమగనిఁ గలిగించుకొంటి నని సరిసములాడఁ జూచెదవా?

విషయ—మంచిసరసమాయెలెమ్ము. మదనునిఁ చూడలేదేయని యొంటికంటియేకుపు గలిగియుంటివే. నేడది మోదవిసండులకా నీకీయుక్కేక్ష?

[పునః ప్ర॥ మదనుఁడు చంద్రహాసుఁడు]

మదన—విషయా! ఇందురమ్మ వాసంతికా! చంపకమాలినీదేవి లేదాయె.

[పునః ప్ర॥ దాసి.]

దాసి—వాసంతికాదేవి! చంపకమాలినీదేవి శిరోభారమువలనఁ బండుకొనియున్నది.

సన్న రమ్మన్నది.

మదన—మన మందఱును పోవుదము. చంద్రహాసకుమారా! ఇంత గాఢ నిద్ర నొందిన మాయయ్య లేఖయేయింద నేనింకొకటాడనేల! ఈజాబున నతఁడం “భూమిలోని యుక్తముగా విషయము నీకొసఁగుమనియు, దక్షపు నేయవలదనియు” వ్రాసి నాఁడు ఈరాత్రియే లగ్న మేగ్గుఱచి సపాకల్యముగ నుద్వాహమహోత్సవము నొనఁబెర్చు వాఁడ. ఇప్పుడే యీవనదేవత యెదుట మాజనునాథుని పూజ నీవిషయాతలొకడచి నీకొసఁగువాఁడ. (చేయిచేయి జేర్చును.)

అందఱు మంగళము పాడుదురు.

తృతీయాంశము-సమాప్తము.

(శ్రీ)

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

చతుర్థాఢ్యము-ప్రథమరంగము.

కుంభీనసునియిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుడు.]

కుంభీ—ఏమిది? త్రోవనెందతో బ్రాహ్మణులునన్ను జూచి పరమసమ్మోద మారదీవన లిచ్చుచు వచ్చిరి. ఇంటికివచ్చి చూతుఁగదా పెండ్లిపందిళ్లు వేయఁబడి గృహమంతయు సలంకారయు క్తమై పచ్చతోరణములు గలదియై యున్నది. పోయినపిదపఁ దాసే తెలియుఁగదాయనియు నెవరిపెండ్లియని నేయడిగిన కాకుఁదెలియకయే పెండ్లి జరిగినదాయని యితరులనుకొనుట యేలయనియు నొకరిని నేనడుగకపోయితి. తెల్లవాటి యున్నను నింటి నొక్కరు లేవకున్నారు. ఏమిచిత్రమో?

(శ్రీ మదనుడు.)

మదనా! రమ్మ. కూర్చుండుము. నాజాబు ముట్టెనా?

మదన—నాఁ డే ముట్టెను.

కుంభీ—దానియందు నేనా జ్ఞుడిన తీటువ నొనర్చియున్నావా?

మదన—అభ్యంతరముగలదా? వీరమంతయుఁ దక్కువగాకుండ జరిపియున్నాను.

కుంభీ—అజాబేమి చంద్రహాసునకంటెముందే వచ్చెనా? వెరుకనా?

మదన—ఒక్కనాఁడే జంద్రహాసుడును జాబును వచ్చినది.

కుంభీ—అజాబునందతి కార్యమెప్పుడు జరిగెను?

మదన—నాఁడే. నాఁటిరాత్రియే జరిగినది.

కుంభీ—దానివలన నూరిలో నేమైనఁగలకల నూయెనా? లేకయూరక నెవ్వఁగ నే ముగిసెనా?

మదన—ఊరిలో నసాధ్యకోలాహలముగా జరిగినది.

కుంభీ—నన్నె వ్వలైన సంతయించిరా?

మదన—సంతయించువారెవ్వరు? అందఱు ప్రళంసించువారే.

కుంభీ—ఇంకమనకు నిర్భయముకదా?

మదన—ఈపశ్చాత్తమును భయములేదు. మీయాజ్ఞకేమైనదియు బాటుడినదా?

కుంభీ—ఈపెండ్లి పందిలి యేటికి?

మదన—ఇదిలేకున్న గార్యమెట్లు జరుగగలదు?

కుంభీ—అహా! పెండ్లి నెపమున నాపరికారేసత్యవో! పోని! చంద్రహాసుడేమైన గట్టకటపడెనా?

మదన—అయ్యో! ఇట్లేలపలికెదవు? వానియానందము మిన్ను ముట్టినది.

కుంభీ—అయినగొనవలకు నట్లే యానందముననుండెనా!

మదన—కొనవలకు నెందుకు? ఇప్పటికిని.

కుంభీ—ఇప్పటికిని! ఇప్పుడువాడెందున్నాడు?

మదన—నిద్దురిపోయి యున్నాడు.

కుంభీ—లేవని నిద్రయేకదా?

మదన—అయ్యో! నీకెందుకు కోపము? పెండ్లి సందర్శి గాత్రయంతయు నిద్దురేను.

ఇప్పుడింకను నూగోదయమైనను గాలేదు. ఇంతలోననే లేవవచ్చు నేనుమేలు కొల్పివచ్చుదునా?

కుంభీ—ఎవరిని?

మదన—అదేల యిట్లడిగెను? ఎవరిని? చంద్రహాసుని.

కుంభీ—ఎందున్నాడు?

మదన—ఇంకెందుండగలడు? పడకటింటియందు.

కుంభీ—ఏ పడకటింటి యందు?

మదన—నీకేమిభాంతి? విషయపడకట్లు గాకయితే పడకట్లు? నాచెలియలిని

వానికిచ్చి వివాహము చేయుమని జాబువానియుండి యిట్లడుగ నేమికారణము?

కుంభీ—అజాబు నీయొద్దనే యున్నదికదా?

మదన—ప్రాణపదముగాఁ బరిలపఱచి యున్నాను. అందేమైన సందేహమా?

కుంభీ—(నవ్వి) సందేహ మేమియులేదు. నాకు దానిచెచ్చియున్ను.

మదన—నాయొద్దనే యున్నది. కైకొమ్ము. (ఇచ్చును)

కుంభీ—(దానినిజదివి) మదనా! ఇదిసకయే. దీనినుండేమియు సంశయములేదు.

ఇప్పుడు వివాహమై యెన్నిదినములైనది.

మదన—నేటికి నెనిమిది దినములు కాలేదా?

కుంభీ—సంతోషము. నీకింకను నిద్రవచ్చుచున్నట్లున్నది. నాకును నిద్రవచ్చుచున్నది పండుకొనుము. పొమ్ము.

మదన—భాగ్యము.

(నిష్క్రమి)

కు. ౧-హా! హా! (అనియుఖము మోచుకొని) నామాలదైవము నాకింత భంగపాటుకలిగించునే? కట్టా! ఇట్లోని నేనొక నాడుం దలంపనైతిరా? నాలుగేడ్లబాలు నా క్రూరకర్మం బంపుటకు వేస వేలుద్రవ్యమిచ్చితి. అదురాత్ముడగు నహూరుడుబొటన వ్రేలితో బంసమాప్తి యొనరించె. నేనేయాచందనావతిలో వేషమువేసికొని యెట్లైనను కానిమ్మనినానినైన నమ్ము వేసి వెంటనే యాధనువును జెలుపునబడవైచితి. కాండీరులలో నాయట్టికృత పుంఖుడుగలుగఁడని యున్న నాయాహూపురుషి కయతయుగఁడఁజేర గొంతునకు వేసినయమ్ము చెవికిఁదగులునట్టి పదార్థపుపత్ముడనైతి. అభటాగ్రములనుఁగిక్కి గుఱుతింపబడి ప్రాణములెట్లో తప్పించుకొంటిని. ఇప్పుడు ఖండితియుగా నాచెవులార యాదర్శిజని చావువిండనని వచ్చి, వాడునా కిల్లఁడైన దుర్గతికి నాటపట్టెతి. నాయట్టిహతిభాగ్యుడుఁడునే! ఏదుర్బజాఁడి జాబు నిట్లు నిద్రియున్న వాడు? అక్కటా! రెండు మూడక్షరములు మాత్రముమాట్టి జాబునంతయు విపరీతాగ్రముగా నొనర్చి యన్నాఁడే? ఏమాశ్చర్యము? నాపాడు చేతులకట్టి శబ్దములేల రావలయు? విషము నొసఁగుమనుట కంటె గరళము నొసఁగు మనియు, ప్రాణహింస కార్యమనుటకంటె, సంహరణోద్యోగమనియు, ఉద్వాస మనుటకంటె మరణమనియు నేలవ్రాయనైతి? ఇదియంతయు. దైవా యత్తముగా? ఇట్లు కానున్నది వేలుభంగి నెట్లగు?

జా. భావం బెవ్వరెఱుంగరాని కరణిం భంజింతుఁ బ్రత్యర్థినెం
తేనిద్యాంసుఁ డనంచు నెంచితిఁ బరాధీనుండగా నెన్నఁడు
ధీవైయర్థ్యతినేఁడు నాకొదవె నాధింపంగలే నైతిఁగా
దైవాధీనతయింత చేకురెమదిక్ దర్శింప నింకేటికి.

అక్కటా! నాకడుపున దావాగ్నిపుట్టె. మాచీన దెగటార్పనున్న యాజన్మకాత్ర పుని నాయల్లునిఁగా నింకెట్లు పూజింపగలను? ఈజాబునిట్లు కల్పించినవాడైన నెవరు? నాకుఁజూడ జంద్రహాసుఁడో, ఈదురాత్ముడగు మదనుఁడో, లేక యేమైన విషయ హృదయమగు విషయయో, కాదేని నాకొడుకుంగోరిని యాచంపకమానినియో యుండురు గాక వేరెవ్వరికీయాస్థ? ఇంకను విచారించి మాచెద. ఇంతలో విడిచితి నా? నన్నుఁ గాలనలచి నేలరాచుచున్న నాదప్తదైవము నేనేపాదతాడనం బొనర్పఁజాలనా? కానీ! చూతిము.

అనుబంధము 34.

అదే! యారాజహతకుడగు చంద్రహాసుఁడియ్యెడకే వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఈదుర్బి జాడు చచ్చియుండునని నమ్ము యాకుళిందతుని రాజ్యచ్యుతునిఁజేసి యందు మాప్రతినిధి నుంది వచ్చితి నే! ఈ వృత్తాంతమునకు వీనికే ముత్తరమివ్వగలను?

[ప్ర॥ చంద్రహాసుడు. విషయ.]

చంద్ర }
విషయ } (కుంభీనసునకు సమస్కరింతురు)

కుంభీ — చంద్రహాస కుమారా! తనయా! విషయా! లెండు. (ఆలింగమున చేసుకొనుచు)

చంద్ర — మామా! మృత్యుసత్త! నావైగలలియ వ్యాజకరుణ నే నేమని కొండాడు దును? ఎన్ని జన్మయలెత్తినను నీ ఋణము నే వీట్టికొనజాలువాడనా? అజ్ఞా కృతజ్ఞతా నూచకములగు మన్నమస్మృతులఁ గైకొనుము.

కుంభీ — కుమారా! నీయట్టివాడు నాజామాత గాఁ గలుగుట నాభాగ్యమనఁగదా, నా దైవము నేన నుతింపవలయుఁగాక, నీవు కన్నుఁ గొండాడ వలయునా? తనయా! విషయా! నీకనుకూపపతి నెందుఁ గానకయున్నవారిలో నింత వయసు చెట్టినవాని నేనాడు ప్రస్తావించిన నంతాగ్రహముగ మాడలాడితివే? ఇప్పుడైన నీకు సంతోషము కలిగెనా?

విషయ — అయ్యా! కన్నతండ్రివగు నీవునన్నట్లు త్రోయుచువా! శేడుకకట్లంటివి కాక. నీయాజ్ఞ యొనర్చుటకంటె నాకుసంతోషము కలుగునా?

కుంభీ — కుమారీ! నీమగనితో నేనంతరంగమున గొన్ని మాటలాడవలయు. నీవంతఃపురమునకుఁబోము. తరువాత నీతోడను గొన్ని మాటలాడవలయు కమ్ము.

విషయ — (నిష్క్రమించుచు).

కుంభీ — కుమారా! ఇప్పటికి నామనసున నెన్నడులేని యానందము గలిగె. నీతోడ నీవృత్తాంతము చందనావతిపురి నేదొల్ల చెప్పకుండినందునకును, నామనస్సంతోష మొనరింపఁగతి నీవివాహమునకు నేను రాకుండుటకును క్షమించువు. మఱియొక మాట నీవు చందనావతిమాడి వెళలివచ్చితివిగా? నేనందు విచారించితి. ఆనాఁడా వాసుదేవదేవాతయనున కుత్సవముతో నీవు పోవుచుండిన కాలమున నీనై నస్తువేసిరి గదా వారిని గుఱించితి. నీయనవచించెదను.

అనుబంధము 35.

నీతండ్రియని పిలిపించుకొనుచున్న కుళిందచండాలుఁడున్నాడే. వాడే యాకార్య మొనరింపించినది. దృష్టాంతయుక్తముగ నీవృత్తాంతము వెలికి వచ్చినవెంట నే యాహతకుని రాజ్యచ్యుతునిఁ గావించితి.

చంద్ర — హా! దైవమా! (మూర్ఛ.)

కుంభీ — (ఆలింగముచేసికొని నేడవీట్టి) కుమారా! కుమారా!

చంద్ర — (లేచి) హా! హా! (యని ముఖముమోదుకొని) శ్వశురా! నిన్నెంతపూజనీయఁడని యెంచితి. ఎంత నీకుకృతజ్ఞుఁడుగా నుండఁగలవాడనని భావించితి? అయ్యయో!

నీమికాగ్యముజేసితివి? నాకంతపాపము వినిపించితి? అక్కటా! నాతండ్రియే నాకుగండ
బాబుడగు నన్నుబెంచి పెన్దచేసి కాపాడినతండ్రియే? కన్నతండ్రి నరయనేకున్న
పరాచికువకు గన్నతండ్రికంటె నెక్కుడు మన్నించినపెంపుడు తండ్రియే? అతడు నను
జంపంగోరెననుట నీనెట్లు నమ్మితివి? చువవలసియుండెనాచిన్ననాడె యట్లుగొంతుపిసికి
వృత్తికలిగించియున్న సతనికడ్డమా? నీవు నాకువలగని యతఁ డాడియుండిన సతనిచగణ
ములసన్నిధి నాతలగోరియిడుచుంటి నే? అట్టివానినా నీవిట్లోనర్పితివి? ఇంతఘాతుకకృత్య
మొదైవమువింటిమే, దుగాత్మా! నీవు నాకు మాచువైకతమున నియ్యెడబ్రతికితివిగాక,
ముక్కుగుడైముండిన మొండెమేప్పడుచుండె. నీవు నాశ్వశురుడవా శాత్రువాగ్రసరు
డవుగాక? ఘీ! ఏమి సంతోషముని యాచనవాక్యము నాడసాగితివి? ఇదేపోయెద.
సుసంధిగ్రహమునుజించి చెండాడి ధూళిపటలముగావించి ననుబ్రేముడించుతండ్రిని
జేట విడిపించెద.

శా॥ హేతిప్రక్రియలోక భీషణముగా నీమండ లాగ్రంబునా

చేతంగల్లగలోకముల్ గలగవే చేసేతబ్రత్యర్థిసం

ఘాతంబుందునుమాడి మాజనకునిగో గారుణ్య సంయుక్తునిగో

బ్రీతన్యాంతు మెనర్చెదగో యశ మొగిగో బృథ్వీస్థలిన్నించెదగో.

అక్కటా! నీవిషయము నాకొసంగి పుణ్యముగట్టికొన్నవాడవని యెంచితిగాక
యిట్టివిషయ మొసంగిల పాపాత్ముడవని యెఱుంగనైతి. ఇదే పోయెద-నిదేపోయెద.
(అని పోవబోవ)

మిశ్ర—(చంద్రహాసు నాలింగనము చేసుకొని) కుమారా! ఇట్టిపరితాపము నీకుగలిగించు
వాడనని యెఱుంగనైతి. సదుద్దేశమున నీమేలుకొఱకని యొనరించితిగాక లేకున్న
నీకింత సౌఖ్యమునొసంగి నాయల్లనిగాజేసికొననెంచి నీకపకృతిగా వింతువా?

నీ॥ చందనావతినీకు చరితంబు వినినంత కరుణ

చూపినభంగి యరయవలదె

వినినంతనేనాదు తనయునకొక కమ్మయకట

పంపినరీతి యరయవలదె

నీకు బాలిశులు బాణమున వైచినపుడు

నేనడలిన పగిదియింతరయవలదె

గౌరము తనయనీదారగాజేయుయనుదా

రనైఖరి యింతయరయవలదె

లే॥ గీ॥ యింతయునుజూడ కిటులాడనెంచివాడ
 వకటయీజూడన కేడయనఘవీడ .
 వలదెనివెవాడఁ గొనియాడవలయువాడ
 గాంనెనేడ నఘమేడ కడి ద్విహేడ.

నీ యేలుబడి చల్లనియేలుబడియని జనులందఱు నినుగొండాడ ననూయతోడ
 నిన్నుగనని తండ్రిగావున గుళిందకుఁ డకాగ్ర్యమొనర్చియుండిన నుండవచ్చునని నమ్మితి.
 నీవు ధనువేల పూనవలయు? నీకు శత్రువు లేవరున్నాడు? ఇనియంత నీకహితమగు భంగి
 యైన నంతయేల నేనేరాజేంద్రునొద్దకుఁబోయి ప్రత్యాజ్ఞగైకొనివచ్చెద.

చంద్ర—పొమ్ము-పొమ్ము-తొలుతఁబొమ్ము. పోవకున్న—

కుంభీ—

(శీఘ్రముగ నిష్కాగ్రి.)

చంద్ర—హా! దైవమా!

(మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక దిగ జారును.)

— (0) —

చతుర్థాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

కుంభీనసుని యిల్లు.

[ప్ర॥ కుంభీనసును బిందోజి.]

కుం—బిందోజి! కాలస్వములంతక్రూరములా? వాని నాకుఁదెచ్చి యివ్వగలవా? నేనొక
 మహాపథమునకై వానిఁబట్టదగియున్నది.

బిందో—వలసియున్న నీకొడుకు ఈ సంద్యవేళకే యట్టివాటిని పదింటినిఁదెచ్చి యివ్వఁ
 గలఁడు. విషముతీసియేకదా తెచ్చియియ్యవలయు?

కుం—విషముఁ దీసినపిదప నొపథమున కేమిప్రయోజనము? పూర్ణవిషములగునవియే
 కావలయు.

బిందో—ఆహా! అట్టివానినేనెట్లెవఁదెచ్చి యివ్వగలనుకాని నీవెట్లుపట్టియుంచెదవు?

కుం—ఒక సంచిలొనుంచి యుందునని చెప్పితినే? అట్లొనర్పరావా?

బిం—ఉండవచ్చుగాని వానిని వెలికిఁదీయుటయే యసాధ్యము మాతివిప్పిన వెంటనే
 యడ్డమువచ్చినవారిఁ గఱచిచంపును,

కుం—అట్లుకాదు నేనొకగదిలో నితఁగఁడిచేసి యాగఁడియం దానఁచినుంచి వెనుకటి నూత్రములనీడిచి లోపలికిఁద్రోసి భస్మము చేసెదను,

బిం—అతఁడెవఁ? నేనేవలయునన్న వారిఁదెచ్చి నీయిష్టమువచ్చినచోట వైచెదనే?

కుం—అట్లయిన యోచనయుండెనా? అదియొక కాలము గఱుతించి పక్షముచూచి యెవ్వరు నెఱుంగకుండ వేయవలయు.

బిం—అట్లయిన దేవరచిత్తము. నేనేమోస్వామియైన జరుపువాఁడను. దానియందపాయ మైన నేనుత్తరవాదివిగాను.

కుం—ఆవిషయమున నీవేమియు భయపడకుము. నాకు మాత్రముభయములేదా? పోనీ!

బిం—పోనీ! అట్లు గండ్డిలోనుండి వేసినకాలమున నాగదిలో నెవ్వరైన ముచుఘ్య దున్న నెఱుఁగ?

బిం—అయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్య! బ్రదుకునా?

కుం—కాబట్టి మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలయుఁగాదా?

బిం—అడుగువలెనా? మఱిసేను పోయివస్తును. మీరీసాయంకాలమునకెన్ని కావలయు?

కుం—నాలుగింటికే దక్కవలెడ కావలయు. సాయంకాలముకే. కావలయు మఱువకును తప్పకుము.

బిం—అయిన పోయివత్తును.

(నిష్క్ర.)

కుం—ఇంక నాగిఁద్రహానుఁ డెక్కడనుండునో చూచెద అయ్య! నాయల్లఁడే.

బిడ్డిమగడే. వాడుపోయిన నాబిడ్డ విధవయగునే. ఆ దుఃఖము కలకాలము చూడవలసి

వచ్చునే. దీరికెటుచేయవలయు? ఊహలఁజేవినను. నేవినను. ఓయంతస్సాక్షి!

నన్నిట్లేల కళవలింపఁజేసెదవు? నాపట్టినపట్టువిడుచుట నాజాతకమున వ్రాయఁ

బడనేలేదు. ఈమణినుంతుఁ బోలివుచ్చుటనుఁ గంకణముపునితి. అఘోరుఁడు

క్రృతఘ్నుఁడయ్యె నాశరలక్ష్మ్య మసాధకమయ్యె. కొడుకు శత్రువయ్యె. అయినను

మించిపోయినదేమి. అవశ్యము నాప్రతిని నెఱవేఱేర్పడ. విడువను-విడువను. అల్లుడు!

అల్లుడు! కనలేదు-పెంచలేదు. అరణ్యమునఁబోయెనఁటి నఱుకఁబడియుండెనఁట

తాఁదెచ్చి గొన్నాళ్ళ సంక్షేపెనఁట-అట్టిలిందనుని లేని యభిమానముపూరి వానిఁ

జంపను లేదు-నఱుకను లేదు. రాజ్యచ్చతునిఁ మాత్ర మొనరించినంత నే పూజనీయుండ

వైశ్యశరుండనైయున్న నన్ను నీచాతినీచములగు నిష్ఠుగోక్షలాడినవాఁ డల్లుడా?

నిష్కరుణుఁడగు భిల్లు డుగాక. వానికై యింకేల చింతింపవలయు? బిడ్డ! మంటిగడ్డ!

ఎట్లును నేను దానినొకవృద్ధులటా సుతునికివ్వ నెంచియుంటి. అచిరకాలమునకే

విధవగా నొనర్ప నెంచియుంటి. ఇప్పుడునట్లేకాఁగలదు. లోపమేమి? అదిగాక

నేవీచారింప నీదగ్ధాతయే నాజాబును మాట్టినదనుట రూఢమయ్యె. “ప్రాణవీడన

మని" నేవ్రానినందున "బాణివీడన"మని మాఱ్ఱుఁబడియెఁగదా? యాణికరమునందు గుడి (ఇత్వము) దానిచేవ్రాలు పోలిక నేయున్నది. జనకుఁడను సత్తాపాత మింతైనభేక జాబువిచ్చి యనర్థమాఱి యాజనకునాజన్మవిగోధి పలుగాకెదాఁ బెట్టి యాడునే? ఇంత యనవృత్తాద్యుత పాండిత్యునకా రక్కిసి విధవయేకాఁదని యున్నది. కుంభీనసా! నీవికనల్లుడను నామమును దలంపకుము. బిడ్డయను నభిమానము నెక్కి రానీయకుము. విడుపును విడుపును. కరుణయను పదార్థమే యెఱుఁగని నీకిట్లేటికి గరుణాపుమాట. కట్టితివి నీమనీమల నీవిజయతోరణముల. కొట్టితివి పరిపంథ స్తోమమగుపట్టి. మెట్టితివి రాజాధిరాజుల కిరీటులులవై ధీవిశేషసంభావ నీయముగా నీచరణయుగళము. పట్టితివి వీవైరినేభంగినైనఁ జంపుటను ఘోరప్రతిష్ఠ ఇంకశంక దొట్టనేల? వేలుమది పుట్టనేల? చైవముఁ దట్టనేల? నీచకరుణ చూపట్టనేల? ధీత పోడట్టచేల?

తే॥ గీ॥ తనయయగుగాక తగుఁగాక తగచుగాక

సమయామగుగాక చనుగాక చనదుగాక

దుఃఖమగుగాక దురితంబు దొడరుగాక

వీనిఁజంపక విడువ నేవిడువ విడువ.

ప్ర॥ చంద్రహానుండు.

కుంభీ—కుమారా! చంద్రహాసా! (అలింగనమున చేసికొని) రమ్మ. చూడకు దె నీతండ్రిని మరల రాజ్యపట్టమున నునుపనొసగిన రాజశ్రీముఖము. (ఇచ్చుచు).

అనుబంధము 36.

చంద్ర—(చూచి) శ్వశురా! నీకారుణ్యభావము నితని పొగడనేర్తునే? కాలబలమునను బిత్తుభక్తివిశేషమునను నిరుద్దేశముగా నేనొచ్చిన సర్వాపరాధములు త్నమింప వలయు.

(నమస్కరించును).

అనుబంధము 37.

కుంభీ—కుమారా! లెమ్ము. లెమ్ము. నీయెడనా నాకుబేదబుద్ధి? నీదుఃఖము దప్పనాకు వేటొకదుఃఖము గలుగునా? త్నమాపణము నడుగవలసిన వాడఁ నేఁగదా? నిన్నింత వించినందుకు.

చంద్ర—జనకా నాకిప్పుడే యాజ్ఞయిమ్ము. అశ్వాగోహుఁడనై నేనేపోయెడ.

కుంభీ—పుత్రా! అంతనీకేలతోందర? నీధీరవచనము నాలించిన వెంటనే రాజశ్రీముఖము వచ్చుటకైనఁ దడవగుఁగా యనినేనే యందున మాప్రతినిధి కాజ్ఞాప్రత్యము వ్రాసియొక పాదితోనుదయమున నె పంపితి. ఇప్పుడిదియు మఱియొక యాశ్వకునితోఁ బంపెద.

చంద్ర— మామా! అంతయేల? నాశేషియు శ్రమగలుగుదు. నేనేపోయెద,

కుంభి— కుమారా! నామాట వాటింపుము. నీకింత మనస్తాపము గలుగుటకుఁ గారణము నెప్పుడు తెలిసితి. మూలముఁ బెండ్లియైన మూడవనాఁడుగాని తుదకు పదిదినముల లోపలఁగాని యూరవెలినున్న దగ్గరయమునకు రాత్రి పదిగడియల పిదపఁబోయి ప్రదక్షిణాత్రిత్రయమొనరించు సప్రదాయము. నేనిన్నఁ జందవాతనినుండి పంపునపుడు తీనిఁ జెప్పుటకు మఱచితి. ఇది మొనర్పమింతేని నీకీదుఃఖము మొదలైనది. మీరిండ్రికై నీవింతైనఁ జింతింపకుము. నేటికే నీవివాహమై లోమిద్ది దినములైనవి. ఈ రాత్రి యా సప్రదాయవిధి యొనర్పము. అది మహా కఠినకార్యము. దానికెన్నియో యంతరాయములు గలుగు. ప్రదక్షిణ కాలమునఁ బెద్దపులులు వచ్చినట్లు, పాములు కేళ్లు కనుపించినట్లు, నేమేమో భయంకరవృత్తములు జరుగను. వానిన్నరకుగొనక నెఱవేర్చు వలయు. ఈ రాత్రి యా కార్యమొనర్చి తేఱవడయమననే వలసియున్నఁ బోయెదవు లెమ్ము. ఆయ్యా! కుమారా! నీఁపడు పోయిన మా మద్దకు తురు నీయొగము నెట్లు సహించగలదు? అతనయతో వహోత్సవమున నీపురస్సరిచుగమి కీటికి మరలు పెండ్లి యొనర్చుట మాని నిన్నొంటిగాఁ బోవనత్తనా? ఇంకను సంగతుల వచించెద. నిట్లురమ్ము.

(నిష్క్రమింప.)

[ప్ర సుదర్శనుడు చంపకమాలిని వాసంతిక.]

సుదర్శన—తనయా! చంపకమాలిని! మనమానాఁడు పనభోజనమునకుఁ బోయియున్న నాఁటినుండియు నీచంద మొకవిధముగానున్నది. చెలికత్తియలతోడను జనకులగు మాతోడను జక్కఁగ మాటలాడవు నిద్రయందూరక కలవఁదెడవు. నిన్న మీజనని నిస్సేంత క్రుచ్చిక్రుచ్చి యడిగినను జెప్పవైతివంట.

అనుబంధము 33.

అయినను నేనుఁజూచియున్నవాడ. కుమారీ! నీకు మిక్కిలి యనఁకుఁగై యెడఁబాయఁ కుండిన నీవిషయ యానాఁడే వివాహిత యగుటంజేసి నీయొద్దకు రాకున్నందున నీకునట్లే వివాహమేల కాలేదని కదా యోచింతువు! నిక్కము వచించుము.

చంపక—జనకా! నాకాచింతయేమియులేదు. ఆ నాఁడందందుఁ దిరిగినందున నింతాయా సమై యింకను దగ్గుచున్నదిగాక యొడొకటికాదు. నావివాహమునకై నాకుఁజిత్రయేఁకికఁ గలుగు? ధరాభార మంతయు మీసియున్న నీయట్టి శ్రేయఁడించు తండ్రి యుండ నాకట్టిచింతకలుగునా? నాఁవాహము నీవెప్పుడుతలఁచినఁగాదు?

వాసంతిక—మామా! నే వచించెదను. చంపకా! నకుఁగోపగింపకుము. మామా! నీవన్న మాటయే సత్యము ఆవిషయపుద్వాహమగుటచే నీకన్నె కాలలఁపు పుట్టి యిట్లయినది. చంపక—మంచివిసోదమాయెను లేవే. నీతోనే జెప్పకొంటినా?

వాసం—ఇంకూరకుండుము. మా మామ యెంతయో విశ్వాసముగా నడుగుచున్న నిప్పుడేల దాఁచెదవు?

సుదర్శ—వాసంతికా! నీవు నిక్కమాడితివి. పుత్రీ! నే నేమిచేయఁగలను? మా మణి మంతునికై యిన్నిదినములూఁచుకంటిఁగాక కాకున్న నిన్నిదినములు నిన్నవివాహితఁగా నుంచియుండునా? ఆప్రాప్తము నాకులేదు. పదునైదు, పదునాఱు వత్సరములయుష్ఠ వానిపాలకువయే కానరాలేదు. ఇంతవఱకు లేనియాశలు కల్పించుకొనుచుంటి. మొన్న కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు వ్రాసినబాబునై నింక నిరాశయాయె. చెంచుజానితో నీపదునైదు వత్సరములు నూరూరు తిరిగినఁట. వాఁడు తుద కఘోరుండను బోయవానిఁ జూపెనట వాఁడోయంత బాధించినను దనకేమియుఁ జెలియ దనుచున్నాడట.

అచెంచువాడే పాపకడియెనో కాక దేశము దిరుగఁ జాలక విడిగి యెవ్వనినో యొక్కనిఁ జూపెనో. దేమిగతియో తెలియకున్నది.

వాసం—మామా! మా కేరళ. బ్రాహ్మణుఁడు వారిని బిలుచుకొని వచ్చెదనని కదా వ్రాసెను. గుడ్—అవును మొన్న యుదయమున నే రావలసియుండె. ఇది వఱకు రా లేదు. ఏమయిన ఫలమున్న గదా విచ్చును.

చంపక—జనతా! సాక్షాత్తై యెంతయో వగఁజెందితివి. హత భాగ్యురాలగు నాకు నామణిమఁతుఁ డెక్కడలభివగలఁడు? (దుఃఖించును).

అనుబంధము 39.

గుడ్— ఫుత్రికా! దుఃఖించకుము. ఎప్పుడో యాశవిడిచిన వానికిప్పుడు దుఃఖించియేమి ప్రయోజనము? మణిమఁతుని భాగ్యమిట్లయ్యె. వాసంతికా! శోకింపకుము. ప్రయోజనమేమి? మణిమఁతుని భాగ్యమిట్లయ్యె గదా? ఇంకెవరినైన నలయుదము. కుమారీ! నీమనసునకు వచ్చువాడెవఁడైన నున్నాఁడా?

చంప—అయ్యా! నీమనసున కెవఁడువచ్చునో యతఁడే నామనసునకు వచ్చువాఁడు గదా? గుడ్—ఎట్టి! మన కుంభీనసుని కుమారుఁడు మద్దనుండెట్లు?

వాసం—(తలవంచును)

చంపక—రామ! రామ! అయ్యా! ఆమాటనకుము.

గుడ్—అమ్మరో! ఇదియేల?

చంపక—అయ్యా! చెప్పవలసివచ్చినందునఁ జెప్పనేవలయు తండ్రీ! నీవు నావైచేమగల వాడవనుట కన్నియో దృష్టాంతములు కలవు? ఇప్పటి నామాటజరుపుదువేని యిది యొక్కడగు దృష్టాంతము. ఆమదనుఁడు నాతోడఁబుట్టువుగా భావించు. నాయనుంగు మఱిదలీ వాసంతిక! వానియెడఁదప్పని పతిభావము వాటించియున్నది. ఆమదనుఁడును వాసంతికయే తనభాగ్యలక్ష్మిగా భావించియున్నాఁడు. ఇంకేమి కావలయు? నీయొనతి యొక్కటియేకదా? నావివాహమునకై యోచింపకుము. నీయిష్టము వచ్చినప్పుడు కాగలదు. ఫుత్రినగు నాయెడ నీకు నిక్కంపు కరుణ గలదేని యీ వాసంతికా పరిణయమున కానతియవలయునని యత్యర్థము విన్నవించుదానను. (నమస్కరించును)

వాసం—(లజ్జించును).

గుడ్—(వాసంతికయెడను-చంపకమాలినియెడను చూచి) తనయా! లేమ్ము. నీవిత ప్రార్థింపనేల? ఈమదన వివాహమునకుఁ గుంభీనసుండొప్పునున్నాఁడా?

చంప—విషయను-జండ్రహ-సున (గుటికలుమ్రించి) కిమ్మని మదనునకు వ్రాసెనని నేఁ జెప్పియున్న యాజాబ్బునందే దీనికి నతఁడంగీకరించి యున్నాఁడు.

నుద—అట్లయిన మీక్కిలిమేలయ్యె. నాకుఁ బరమసమృద్ధమగుఁగదా? తనయా! నీ యభీష్టము నెఱవేర్చుట? తేఱవే వివాహప్రయత్నము లొనరించెద.

వాసం—మామా! పుత్రివైఁగరుణగలుగుట నీకబ్బుగముకాదు. నైజతు. చిన్న నాటినుండి తలిదండ్రుల నెఱుఁగక నాతల్లియుఁ దండ్రీయు దైవమును నేడుగడయు నీవేయని భావించియున్నదానను. పుత్రికంటె నన్నెక్కువగా చున్నించి పెంచి రక్షించితివి. నీపుత్రి యభిలాషమైన నొకప్పుడు నీవు తేజనియున్నవనియుండువుగాక నాకుఁదీగ్నిని యభిలాషమే నీకుఁగలదు. అట్టివన్న వ్యాజ కరుణచే నీనాడు మనస్సిద్ధి కలిగించితివి.

అనుబంధము 40.

ఈ సంతోషసమయమున నేనిన్నొకటి యడుగుదును నీవవశ్యము నెఱవేర్చవను విశ్వాసముననే యడుగు సాహసించెదను. నాయురుంగగు నీచంపకమాలినిమనను హరించిన వాఁ డీమురనేయున్నాడు. మాయుంకొక యురుంగు విషయను బాణిగ్రహణ మొనర్చియున్నాఁగా భి ధానముగు చంద్రహాస నామయును వహించియున్న వాఁడు. పుత్రి యభిలాషమునిండింప ననుగాపాశినభంగి నాయభిలాషము నిండింప నీపుత్రి నిత రక్షింపును.

నుద—(ఆశ్చర్యమున) తనయా! నిక్కమా!

చంపక—(లజ్జించును).

నుద—అమ్మగో! నీకట్టి యభిలాషమా! కృతసాపత్నికయై యావిషయయుండ నీవు భోగినీత్యమున కియ్యకొందువా?

చంపక—జననా! ఇంక నీయెరుట నాడుటకు సిగ్గేటికి? నీవు విషయ వహ్యాధాత్వము సిద్ధించుటకు శంకించిన మాటవాడితిగాక వరచైలత్వ్యమును శంకింపనైతిని. ఇంతియే చాలు. ఆవిషయమును నేనుబరమాప్తము. అనుకోహరునకై దాని దానియని పించుకొనఁజాలుదు అందునున్న చరిత్రయు కడువంత ఆ చంద్రహాసుని దొలుత మోహించినది నేను. అతఁడు తొలుత మోహించినది విషయము. మూలో నెవ్వగధి విన్నయన్నను గానచ్చును.

నుద—తనయా! మీయరువుర వృత్తాంతములు వింతలుగా నున్నవి. మీయభిలాషముల దీర్చుటకంటె నాకు వేఱు కార్యము కలదా? అయినను మీజననితో మాటాడివత్తము రమ్ము.

(నిష్క-9)

క॥ ఎడఁగానకెందు మిమ్ముం

దడఁకుక నేజాత నాదురధననిధులనుచు

ఉడుగని మీయభిలాషమే

కడునా యభిలాషమయ్యెఁ గామినులారా!

—: చతుర్థాఙ్క సమాప్తము :—

అభిజ్ఞాన మణిమంత నాటకము.

కల్పమాద్యము-ప్రథమరంగము.

సుదర్శనునాథఃపురము

[ప్ర! సుదర్శనుని కేంభ బ్రాహ్మణుడు. చెంచువాడు.]

విషయాద్యంతఃపురస్త్రియ (దూరమున)

సుద — బ్రాహ్మణోత్తమా! మొట్టొ నేనేమియు నెఱుంగనని కూయుదుచున్న వాని నియ్యోదకుఁ బిలుచుకొని వచ్చినందున నేమిఫలము?

బ్రాహ్మ — కాజే! వాడుగా కింకొక్కరుండరు మన మణిమంతుని వృత్తాంతము నెఱుంగినవారు. ఏమిదుష్కృత్యమొనర్చి యున్నాడో మాటుపఱచుచున్నాడు.

సుద — అవును. మనమింక జేయవలయును పాపమేమి? విప్రనాయకా! నీవేలపోవడి యొందరాదు?

చెంచు — జియ్యా! నేనాచెట్టు చాటుచున్నపు డీకులువలెక్కలు మాటలాడిన జాడ వింటిని. పేరుపిలిచినదియు వింటిని. మఱచిపోయియున్న కఠమునఁ దొల్తుగ్గడింప లేనైతి. పట్టినమెటనే వీనిజేరుతెలిసె. తెలిసినంతనే యఘోరుఁడనుట మదికివచ్చె. వీడుగా కింకొక్కఁడుకాడు?

సుద — అయిన నాఘఘోరుని విలిచికొనిగమ్ము.

చెంచు —

(నిష్క్రమింప)

సుద — నేవకా! ఇప్పుడపోయి మాకుంభీరస మంత్రినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

(పునః ప్ర॥ చెంచు అఘోరునితో).

అఘోర — సోమీ! డండం.

సుద — అఘోరా! కూర్చుండుము. నీ ముఖముమోచిన నీవుసత్యవాది వసుటచాటు చున్నది. ఇయ్యోదనబిడ్డలులాడినఁ బ్రయోజనములేదు. అఘోరా! నీపుణ్యమగును. నీ చేతులంటి వేడుకొందును. అనుమారుడు నీచేతనే చిక్కినాడు. నీవేమొనర్చి యున్నను. భయపడక వచ్చిపును చంపియున్నను జెప్పరుమాత్రముచెప్పివా

దక్షిణపడము. నిన్నొకడనము. ఇంకేదిగిగిట్టిసర్పయన్నను నుతోడమున్న నీకు బహుమతియిస్తును. నిను వేడికొందు వదింపుమా!

అఘోర — సోమీ! నీవుమాతోకరాయ దున్నట్టుండావు నీయెవ్వరూ కల్లబ్బాడేసిలేను. మాయబ్బతోడు-నీతోడు-తోకరాయణితోడు. సత్తిగం-సత్తిగం-సత్తిగంకేప్తాను. ఆపాద్దారేతిరికాడ పిండిబోకినట్టు యెన్నెలుండాది. ఎవ్వ డోనాళి, నల్లగ నెత్తాళ్లు కాణ్ణుంటికాల్గోరుదంకా నల్లాడం, అగి, వైఅగి, నిండాక రే-కరే-కరే మొద్దాల వచ్చినిల్లుకొనుకోని ఆరా! అబ్బోరా! నన్నుపిలుస్తాడు. పిలుస్తాడయ్యా అంటే. సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టుండావు, ఏయూరప్పాయంటి, శేతిలో అట్టేయ్యెయ్యరూపాయలు పోకిండాడయ్యా. పోకిండాడు యెయ్యరూపాయలు. యెయ్యో, నూరో, లచ్చో చానన్నాలయేడకి కల్లు, యిన్నిరూపాయలు పోకిండాడు. మానాస్త గాడెయ్యరూపాలనె పోకిండాడు. యేమి శెయ్యా లేప్పా యంటి? గుల్లొబుడుతోడుండాడు, నతి పశానెల్లెస్తే యింకాకోటిరూపాలిస్తా నంటాడు. నేనన్నొంటి! యీగాడ్డుబు బుట్టిన్నాయలు బుడుతోణ్ణి నక్క శే యింతిస్తాడఅన్నొంటి. నూస్తీవా యెంట్నీపోతి గల్గొకి కమ్మంటాడు-పోతి పిల్లొడుండె-యెత్తుకొస్తీ-నూస్తీ-అయ్యా తోకరాయణితోడు సెప్తా-అయ్యో-అయ్యో-అయ్యో యెంతముద్దొస్తానెయ్యో?

బ్రాహ్మ — చంపితివా?

అఘోర — నిలక్కి, కుయను. ముద్దొస్తాణ్ణెయ్యో! నూస్తీ నక్కేశయ్యాడే. నేనూ నా న్యాస్తగాడు మట్లాడు వుంటాగదా-యీనామ్మనాయలు యీ తెచ్చోడు గొణి కేసి గొణికేసి గొణికేసి తెట్టు మర్గుంటినున్నుండె. గండ్రగొడ్డలితీస్కొని మొత్తొ ల్లుని పోతానూ, మూగినాకొండా లేకేనయ్యా-లేకుంటే బూడాలకానా తెంచే న్నూంటి యెంతమోస్తం శేకిండాయ్యా-సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టు డావు.

బ్రాహ్మ — పాపనేమిచేసితివి చెప్పుము!

అఘోర — సోమీ! యీ బాపన్నాయలు నోరు మూయించు ఈడు బలేదబ్బర నాకొండె.

నుద — బ్రాహ్మణా! ఊరకుండుము. అఘోర! తర్వాతనేమాయె.

అఘోర — ఇంకన్నా పూగోక బాపన్నబట్టా! అక్కడముంటి యీ మూగినాకొండె

నేంట్ల సుంపాల్నుని పిల్లొణ్ణి కొండోయి-పండకెట్టి-యెంతముద్దొస్తాణ్ణెయ్యో!

నుద — చంపితివా?

అఘోర—అద్రిగో! నీకూబున్న శివు శిష్టా నేండి యెలసస్తాయ. సంపించెయ్యెవు
 పీఠుంబుండి. బోక్షేలుకోసి తీస్తోబోయి అకరినాయాల్కు నూపించి మడు
 గుమ్మకొనిపోతీ.

సుదర్శ—హా! దైవమా!

[ప్రకాశనమును మదనమునితో.]

నేవక—దేవా! మంత్రుని గారింటిలో నుండలేదు. మదనమంత్రునిగారిని పిలుచుకొని వచ్చి
 యున్నాను.

సుదర్శ—మదనా! చంద్రహాసుని డెందున్నాడు.

మదన—ఏవో పూజకుబోవుటకని పూజాద్రవ్యముల నేకరించుకొనుచున్నాడు. ఇప్పుడేల

సుదర్శ—నీ పీఠమునుబోయి వారి గొనిరమ్ము. వైశమ-శ్రీఘమ-తక్షణమ-వాని
 కేదేని పనియున్న నాపని నీ వొనరించువని పంపును. ఇప్పుడే వేగిరమ తదవు నేయక.

మదన—

(నిష్క్రమింప.)

సుదర్శ—అఘోర! నీవు వచ్చించిన చరిత్రము మాకు సంతోషపరచుచున్నది. పోనిమ్ము
 ఆ బాలుని జంపుటకు నిన్ను నియమించినవాడెవడు!

అఘోర—యట్లాయస్సంగి నాయాలయ్య. అవుతే వాణ్ణి నూకిండ్లే. బక్కోరంగానూనై
 మొగమీద ముక్కు అట్లయేనూస్తాను ఎంతెద్ద ముక్కుయ్యా. యిప్పుడు నూపిస్తే
 పట్టుకొస్తాను. ఇయిగో వాడిచ్చిండ్లే యెయ్యిరూపాలన్నీ తాగి-తాగి కేడదాగిపాడు
 తేస్తే-మాయబ్బతోడు నీవు తోక రాయడన్నట్టుండావు యీ కాట్కి యీరెండు
 రూపాయలు నిల్పింది. (అని మూడు రూపాయలిచ్చును).

సుదర్శ—(హాచి) బ్రాహ్మణా! ఇవి మా రాజ్యములోని ద్రవ్యము. ఇదే నాముద్రయున్నది
 అదుర్బలాడే రాజ్యముననే యుండవలయు. ఈయఘోరనందండుగొనిపోయి గుఱు
 తిరుగునట్లునర్తము. మామణిమంతునకు నెడమభుజముపై గురుకు మచ్చయుండెనని
 చెప్పియుంటివి. ఇప్పుడు చంద్రహాసుని జూచిన విశదము కాంగలదు.

(పా చంద్రహాసుడు.)

సుదర్శ—(చంద్రహాసుని గూర్చుండఁబెట్టి భుజము పరీక్షించును.)

అఘోర—వోరిపిల్లనాకొండ్యా. ఈశ్యాడొ స్తివీరా!

సుదర్శ } హా! మణిమంతా! మణిమంతా! (అలింగనము)
 బ్రాహ్మణ

శంధ్ర—మణిమంత్రా! నేమణిమంతుడనా! నాపాలక జనకడదుగఁగా “మమ్మంత్ర”

యఁటినఁట. అమణిమంతుడను నేరివాడవేనా?

వాసం—(రథసముగఁ జనుచుంచి) హా! అన్నా! మణిమంత్రా! నాకలభిఁపవనదఁళుం
చుచున్న పోదరా? (అలింగనము చేసుకొనును.)

అనుబంధము 41.

మద—కమారీ! ఇంకేల తడవు? నాకోరినభంగి మణిమంతుఁడును నీకోరినచంద్రహానుఁ
డును నగునెడఁదే నీకొడవె. ఇదియేనును హూర్తము (చేయిపై చేయిపెట్టించును)

చంద్ర—ఏమిటిదిది? నాకీరియైన వచింపుఁడు.

అఘోర—ఓ-యన్నల్లా! మణిమంత్ర-మమ్మంత్ర-మణిమంత్ర-మమ్మంత్ర-ఎగ
రులాడును.)

మద—మణిమంత్రమనారా! సావధానముగఁ గూరుచుండుము. నీచక్రమంత్రయు
వివరించెద.

మణి—ఈ యన్నత్తురాలని నేనెంచియున్న కాంతామణి యెవరు?

వాసం—అన్నా! అది మోహోన్నదము.

చంద్ర—అయిన నేనెవ్వఁడను.

మద—అండఁ గూర్చుండి మాటలాడుదమురఁడు. ఈ యఘోరునకిఁ జక్కని
బహుమాన విప్పింపవలయు.

అనుబంధము 42,

అఘోర—ఇట్లయ్యేట్టియితే దిమాము వొక్కొక్కపిల్లలన్ని కోఁజొచ్చెనే?

(నిష్క్రమింప)

ఇష్టమాద్యము-ద్వితీయరంగము.

కుంతల తాళాలయమా.

[పృ. కుంభీంసురు (పాముల సంచులతో).]

కుంభీ—వేళయిందని ఇక్కడి కార్యముల్నియు సిద్ధమైనవి. ఈగొప్పగుడివెళ్ళితి గోడకునుడుగ్గానిగ్రహమునకును గొంచమైన నెక్కవ యెడమచాడు ఈగోడలోఁ దగినంత గండినెట్టి యున్నాను. అదురాత్ముడు నేజెప్పిన ప్రదక్షిణ మొనర్చుటకై పచ్చి ప్రదక్షిణత్రితయును గావి మగదా? రెండవప్రదక్షిణ కాలముననే యీసంచి లోని పాముల నిట్లు లోపలికిఁ బడెద. అప్పుడే మగియఁగలదు. తప్పేనా, మూడవ సాకి మఱియొక సంచియున్నది. కాని! ఎట్లరప్పించుకొననో? అయ్యయ్యో! నాజామాతియే వారి వధిచుట కిట్లేటికి సమకట్టితి? దానివలన నాకుఁగలుగఁగల ఫలమయిన నేమి? ఎట్లును వాడు నాదనయఁజేపట్టియున్నాఁడు. ఈ రాజాద్దండంపక మాలినియొక నిశ్చంకయుగా నానుకుంజేపట్టవచ్చును. అప్పుడు నాకునిరాటంకముగదా ఇట్లేలయొనర్పబలయు? అక్కటా! నాకటకాదు కిండు నయాజన్మకాత్రవుఁడు. పిండుండిన నాకు డేమయు గలుగదనితోచుచున్నది. అదిగాక యాకేర శ్రావ్యుని హతవుఁడు నాకంటె నసాధ్యుఁడు. వాఁ ఘోరదురాత్మునిఁ బట్టియున్నాడట. ఇంతలోన నేవచ్చెదనని జాబువ్రాసియున్నాఁడు. వాడు వచ్చిన నాడేమనుకు భంగము కలిగినను గలుగవచ్చును. వాడునన్ను గఱుకెఱుఁగఁడు నిజమే. అయినను, నేమాగ్గయున నెట్లు వచ్చునో. అదిగాక నేజుదనాకటిలో నా కలిదకవారకుని రాజ్యమాయనిగాఁజేసిన కాలమునఁ జంద్రహాసుండింతలోఁ జచ్చియుండుననిచెప్పితిని. ఇది తెలిసిన వన్ను జను లేరునుకొందురు. అరిషతు నాజాబుమార్చియుండుట గుఱుతింది నిన్ననే నామాతితోఁ బ్రస్తావన వళున నీ విషయముఁబ్రకటించి, “అమ్మా! ఈచంద్రహాసుడు నాకు కాత్రవుడని చంపవలెంచి మదనకు వ్రాసి యుండిన జాబు నాపుణ్యవశమున నెవ్వరో మార్చి నీ లగ్నపత్రికగా నొనర్చిరి. ఏమో యొకప్పుడు వానినై నాకుద్భవించిన సశయమునుబట్టి యట్లొనర్ప నలెచితి. ఇప్పుడు నీమగని గుణయోగగర్భితలఁ జూడగాఁ నాభాగ్యమెభాగ్యమనివీచుచున్నది. నీకుఁడగిన మగఁడుగను నాకుఁడగిన యల్లుఁడుగను నున్నాఁడు. నాకంత సంతోషమైన” యని యుటని. దానినై నాకక్కవితానే యాజాబును మార్చుట నొప్పుకొని నాచరణ ములనైబడి క్షమాపణమువేడె. నేడుక్షమించితి కలదిని. ఇప్పుడాపవయవయమై న్నాకేమియు భయము కలుగదుకాని యట్టిజాబు వ్రాసియుంటినేయని యది తన

మగనితోఁ జెప్పదనుటకే ముత్త వాదము! అప్పుడు నేనెట్టి వాఁడనగుదు? ఈచంద్ర హానుఁడు నన్నెట్లు మామయని చూచును? కావున నిది కానిపని. పోవలయును నా చంద్రహానుండుండరాదు. (పాములను గొట్టును. అవిబుగ్గునుచు) హా! ఇట్లుఁడుఁడు.

అనుబంధము 43.

మీరైనఁ దప్పనిభంగి మీపని యొ రింపుఁడు. అదిగో! దూరమున నెవ్వఁగో వచ్చు చున్నట్లున్నది అహా! అచ ద్రహానుఁడే మొక్కుబడి చెల్లిచుటకు వచ్చుచున్నట్లున్నది. అహా! ఈదురాత్ముఁడుతనమంతరి నిచ్చుకై నగుఱుతెలుఁగఁడుగా? (పాములబట్టుకొను)

[పా. మదనుఁడు (పూజాద్రవ్యముఁ తో).]

మదన—మాయయ్య నాతో నొక్కనాఁడైనను మనయింటనున్న యీ ప్రదక్షిణ సప్ర దాయము చెప్పఁదాయఁగా! ఎవ్వరిపెట్టియుఁ గాలేదు. ప్రస్తావమును గలుగలేదు నాకు ఘిక్కిలి యాతురముగా నున్నది. కుంతలేకుండత శీఘ్రముగాఁ జ ద్రహానుఁ బిలుచుకొని యేలగమ్మ నెనోతెలియు కతూహలము ముక్కిలిగానున్నది. శీఘ్రముగఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి పోయెద,

(గుడిలోనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనరింప వచ్చును)

అనుబంధము 44.

కుంభీ—(రెండవ ప్రదక్షిణమునకె గోడగఁడినుండి పాములఁబట్టి విడుచును. పాములు రథసమున మదనునిఁ గలుచును).

మదను—హా! హా! దైవమా! (అరి కిందఁబడును).

కుంభీ(మిగిలిన పాముల మఱల విడుచును అవియుఁగలుచును).

మదన—హా! నారాయణ! నారాయణ! అయ్యో! నాపాటునకేమందు! అక్కటా! ఈ వృత్తాంతము మాజననీ జనకులతో నెవ్వరు చెప్పువారు? అక్కటా పాములువచ్చి నట్టు భయము కలిగించునని చెప్పినమాట యధార్థముగ నే నడచెఁగదా! దైవమా! ఈయరణ్యమున నీయర్ధరాత్రమున నన్నెవ్వఁగు రక్షించువారు? ననుమోయిటికెవ్వరు గొనిపోవువారు? అయ్యయ్యో! నాకిట్లవునని యొక్కనాఁడును దలఁపఁగదా? జననీ జనకులు సర్వమహేశ్వర్యములు గలిగియుండియు నాకు నిట్లు దిక్కులేని చావుగలు గునే? నేనేమి చేయుగలను. దైవమును భజించెదగాక ఒకటిమాత్రము నాకుఁ గడు సంతోషము. దిగంతవ్యాప్త మహాయశుడై కరుణాగుణ భూషణుడైయున్న నామ ఱుది యాచంద్రహాస జవవర్ణుండిచ్చుటకేవచ్చియుండినా యిదిగో కీగతి గలిగియుండు. గదా! అట్లుగాక నేనే దైవాయత్తకమై వచ్చియుండినందున నాకింత యూరటగలి గెదు. అయ్యయ్యో! ఆచంద్రహాసున కిట్లయియుండిన నాకును నాప్రియసోదరి విషయ

మన ముహూర్తమును సరిగ్గా పంపించు గలుగఁచుండెను. అయ్యాయా! ఇది
యమోఽతః వాదనయ్యో సోక్రటిక్ మాత్రము పరిశుభ పడియెద. నావాసతిక
గతియగుదా హా! హాసంతికా.

అనుబంధము 45.

అహ! నాకు మదిదప్పు కువచ్చె. దైవమా! మావాసతికను రక్షించి—(భూర్భూమి).
కుంభీ—(దేవాలయము లోనికివచ్చి దీపముఁజెచ్చి) అసురాత్ముఁ డీవలకే నీర్పియఁడును.
నాకన్నులారఁ బరీక్షించిమాచి సంతసించెదఁగా.

పంచదావరము

జనుంబు తేజరిల్ల నిన్ద్రుఁ జగ్రదహస మారణ
పయోగమిత స పరిశ్లేః బట్టుకట్టి తీర్చితిన్
భయద్రదోగ్ధకల్పఁ డన్న నాకు విడువైరియై
యయో నయోపయోగ హీన హానిజెంది ముందభే.

అయ్యో! నే నెట్లుమాడఁగలను? చూచి యెట్లు సహించుటలను? అతత్వములెల్ల
తనకుఁదానే పెరికిఁ జరియుగదా! పోయెదను-చలదు-చలదు. ఈదురాత్మునియెడల
నాకన్నుల నాచేతుల నేనే నమ్మఁగూడని భంగిగలిగియున్నది. పాములు కలుచిన దప్పుడు
నిటని. అదుర్దీజఁడయ్యాయని యజచిన యార్తారావము నించుకవిఁటిని. ఇతఁడనినను
చూడు చుచ్చునను నమ్మకము కలుగనిభంగి తటస్థించినది. అభూతముడు మోసపఱచి
నట్లుపాములు మోసపఱచెనా అప్పుడిది యున్నదికదా (కరవాలము చూచి) చూచెదఁ
గాక. (లోనికిఁబోయి మూర్ఛియైయున్న మదనునిఁ బరీక్షించి చూచి) (హా! యని
మూర్ఛియైను).

[ప్ర॥ కృ॥ పూజారి.]

పూజారి—ఏమాశ్చర్యమని? మాదేవాలయమునొద్ద కైభగో వచ్చినని తెలిసి. నాతేమ
యిన స్థలప్రాప్తి కలుగునేమోయని వచ్చితి. లోపల “హా” యను నార్తారవము విని
పించె. ఏమోచూచెద. (చూచి) అయ్యో అయ్యో ఇదేమి విపరీతము. ఈ
కుంభీనన నుత్రియు మదనుఁడును జచ్చియున్నారే! అయ్యో! పోయి రాజున
కఠింగింతు. (విమృశి).

కుంభీ—(లేచి) హా! దైవమా తుదకు నాకీగిరి తెచ్చితివా? అయ్యో! నేనింత
వైవోపమాతుఁడనగుట నెఱుగ నైతి. ఈభంగి జరుగఁగలదని కలనైన నెన్ననైతి.
ఈ కాలనష్టములఁ బట్టి ఈఘోరకార్య మొనర్చినది నాముద్దుకుమారుఁ జంపుటకా!
అట్లుండెను మా నెననియు, గూతురు విధవయైనను మా నెననియు నించుకై నగరము

వహింపక తొగించి యిట్టి కార్య మొనర్చినది యీ మోహంపుడనయ్యెను మా ఇక్రియ కా దైవమా! నీ వాచంద్రులను నెట్లు కాపాడ నేర్చితివి? నన్నెట్లు పరిధివిష నేర్పితివి? కుమారా! మదనా! నేనీ పాలిపగదాయ యమకిక్కిరుడనుమా! నీతండ్రిగాను నీయడ్డు మోమింత నాకుఁ జూపుము. కన్నెట్టి నన్నింత తిలకింపుము. తమాభనా! నా చెతులారనే నినుఁ జంపుడునని యొక్క నాఁడు నెఱుంగునుమా. నీవెన్నఁడైన నను కొంటివా! తనయా! నాపాలి మాలదైవము నన్ను నీహత్య కాసు గాఁ గావించెడివా ఁట్టి! నీతల్లికి నీకడమాట యేమి వదించెదవు? నేనెట్టి దురాత్ముడనైనను, నెట్టి హంతవ్యుడనైనను నీపై మోహమువాయుచు నీతల్లి కలనుకనా? ఆయన కేమి మాట చెప్పెదవు? అన్నా! ఏల యిట్లు కన్నులు తెఱచుకన్నావు?

అనుబంధము 46.

నీ వాసంతికును నీవుమాడనైనఁ జూడవైతివే? అయ్యో! దైవమా! నిను వధించిన కాలస్వములు ననువధింపఁగూడదా? హా! వాసుదేవ (అని మూచ్చు).

[౪॥ శ్రీఘృగమనమున పూసారి వెంట సుదర్శనుఁడు, చంద్రహాసుఁడు, అఘోరుఁడు, చెంచు, వాస తిక , చంపకమూర్తిని, విషయ,

బిందోజి, కేరిశై బ్రాహ్మణుఁడు]

అడలు — హా! ఏమైనది? ఏమైనది?

చంద్ర — హా! మదనా! (అని పైబడి) అకటా! కేఁజేమి దర్శించు? మిత్రమా! మదనా! ఏల నాతో మాటలాడవు? నేనే మపరాధ మొనరించెతి?

అనుబంధము 47.

విషయ — జనకా! అగ్రజా! ఒక్కసారియే నాకు మీయిరువురు లేకపోయితిరే? నే నెట్లు భరియింతును?

వాసం — నాథా! నాభుదినములలో మననోములు ఫలింపఁగలవని మొన్న నాకుఁ బూర్ణా శ్లేష ముఖము గలిగించితివే? నన్నిట్లు నరుట్టకా? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

బిందోజి — తాళుఁడు. కాళుఁడు. నేఁజక్కఁగాఁ జూచెదను. (మాచి) తిక్కుమారుఁడు స్వరస్తుడై యున్నాడట కేము సందేహములేదు. ఈమె త్రిసత్తముఁడొక మూచ్చియున్నాడని తోచెను. మఱేమియులేదు ఈమె మారుకన్ననో యింకను బ్రాణవాదులు వె ట్రుకల కంటియొగ్గు వి భయపడకుఁడు. నా మణిమంత్రముల వలన సాధింపఁజూ వెదను (చికిత్సచేయును).

మదన — (కన్నులు తెఱచిలేచి) అహా! ఏమిది? మీరందఱిఁడు వచ్చియున్నారు.

అడలు — (మదను నానింపఁగము చేయుదురు).

మదన—అయ్యో! ఇంద్రవర్మ పక్షియందునది? మాజనకుడే? దైవమా! జనకా!
జనకా! (తట్టును).

మంభీ—హా! నిస్సము నిస్సము (అరి లేచును).

అఘోర—సోయా సోమి! ఈడే ఈడే. ఈయక్కే ఈకన్నే! శిక్కే! శిక్కే మొప్పె
నాకు. డే యింకాట్కి పొయ్యేవులే?

సుద—ఏమి? ఏమి! ఎవడు? ఎవడు?

అఘోర—ఈడే-యీడే-యీడే-తప్పదు నాకొండే. యీడే ఏమన్నీ! అగ్గోరా అని
పిల్చి యెయ్యిరూపాయ లిస్తినే? గుళ్ళోయింటి బుకుకోణ్ణి కుక్కొరమ్మంటివే!

చంద్ర—అబద్ధము అబద్ధము అఘోర! ఇంకూరకుండుము.

అఘోర—వాన్నా! కురికేపులే. మా తోకరాయండువచ్చి యడిగితే నే నొంకేన
నొంకివా? యీడే యీడే?

చంద్ర—ఇంకామాట యొక్కసారి యంటివేరి నాడు నన్ను నీవు చంపవచ్చినదికల్ల
నిన్ను నేను చంపువాడనాదు. (అరి ఖడ్గమెత్తును).

అఘోర—తీయన్నీ, దికినారండా! యీడంటే యీడే.

మంభీ—అవును నేనే అవును నేనీ! రాజచంద్రమా! చంద్రహాసా! తనయా! మీరు
నాకడ్డ మాడకుండు. నే: జెప్పట ముగించువఱు నొండాడకుండు. నేనొనర్చిన
ద్రోహచింతలన్నియు చాపకవచించెదను. ఈ కలసియున్న సభయెదుట నీదైవము
నేనుట నాయంతిస్సాక్షియెదుట ఇప్పుడు పొడువనున్న యీజగత్సాక్షియెదుట
వచించెదను. భూమ్యైకాశములందుకు సాక్షులవుచురుగాక. నామశ్చరితమంతయు
వచించుటచే నావేమియు ఫలముగలుగదు నిక్కువమే. అయినను నీజగమంతయు
విన్న నెంతయు నుపయోగకరము. నాయట్టి దురాత్ము లేండటో యుందురుగదా?
చారికెల్ల నాయట్టి ఫలప్రాప్తియే కలుగలదు. ఇదే నాచరిత్రము.

ద్వీ జనులార నేడు నాచరితంబువిన్న

ఘనసీతి సంధారు కముగాదె తలఁచె

ఎల్లఘోషుల వసియించెను ధరణి

నల్లభుల్లనకుఁ గప్పుంబుల నొసఁగ

యవనతురుష్కులే యాదిగాఁగల్గు

నవనీశ్వరులు “పరా”కంచు బెక్కండ్రు

సామంతులైకొల్వ సరిలేని కడివి

శ్రీమీఱి వసుమతిఁ జెలువార నేను

- నీకుంతలేకున కిరవారమృతి
 నై కూర్చొనఁబడినై యకలంకగరిను
 సామంత ధారుణీశ్వరులు పూజింప
 భూమిపై విఖ్యాతిఁ బొందినవాఁడ 13
- “నాల్గవనమున బృహస్పతి యితఁడు
 పాలసంబున రమావల్లభుం డీతఁడు
 ధైర్యంబునను మేకుధరనాథుఁ డీతఁడు
 కార్యభాగమున యుగంధరుఁ డీతఁడు 16
 ఫిర తేజమునఁజూడ దిననాథుఁ డీతఁడు
 వికజవరమంబునఁ బావకుఁ డీతఁడు
 సాధింతుననియన్న సాధించువాఁడు
 వేధింప యమునైన విహవనివాఁడు” 20
- అని జనంబులు కొనియాడంగ జగతి
 ననుపమ విఖ్యాతి తారంగఁగంటి
 “జగతీశుఁడెలయీ నడిపు డేమాకు
 జగదీశుఁడగు నన్న సరణిఁ బేర్పడితి 24
 యవనరాజులు “హుజూ” రనిపిల్చుకలకు
 లవనీశ వరునిగా దారయానెన్న
 యిలఁచెని నింతైన నెటుఁగరుకనకు
 చెలఁగి యెల్లెడి “దివాన్జీ” గారటన్న 28
- “భల్లిరా” యటందురు ప్రజలెల్లనన్ను
 నితటివిఖ్యాతి యింతటిగరిమ
 యింతటిప్రాశవ మేరీతిఁగలిగె
 సుగుణంబుననుగాదు సురుదినగాదు
 మగటిమిఁగాదు ధర్మంబునఁగాదు 32

భూతదయానుగాదు పుషకునగాదు
 షితపః బునఃగాదు ఘితమునగాదు
 దాప్తక నాచరిత్రము వెల్లడింతు
 నీకట్టుననుదీని నేపాంవినరె

36

బుద్ధివచ్చినదినం బులనుండినేను
 శుద్ధనర్తనమను జోలియెఱుంగ
 నకలంకిమానసం బదియెందు నెఱుంగ
 నొకరుని మేలునే నోర్చియెఱుంగ

40

నొరునిటఁబె డ్లిగా నున్నదటన్నఁ
 దరము మీఱినవరి తాపంబు బూని
 యాపెండ్లిశ్రద్ధమా నందాఁకవగచి
 వాపోయిపలవించి వడిసోలుచుందు

44

ఒరునకొక్కడఁ బుత్తుఁ డదయించెనన్న
 గరుతాపమున నాదు కొమరుండునీల్లు
 నదనుననెంతయు నారాటపడుచు
 వడినాసరములైన వాపోవుచుందు

48

నెవఁడైన దనద్రవ్య మేపారనిచ్చి
 భవనంబుమంచిది పడఁసెనటన్న
 నాభవనముఁగూలి నాపైనఁబడిన
 యాభంగిఁదప్పియించి యడలునమించి

52

యెడదదావానలం బేర్చినవగిదిఁ
 గడయెఱుంగనిరీతిఁ కడుపువమండి
 దురప్లివడినిప్పుఁ ద్రొక్కినకోతి
 కరణి నెయ్యెడనైనఁ గాలూనలేక

56

యా యింటి నిలఁగూల్పు నంతటిదాక
బాయని శోకాగ్ని పాలొచునుందు
ఇతరు లెవ్వరైన నడ్డఱు మంచి
హితులన్నమాట నొక్కఁజేపిన్నవి త

60

నెనలేని క్రోధంబు హృదయంబుగలఁక
మనసునిల్పుఁగలేక మాటాడలేక
వారలవిహితంబు వారించుదాకఁ
గూరుకు నిదురనే నోరకయందు

61

ఈయనూయగుణంబు నీయిద్వంద్యనాకు
జాయనిదప్తస్వ భావంబుఁ య్యె
మిత్రుఁడైననునన్ను ముడుకఁగఁగోయు
శత్రుఁడైననునాకు సముఁడె యీవిధికి

62

సంతోషమెఱుఁగ నిచ్చనునెవ్వఁడైక
వితశోకముజెందె వేళలఁగాని
యిట్టిగుణములుండి యింతటిభ్యాసీ
నెట్టులఁబడసితి నెఱుఁగిరు గరు

72

మోసంబుననుగాక మందహాసనాదు
వాసిచేఁగాదు నా ప్రభావతీయరయ
ఇంపార రాజ్యంబు నెనయుదురాశఁ
జుపకమాలినీసతి నాసుతునకుఁ

76

బరిణయంబొనరించు భంగికినడుమ
నరుదెంచు మణిమంత్రు నకటచంపంగ
మంగళపురికేగి మఱి యఘోరనకు
వెంగలివైద్రవ్య వితరినిచ్చితిని

80

చరిణాంగళముఁగోసి చలమ పోఁద్రోసి
ఁ రిసమాప్తియొనర్చెఁ బరికించిపీడు
దైవయత్నముగాని తలపోయమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబునుండి. 84

చందనావతికేగి చంద్రహాసాఖ్య
నందమొందుచ నున్న యాలోకపీఠుఁ
గ్రూరకర్మమునాక ఘోర బాణమున
వారింపఁజూచితి వానికంధరము 88

కుత్తుకి కేసిన గ్రూరనారాచ
మత్తఱి జెవిదాఁకి యదివ్యర్తమయ్యె
దైవయత్నముగాని తలపోయమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబునుండి. 92

పెంఁకరిసుతునకు విషమిచ్చిపీనిఁ
జంపఁగనొకకమ్మ చయ్యనవ్రాసి
పంపితి నాలేఖ వానిమోహించి
సాంపుగాంచిననాడు సుతుచేతఁజిక్కె 96

“విష”మనుమాట వేవేగంబచెఱిచి
“విషయ”యఁచనురీతి వెలఁదిదామాట్యె
“ప్రాణపీడన”మన్న పదముపోనడిచి
పాణిపీడన”ముగా భావింపఁజేసె 100

“నుద్వాస”మనుమాట నొయ్యనఁద్రిప్పి
“యుద్వాహ”మనుభంగి నొనరంగఁజేసె
నీవితయేమన నిటుమాట్టితనయ
చావుకమ్మను పెండ్లిజాబోనరించె 104

దైవయత్నముగాని తలపోయమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబునుండి.
ఇప్పుడేమనవచ్చు నీవిధంబెఱిగి
తప్పనివైరంబు దాళఁగలేక 108

కులముద్ధరించెను కొమరుఁడేజ్ఞాన
బలసనుగ్రుండగు పాపఁడే యత్యు
దారగుణుండగు తపయుఁడే, తనయ
సౌరి చేపట్టిన యల్లుఁడేయంచు 112

నించుకంతయుఁజూడ కీసుతతాడు
త్రైచుటకైన నేర్పఁటనోర్చి యకట
కాలసర్పంబులఁ గడినిఁ దెప్పించి
కాళి కాలయమున గండి వెట్టించి 116

మణిమంతుఁడంచు నెమ్మదిఁబొంగిడివి
గుణభూషణునినాదు కొమరుఁజంపితని
దైవయత్నముగాక తలపోయమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబునుండి. 120

నానోములఫలంబు నానిదానంబు
నానిండుభాగ్యంబు నావంశఫలము
నాపూర్ణచంద్రుండు నాజీవదాత
నాపెన్నిధానంబు నాముద్దుకుట్ర 124

నాకూర్మచుట్టంబు నాచెలికాఁడు
నాకుమారుండిటు ననుఁబాసిపోవ
శోకాగ్ని దహింప సుకుమారుఁజూడ
వేకారి దరిఁజేరు విధిఁగానలేక 128

వగజెందికుంది నెవ్వగలొందికంది
జగతి దుఃఖపుచాపు చావలోనైతి
నాకామితార్థంబు నకుఫలంబిదియె
నాకష్టకృత్యంబు నకు ఫలంబిదియె 132

నాయసూయగుణంబు నకు ఫలంబిదియె
నాయీర్ష్యజన్మంబు నకు ఫలంబిదియె
నాదుక్రోధగుణంబు నకు ఫలంబిదియె
నాదుమాత్సర్యంబు నకు ఫలంబిదియె 136

ఈచేతఁజేసిన దీచేతఁగుడుచు
వైచిత్రియయ్యె నెన్వగలింక నేల
అలయ నికేల మహాజనులార
కలుషమెన్నఁడ గాని కిమలించునుండి

140

(అనిచెప్పి బాకుచే పొడుచుకొని చచ్చును)

అందఱు — హా ! హా ! (మూర్ఛిల్లుదురు). .

(యవనికపడును).

అను బంధములు.

— శ్లో(౧) శ్లో:—

- 1 కుంభీ—రాగము-పుణ్య-ఆదితాళ.
అనుమానమే చనదు దీనికై
ఘనయో చనయిం కనిదేహిటికి॥
మనుజాధముఁడా మణిమంతుఁడు
మనియుండిననా కెనయుదుఃఖము
కనుబాలుఁడని కరుణచూపినఁ
చెడిపోయెడునీ యెడనాకార్యము
॥శ్లోవి॥
౧
- 2 మణిమంతు — రాగము-జంజాటి-ఏక తాళము.
అమ్మా అమ్మా ఆరాటమాయెనమ్మమ్మ
రమ్మన్న రావుగా రావె రావెయమ్మమ్మ
దాదీ దాదీ వాబూచియాడిరావేమె
మోదముచూపవే ముద్దుగొనఁగ రావేమె
॥శ్లోవి॥
౧
- 3 మణి — రాగము-పీలు-తాళము.
ననుఁబాసిపోయితే చనుబాలనీయక దాడియేలా
బాసిపోయి చే చనుబాలనీయక
నేనెమిచేసితి నీమోముఁజూడవు
కానరావుగా బూచివచ్చెనె మానవేల
॥శ్లోవి॥
౧
- 4 కుండు — రాగము-జంజాటి-రూపక తాళము.
పాడఁడెవ్వఁడో బాపుబాపురె

రూపుచూడగా భూపనుతుడుగా బాపుబాపురె || పల్లవి ||
పాలపాపని బాలిశాధముల్

కాలుగోసిరి కానద్రోసిరి బాలశాధముల్ ౧

5 సుదృఢ — రాగము-శంకరాభాణము-అదితాశము.
పాపులెందు దీపియుద్దు బాలునేమి చేసిరో
పాపడేమి పాటుగ నెవో తాపమాయెనయ్యయో || పల్లవి ||
పాలుగారు ముద్దునుతుని పైన నెంతనైరిమో
గోలకెట్టిఘాత కోరి చేసియుందురో ౧

6 కుంభీ — రాగము-కమాజ్-ఆదితాశము.
రాజపుంగవా రాజ రాజనాకీ యోజనగలిగెను
ఈ జగంబులోన నాకు హితుడవు సఖుడవువిభుడవు
తలఁపఁగ || పల్లవి ||

ధీరా ననునొం డనకు కడు
పారమెందు లేనిశోక భారముగలిగెను ౧
భూపా కినుకం గనక నను
పాపజాతినాక చేయు మీపనికరుణను ౨

7 కుంభీ — రాగము-చిలహరి-ఆదితాశము.
బాలచేసుకొనవే నీల కేశిరో వెలయుఁగరావె
నీలాయతను శీలానానుః లాలింపవేదయ || పల్లవి ||
కోమలాంగిరొ నీమనోహరుఁ డేమిచేసియు లేమింగల్గెను
లేమాయీవగ నామానసము వేమాఱుగలఁచెను ౧

8 విషయ — రాగము-జంజాబీ-ఆదికాశము.
కరుణించి పాలింపుమా ఆలింపుమా జనకా || పల్లవి ||
వారకకోరని వానికినన్నిట భారప్రాయనీకునింత
భారమా వైరమా సేరమా గంభీరమా జనకా ౧
ఈ పరిణయమున కోపనిపుత్రీని రూపు మాపనీకుధీర ౨
రూపమా తాపమా కోపమా నా పాపమా ౩

- 9 విషయ — రాగము-వరాళి త్రిపుటతాళము.
కనికరమింతయైన గణింపలేకనన్న
జనకుడు విక్రయింప మనసున నెంచెనయ్యో || పల్లవి ||
మనఁజాల నింక భూమి ననుఁబ్రోచువారెలేరె
వెను వెంట బాయుదాన విననొల్లప్రాణముల ౧
- 10 మదన — రాగము-తోడి-ఆదితాళము.
నన్నుదూరకు నేరంబెంచకు విన్నపమాలకించి
కన్నతండ్రిని కారుణ్యంబున మన్నింపఁగరాదె || పల్లవి ||
మోసమెంచకు మాతాడని నీసుతఁడనుకానే
వాసి నిల్పుముదయచేనాకా వాసంతికఁగూర్చి ౧
- 11 కుంభీ — రాగము-నాదనామక్రియ-రూపకతాళము.
సంతాపమామ్రె జాలఁగనాకు
నెంతనినామది జింతింతునో || పల్లవి ||
శోకాంబురాని సొంది మునిగితి నీకబోవఁగఁజేసివెంగలిస్తే
చీకాకుగలిగె
నాకులగతి మీఱె వేకాదరిఁజేరు విధిగానను ౧
- 12 చంద్ర — రాగము-జంజాటి-ఆదితాళము.
ఇంతేల చింతసేయఁగా నావంతయువలదు || పల్లవి ||
రవతప్పి బాణము శ్రవణంబుమాత్రమే
దవలెనొకింతయు తాపముగలుగదు ౧
- 13 కుంభీ — రాగము-వసుంత-రూపకతాళము.
బాలనీదగు లీలలెల్లను మేలములాయె
మాలవిధిని న్నొందునింత దూలఁజేయునే || పల్లవి ||
ఏసమంతగ క్రిందుతగుల మోసముగాదే
గాసిపడి కెనేడు చక్షుహస కుమారా ౧

- 14 చంద్ర—రాగము-సుంజీ-ఆదితాశము.
 ఆహా యేమియాశ్చర్యము ఊహితము ||పల్లవి||
 అలఘువిచారుడు సచివేంద్రుడనన్నంఘెను దనపురికిందు
 తెలియజాలనేమికలదో దివ్యసుఖము. ౧
- 15 ఆందరు—రాగము-తోడి-రూపకతాశము.
 కనులార చూడరె వనవైభంబు సొంపుచూపగా ||పల్లవి||
 విషయ తరుజాలముల్పుర సాలముల్ తమాలనారి కేశముల్
 హింతాల తాల సాలకోలముల్ ౧
- చంద్ర అభిజాలముల్ బలకోకిలల్ కలగాన మొప్పుజేయగా
 విలసిల్లుకుంజవీధులెల్ల ౨
- వాసంతి సరిసిజముల్కు ముదంబులు సరిమీరికన్నుల
 కింపుగా నరుదైన నీరజాకరంబులక 3
- విషయ వనమల్లికల్ ఘనవల్లికిల్ ఆన్మవైన వాసనలీనగా
 జనసొంపునించు పూవుదోటలక ౪
- 16 చంద్ర—రాగము-జంజూటి-ఆదితాశము
 వలదమ్మా మదముమనగా ||పల్లవి||
 ఈ జాబునని కింత తెలియదె యోజనలేలసుందరాంగి
- 17 వాసంతిక—రాగము-శ్రీరాగము-రూపకతాశము.
 తాళగలనా బాల్మిక్యున నింకెచూడ
 బాలయావిభు శోలిమానివి చాలదయచేసేలవే ||పల్లవి||
 ప్రాణనాథుడు నన్నగన్నుల నైనజూడకయుండగా
 దీననై నాప్రాణతలినే సూనియుండెడుదాననె ౧
- 18 చంద్ర—రాగము-పీలు-ఆదితాశము.
 ఊరడు మా యో సారసాక్షి ||పల్లవి||
 ఈ విధముననే లావగఁజెందెడు
 నీ విభుగానగ లేవెబాలా ౧

- 19 మదన—రాగము-తోడి-రూపకతాళము
 ఈరీతిగనన్న దూరవలదు ఎలనాగా
 నేరములవియేవి నాయెడ ||పల్లవి||
 కడుకొనినాపయ్యి గరుణవహింపవె
 తడిసిన బడలెడఁ దాళఁజాల 0
- 20 మదన—రాగము-నాటకురంజి ఆటతాళము.
 ఇది నాపాపమె మందగామిని నీ
 మునింత దయఁజూడుకామినీ ||పల్లవి||
 మన్ననసరిగాదు ననిబులనరాదు
 కన్నగవేణి నీదాసుఁడ 0
- 21 మదన—రాగము-హిందుస్తానితోడి-ఆదితాళము.
 చెలి నామాట మన్నింపవె నాకు
 నామోద మునింపవె ||పల్లవి||
 కానానుసారముగా నాకీలాగుచేకూరెనె యీ
 జాలియేల తాళఁజాల బాళిలీలబాలా 0
- 22 విషయ—రాగము-నాదనామక్రియ-ఆదితాళము.
 నుండరుఁడీ ధీరుఁడు ఈడెందులేని
 అంధము లోచనా నడముగావించు ||పల్లవి||
 యెంతని యీసాగ సెంతునొరజనీ
 కాంతుఁడో జయగుతుఁడో వసంతుఁడొయాకంతుఁడొ 0
- 23 విషయ—రాగము-బిలహరి-ఆదితాళము.
 మనసారనీ మహనీయునిగ్గంటి ||పల్లవి||
 కనుగొనినంత మనసుచల్లనయ్యె జనపాలుఁడీసుందరుఁ
 డెవ్వఁడో 0

అరుదాయఁజూడ సారగుచిరరూప
స్ఫురణంబుసార తర తేజచును
నవరూప పంచ శరుఁడౌనొలేక
ధరనున్నపురం దరు డౌనొఁతెలియ

9

24

చంద్ర—రాగము—ఖమాజ్—ఆదితాళము

బాలా చాల మేలాయె నీలాగు

పోలఁ జూడనింకనన్ను పొగడం దగదె ||మగువ||

||పల్లవి||

విషయ

ధీరా సారా చారాసీ వీరీతి

కోరియాడధన్యనైతి కొదువల్ తుదగా గదలె

||పల్లవి||

చంద్ర

నీరమణీయశృంగారవిలాసము

నారీనాకుజూడఁకలిగె నభిన నయన భావ్యమె

౧

విషయ

మాన్యతనన్ను స మ్మానముజేసితి

ధన్యనైతి నింక నేల ధరణీరమణ మేలాయె

9

25

చంద్ర—రాగము—పీలు—రూపకతాళము.

నినుఁజూడకింతమీ వఁ నుండఁగాంత

గనుమాయీచింత ప్రేమనుబాపుచింత

||పల్లవి||

విషయ

సదయధీమంతసీ కిదియేమీచింత

ముదమాయెనింత నెమ్మదిఁ బ్రాణకాంత

||పల్లవి||

చంద్ర

బలుతెమి మించని మృగసీపు పోవ

కలవాణిసీ వెంటఁ గడఁగి వచ్చెదను

౧

విషయ

ఇంతేలనాథనె నిదెపోయివత్తు

ఇంతైనఁ దడయని శ్చిత్రసెలవిమ్ము

౨

26

చంద్ర—రాగము—పీలు (హరిశయ్య అనుపెట్టువరిస) ఆదితాళము.

నారీమణి సారసపాణిబల్ ధీరగాతరుణీ

చమత్కారము సరిలేనిదయ్యె భళిరేకీరవాణి భళి

భళిరే కీరవాణి భళిభళిరే భళిభళిరే భళిరే భళిభళి

విషయ కాంతనన్ను నింతలెకొండాడ వింతయెనా చరిత
నా సంతోషమీడులెనిదియ్యె నె నెంతోధన్యనైతి
(మనుజవర మనుజవర మనుజవర) ||పల్లవి||

చంద్ర సరసీజనైతి నన్ను నరుదారఁ బ్రోచితివి.
కరుణించిమోహము సమకూర్చితివే తనిదీక్షితివే
(తరుణీ తరుణీ) ౧

శిష్య మనుజేశవరనాపై నెనలేని దయజూపి
మనసారనన్ను నేలితివీ యేలితివి కొనజాలితివి రమణా
[రమణా రమణానాదు ౧

27 చంద్ర — రాగము-శంకరాభాణము రూపకతాళము.
ఔరానారీ యరుడానోయ్యారీ ||పల్లవి||
పాకారి రాణీయొ కోకారి దేవియొ
లోకవిమోహకా లోకమోహినియొ ౧

27 చంద్ర — రాగము-కానడ-అటతాళము.
న్యాయము న్యాయమా కార్యము ||పల్లవి||
భాగమాని వైరమా గంభీరమా నానెరమా

29 చ.పక — రాగము-ఖరహరప్రియ-రూపకతాళము.
యెమరితి నయోమింక నేమిసేయుదు
నామదిని ఘనాయాస మెట్లుతాళుదు ||పల్లవి||
పొంగి మోదమాయెనంత భంగమాయె
నింగి నేలయొక్కచాయె మ్రి గరాదయె ౧

30

విషయ — రాగము-ధన్యాసి-రూపకతాళము.

మనుజేశుఁడిట్లులైన మనియుండదాననే

||పల్లవి||

చలమూని నెఱునా జనకుఁడె నావిభు

పొలియింటఁ గోరియీ బలుజూబులునాసెనే

తలవఁగనిది విలయుముగద

౧

81

విషయ — రాగము-సావేరి-రూపకతాళము.

భభిభభిరె ఆహ యీ

బలుయోనన నాకుఁదోచెను

||పల్లవి||

కనినంత నెయరుదొనా ఘనభాగ్యనే మందును

ననుదైవము విభూగూర్చి కనికరించిబోచెనెఱు

82

వాసం — రాగము-నాదనామక్రియ-ఆదితాళము.

విభుఁ డెందునను జూచునోయిఁ క హాహా

||పల్లవి||

ప్రాణనాథు గావగున్న ప్రాణములేననుఁ బాయునే

౧

83

మదన — రాగము-భ్యాగు-ఆదితాళము.

మానవతి మనకిది భాగ్యమామె

||పల్లవి||

ఎఱని నాభాగ్య మెఱు నీరజములు

చింతలెల్ల నంత మొదె సంతసము నితదోచె

౧

34

కుంభి — రాగము-సురి-ఛాపుతాళము.

భీకరగతి నె నీలోకముచూడ నాకెవ్వరైననీఁడా

నాకోపభరము జీకారు పడకున్న శ్రీకాంతుఁడో

వాణీకాంతుఁడో గారి కాంతుఁడో శచీకాంతుఁడగునెమి

||పల్లవి||

భద్రముఁ డివినా రాద్రముగోరుతుద్రులు చెడిపోరా

మద్రోషమునసంచ లద్రూపులై నిర్జిద్రుండనే వీర
భద్రుండనో కాలరుద్రుండనో భీసముద్రుండనందరు

85 కుంభీ—రాగము—యదుకులకాంభోది-ఆదితాళము.

తనయనాకరుదాయెగా లింప మాయె

జనకుండన్న వాడె నినువధింపనెంచె ||పల్లవి||

ఎదైన నీకరణీ విదుమె యేచునగ

నందన సందేహ మొందకు దీనికి ౧

86 కుంభీ—రాగము—మాహాన-ఏకతాళము.

రమ్మాకాముని చనువెలసినతనయా

||పల్లవి||

భూమీశునివర నేమనమిదెకను

తామస మికవిదు తాలిమి ౧

87 చంద్ర—రాగము—సురటి-ఆదితాళము.

కరుణగల్గనీకు జనకుని గలిగించితినాకు

గురుపాపుడని నన్ననభోకు తరములేని వడిగలిగెవితాకు

||పల్లవి||

శైలవొసంగుమిత పెడలెడ చేలిగిన గరిచెలి

యలఘులీల జనకుని గనుచంత కలకుజాలనటుమాన

[దుచిత ౧

88 సుందర్—రాగము—జంజూటి-ఆదితాళము.

వర మదెభగమానా మానవతీ

యదంతమవేమి విధంబొ తెలుపవె ||పల్లవి||

తిరుణీనీజాడ తాపప నిచె

యారాళ శిరోజ బిరానె దెసకవె

39

చంపక — రాగము—మఖరి-అదితాశము.

అలుకకు యోజనకా హాహా

ఇలగదుపాపిని నెను

॥పల్లవి॥

బడలితినాకై బహుదీనములుగా

కడగడునిడుములపాలై విడువవేయింక నాదింత

౧

40

వాసం—రాగము—బిలహరి-అటతాశము.

కాపాడితివి కరుణ తాపముబాపి

నీఋణమెన్నఁడు దీక్షపజాలము

పారమొఱుంగ జనకా

౧

41

వాసం—రాగము—కానడ-అటతాశము.

చూడనాయె మఱాడనాయె

నెఁడునాదగు భాగ్యమునిండె

॥పల్లవి॥

ఎన్నఁడుగాంతునం చున్నసోడరునిచు

నన్నాయగపిల్చు నున్నతియాయె

౧

42

రాగము—శహన-రూపకతాశము.

చంద్ర

మణిమంత్రుడంచునన్నుమీ రనసాగినాకు

మణిమంత్రుడెవ్వడోమఱి వినుపిచికావరె

॥పల్లవి॥

సుదర్శ

శ్రీమీలుకేరభాధిపు ప్రేమపురుషుడగు

నామేనయల్లు వాడవౌ దామీద తనయా

౧

వాసం

వాసంతికాయటంచునక భాసిల బిల్వమామ

నాసోదరాకృపాకరా నేసంతసింబితి

౨

విషయ

ఏనాఁడునెబుట్టితి నానాఁడేపేరిమ

నీనారిసంచుబల్కిరి ప్రాణేశకావవే

3

43

కుంభి — రాగము—జంజాటి—రూపకతాళము.

తాళరే పాములార తారస్యిఁగలము ||పల్లవి||
మీరలైన వంచనంబు మీఱి కాటువెట్టరే
ఘోర విషమునించినాదు వైరమింతదీర్పరే ౧

44

మదన — రాగము—నాదవాప్తియ—రూపకతాళము.

శ్రీవాసుడెవ మాధవా కావవేదాసుని ||పల్లవి||
భావంబునంచనిన్ను నె నేవేళఁబాయను
నీపాద నీరజాతముల్ చూపవెకూఁమి
కావడకేదయానిధి యాపన్నరక్షకా ౧

45

మదన — రాగము—కాఫీ—ఆదితాళము.

భాసురూపిణి పావనీ
వాసంతికనను బాసితే ||పల్లవి||
మిడికివియోగపు జడనిధినేగతి
గడచెదవ్రామటి కామినీ ౧

46

కుంభి — రాగము—యదుకులకాంభోధి—రూపకతాళము.

బాలయిందురారా ఈతాగునవేలార్పఁగ నెలాతినెయె
[లాయిక ||పల్లవి||
నన్నుజూడరారా అన్నాయిటలున్నాడవె విన్నాణము
[జెన్నారంగ ౧

47 రాగము-తోడి-రూపకతాళము.

అంబలు	అక్కటాదైవంబమాకీ దిక్కుబాయఁజేసితి	1 కల్లవి
విషయ	నన్నుప్రీతిచూపియెందు మన్ననంబు నేయుదే	
	అన్నరోనేడె మాట లాడకున్న హెడవు	౯.
వాసం	దీనరీతినిచునాకు జేరిచూడజాలవే	
	మానితెనామీదకరుణ ప్రాణకాంతపోయితె	౨
చంద్ర	అయ్యయో నామిత్రవర్యా హాసిసుగుణధ్యు	
	నెయ్యముపోదొలితెలా నెమ్మినన్నుజూడుమా	3
కుదర్ప	ఎల్లవెళలందుమాటి లుల్లసిల్లునాడుదె	
	చెల్లబోయిలోననిట్టి చెటుగల్గజాలెనె	౪
చంపక	ఎంతప్రీతిచూపుచుమాటి వింతమోసమాయెనె	
	వంతచెవాసంతియెలా గింతపాటుతాళునో	౫

